ORGANIZAȚIA NAȚIONALĂ DIN BASARABIA „ARCAȘII LUI ȘTEFAN“

Că la Soroca a existat o organizație antisovietică am auzit cu treizeci și ceva de ani în urmă, când îmi făceam studiile la Institutul Pedagogic „Alecu Russo“ din Bălți. Iată cum a fost. Într-o zi sunt chemat la decanat, unde o persoană necunoscută m-a anunțat, în ce zi și la ce oră eram „invitat“ la securitate.

La etajul doi din Strada Leningradului (poate că azi poartă alt nume) am fost condus spre cabinetul șefului. Trecând pragul, am dat cu ochii de un bărbat durduliu, cu părul castaniu-deschis și voce blândă. Era tovarășul Popov. M-a poftit să iau loc și însoțitorul meu a dispărut. Șeful mă privea cu compasiune.

– Sunteți membru al organizației antisovietice din Soroca?

– Sunt sorocean, dar despre o asemenea organizație aud pentru prima dată.

– Îmi pare rău că nu recunoașteți, continuă tovarășul Popov pe un ton părintesc. Va trebui să te dăm afară din institut.

– Nu aveți nici un motiv, tovarășe Popov.

– Chiar așa să fie? se miră șeful securității.

Zâmbind, scoase din sertarul mesei o foaie scrisă de sus până jos cu cerneală albastră și mi-o citi. Din conținut am reținut doar învinuirea care mi se aducea: „*iarăi naționalist*“ („naționalist înveterat“).

– Și a cui e această minciună? am întrebat.

– Nu e minciună. E declarația prietenului dv. A.S.

Cu A.S. învățam în aceeași grupă, locuiam la aceeași gazdă. A.S. era președinte, iar eu – secretar al cercului literar din institut. M-am ridicat de pe scaun, m-am plecat peste balustrada care mă despărțea de tovarășul Popov și mi-am ațintit privirea asupra foii de hârtie. Scrisul mi se păru exact al prietenului meu, dar în partea de jos a paginii nu era nici o semnătură.

– Şi dacă A.S. e atât de deştept, am zis, de ce nu a semnat denunţul? Eu îi cunosc bine semnătura...

În stradă mi-am dat seama că eram pic de apă. M-am dus în parc, să mă răcoresc puţin. Securitatea, cât este ea de securitate, n-a îndrăznit să falsifice semnătura unui student de la litere. A recurs doar la o provocare. Oare de ce? Tovarăşilor de acolo nu le venea la socoteală activitatea cercului nostru literar? Vroiau să vâre zâzanie între noi şi să ne certe?...

Lui A.S. nu i-am spus nimic (de altfel, secretul acesta l-am păstrat aproape treizeci de ani), ca să nu-i trezesc bănuieli; nici celorlalţi colegi de studii nu le-am spus.

Peste două sau trei zile am fost din nou invitat. Mi s-a indicat ziua, ora, chiar şi numărul cabinetului. M-am prezentat.

În coridor aşteptau câţiva cetăţeni. Îl cheamă pe unul, pe al doilea, pe al treilea. Vine rândul meu. Aştept. Nimeni nu mă ia în seamă. Văd că e pe sfârşite ziua de lucru şi trag de uşa cabinetului cu numărul opt, unde fusesem invitat. În faţă îmi apare un bărbat înalt, cu părul creţ, cu obrajii puţin stacojii.

– Am venit, îi spun.

– Aşa, nechemat? se miră acesta, fără să mă întrebe, cel puţin cum îmi zice.

Peste vreo câteva zile, sunt invitat din nou şi iarăşi nu eram aşteptat de nimeni.

Povestea aceasta stranie s-a repetat, la scurte intervale de timp, câteva luni, până când am plecat în vacanţa de vară...

În timpul vacanţei studenţii din satul meu trăgeau sapa alături de părinţi. Unica noastră bucurie erau dansurile, care se făceau duminica. Ne adunam împreună cu fetele şi flăcăii la căminul cultural – fosta casă a unui gospodar deportat, care nu se deosebea cu nimic de altele din localitate, îi lipseau doar pereţii din interior. Ograda era foarte largă, în partea ei de miazăzi se întindea un şopron lung cu două sau trei porţi – grajdul de cai, cândva al gospodarului deportat, iar acum al kolhozului. Căruţele se aflau în jumătatea de jos a ogrăzii, iar cea de sus era terenul de dans. Muzica, o armonică veche, cânta în cerdac. Când ploua, tineretul dansa în unica odaie a căminului cultural; pe vreme bună toţi se distrau afară...

Prima duminică din acea vacanță de vară se nimeri o zi frumoasă. Caii își ronțăiau tainul în partea de jos a ogrăzii; în cea de sus, chiar lângă pragul căminului cultural, stăteau două cercuri de băieți și fete, care comunicau prin zâmbete și chicoteli. În drum spre căminul cultural, auzisem armonica interpretând melodia „*Oi, reabina, reabinuşka...*“ Nimerisem la o pauză între dansuri. M-am apropiat de cercul flăcăilor, am dat bineț și abia am schimbat câteva vorbe, că a răsunat parcă din senin comanda „Marșul!“. Zeci de ochi au fulgerat în toate părțile, căutând omul, pentru care armonica începu o melodie săltăreață. Dinspre mori, urca dealul și se apropia de căminul cultural un bărbat de vreo treizeci de ani. Era înalt, zvelt, cu fața smeadă, cu fruntea prea lată din cauza începutului evident de chelie. Purta un costum cafeniu cu dungi abia perceptibile și o cămașă albă cu papion. Pantofii negri erau lustruiți oglindă. Fu întâmpinat cu un val de șușoteli. Intrând în curte, tânărul făcu o plecăciune cu multă demnitate cercului de fete, apoi se apropie de băieți și începu să dea mâna cu fiecare. Ajuns în dreptul meu, mă întrebă:

– Al cui ești?

I-am răspuns, și el mă netezi cu palma pe cap. Asta mă intimidă – mă dădea de sminteală statura; cu toate că împlinisem șaptesprezece ani, aveam doar un metru și jumătate înălțime. Încheind procedura de salut cu flăcăii, tânărul își îndreptă privirea spre muzicantul din cerdac, care execută un gest cu capul, de parcă ar fi zis: „noroc“, și armonica trecu brusc de la marșul săltăreț la o sârbă cu un ritm tot atât de vioi. Treptat, cele două cercuri s-au unit și s-au închegat în unul singur. La fiecare frază muzicală tânărul care fusese întâmpinat cu „marș“ executa anumite figuri, una mai frumoasă decât alta. Îl admiram nu numai eu, ci și oamenii în vârstă. M-am apropiat de niște băiețandri de seama mea și i-am întrebat în șoaptă:

– Nu știți cine-i ăsta?...

Câțiva au strâns din umeri, iar cei de pe vatra satului nu-și dădeau rând să mă informeze:

– E Petrică Bulat, vecinul nostru...

– Alaltăieri a venit de la închisoare... E de azi pe mâine, și i-au dat drumul să moară acasă...

– De ce a stat la închisoare? am întrebat.

– N-a povestit nimănui, nici lui taică-său. Unii spun că s-a băgat în politică...

La cuvântul „politică", mi s-a înfierbântat coşul pieptului. În urechi mi-au răsunat cuvintele şefului securităţii bălţene: „Sunteţi membru al organizaţiei antisovietice din Soroca". Vasăzică, o asemenea organizaţie a existat totuşi. Acum mi se limpezi şi scopul provocaţiei: erau eliberaţi din lagăre deţinuţii politici care ar fi putut să-şi reînceapă activitatea căutând adepţi printre studenţi. Probabil, eram urmărit pas cu pas şi cred că, după socotelile securiştilor, hărţuielile lor trebuiau să mă conducă la un contact cu cineva dintre foştii deţinuţi. Dar contactul nu s-a produs. Cei schingiuiţi în lagărele sovietice au fost reduşi la tăcere...

Din dosarul 6288 (arhivele securităţii din Republica Moldova), am aflat că Petrică Bulat şi-a făcut studiile la Soroca. După repartizare pleacă să lucreze la şcoala din Buşăuca, fostul raion Chiperceni, unde este arestat şi trimis la închisoare ca membru al organizaţiei antisovietice „Asociaţia victimelor comuniştilor-legionari, care activa la Chişinău şi în judeţul Bălţi. Iată doar o frază din dosarul amintit: „*Zadacea organizatii* «Asociaţia victimelor comuniştilor-legionari» – *sverjenie sovetskoi vlasti*" („Scopul organizaţiei «Asociaţiei...» – răsturnarea puterii sovietice").

Deţin, însă, şi o informaţie mai exactă: Petrică Bulat a fost membru al Organizaţiei Naţionale din Basarabia „Arcaşii lui Ştefan". Această informaţie a adus-o din fundul Siberiei Ilarion Tăutu, fost deţinut politic, care a auzit-o chiar din gura lui Petrică, cu care a fost „coleg" de ocnă. Reiese că secţia din care făcea parte şi consăteanul meu a scăpat de ochiul vigilent al NKVD-ului.

Reîntors la vatra părintească, Petrică Bulat a lucrat un timp profesor de biologie la şcoala din Cureşniţa Veche, judeţul Soroca, şi foarte curând a decedat. S-a dus în pământ în floarea vârstei. Horele, sârbele, bătutele din acea vacanţă de vară i-au fost cântecele şi dansurile de adio.

În dosarele securităţii se păstrează un şir de documente referitoare la activitatea Organizaţiei Naţionale din Basarabia „Arcaşii lui Ştefan", care reflectă viaţa studenţilor soroceni din anii 1946–1947. Pe toţi, ca şi pe sămaşii lor din alte timpuri, îi preocupa veşnica „problemă" – dragostea. În acest sens, carnetele pentru notiţe constituie o mărturie elocventă, paginile lor cuprinzând amintiri în versuri, poezii de album scrise cu o sinceritate copilărească, romanţe şi alte cântece de lume. Printre destăi-

nuirile de dragoste, în dosarul 3876, volumul şase, la pagina şaptezeci, figurează şi un simplu caiet şcolăresc, intitulat: „Planul de lucru şi de suferinţe al tânărului elev Maxim Teodor. 4 iunie 1946".

Citãm din conţinutul acestui caiet:

„Jurăm că aşa va fi.

Răzbunare şi învingere:

1. Viaţa ne este în pericol, trebuie să suferim: toţi pentru unul şi unul pentru toţi.

2. Cine nu se supune acestui ordin, este un călcător de lege şi uitător de Patrie.

3. Patria Română să n-o uităm.

4. Cine va călca legea română, acela este un trădător şi îşi va lua pedeapsa cuvenită, dacă nu acum, atunci peste un an sau un timp oarecare, dar nu i se va uita aşa de uşor.

5. Păstraţi în inimi credinţa şi viaţa din trecut n-o uitaţi.

6. Cred că vom reuşi.

7. Trebuie să ne pregătim şi să fim pregătiţi la orice pas pentru răzbunare şi pentru învingerea şi distrugerea bolşevicilor (hidrei roşii), pentru eliberarea poporului şi scoaterea Sfintei Cruci la lumină.

Sunt român şi vreau să mor român

N-am uitat, nu uit şi nici nu voi uita Patria mea! Aceste suferinţe sunt din timpul când am trecut Prutul, nimerind sub ocupaţia hidrei.

Era 4 mai 1945. Cum am venit în scumpa Basarabie, m-au băgat în lagăr, m-au chinuit cu cercetările şi cu foamea, încât îmi venea să ţip, dar nu uitam de fraţii de dincolo de Prut. M-au scos din lagăr şi m-au trimis la muncă ca pe un rob. Toată ziua sta santinela lângă mine şi striga ca la o vită.

Am scăpat cu chiu cu vai, printre duşmani. Acasă am stat o lună ascuns ca iepurele sub buruiene. Când am ieşit la lumină, lumea se uita la mine ca la un lup. Ce să mai zic de tovarăşul secretar al comitetului de partid din sat?

Într-o seară vine la noi acasă. Era numai mama. Din una, din alta, începe a arăta că el este mare şi tare:

– Unde îţi este feciorul care a venit din România? Să vină dimineaţă la comitet să-i vedem actele. Cum aşa, a venit acasă? Al meu s-a dus să

verse sângele pentru Țara Sovietică, contra românilor cotropitori și a nemților fasciști, care ne-au supt sângele douăzeci și doi de ani, și a dumitale a venit acasă?

Când mă întorc din sat, mama îmi povestește totul. Stau și mă gândesc necăjit: cum își bat ei joc de lume și de sângele meu... Și mă mai gândesc că pe fratele meu tot ei l-au eliminat din viață. L-au luat cu automatele din urmă și l-au pus în prima linie pe front. El a vrut să fugă ca prizonier la frații noștri români, iar păgânii roșii l-au omorât.

Dimineața plec la comitet. Șed marii *nacialnici* (șefi) – președintele Dionisie Guțu, *zamistitele* (locțiitorul – *n.n.*) Petrea Slusarencu, secretarul Pătrașcu Grigore, care mă descântă, încât îmi era mai mare necazul pe toți acești funcționari comuniști, care beau și nimic nu făceau".

Întrucât însemnările elevului Maxim Teodor sunt făcute în românește, cu caractere latine, iar administrația rusească nu cunoștea limba, s-a recurs, firește, la serviciile unui interpret. Iată cum este tradusă partea a doua a frazei de mai sus: „...a readom sidel secretari Patrașcu Grigorii, kotorâi stal rasspraşivati menea vseakie gluposti; ia vspominaiu cito âti liudi nedavno bîli batrakami, a seiceas oni nicego ne delaiut i iavleaiutsea bolșevistskimi slujașcimi, togda u menea k nim vâzvalo nenavisti" („...iar alături ședea secretarul Grigore Pătrașcu, care a început să mă întrebe tot felul de nimicuri; țin minte că toți acești oameni au fost argați, iar acum nu fac altceva decât să-i slujească pe bolșevici; atunci mi-au devenit ostili").

Ne abținem de la comentarii și citâm mai departe din același caiet:

„Doar să mor și să nu mă răzbun asupra acestor păgâni, care îmi chinuiesc părinții și îmi calcă Patria. Am scăpat și de aici. Stau eu de pe data de 5 iulie până pe data de 24 august 1945 așa cum pot, fără acte, fără nimic, fiindcă actele mi-au rămas în România. Mai pe urmă plec la o școală, anume la Tehnicumul cooperatist din Soroca... Ce să fac fără pașaport? Mă duc la comisariatul militar după o *spravkă* (certificat – *n.n.*)... Aici m-au închis. Stau cinci zile și cinci nopți în chin... Maiorul, un bolșevic mustăcios, striga la mine de crăpa: «Spionule, ce cauți pe aici!» Dar eu mă fac mititel, că dacă intri pe mâna dracilor, ei te joacă fără muzică. Dar în gândul meu: nu te uit eu nici pe tine, călăule!

În fine, am scăpat şi de aici. Vin la şcoală. În toată Soroca nu găseşti un creştin să te ia în gazdă. Mă duc la o iudă de evreu, să văd ce gânduri au şi aceştia. Stau toată iarna anului de învăţământ 1945–1946. Observ că păgânii se întăresc. Cât am umblat la şcoală, eram urmărit în zece ochi, mai ales eu, Nicolae Flocosu (prietenul meu intim), Mihail Bazic, Grigore Flocosu, Vasile Moraru. Fiindcă aceştia au trăit şi dincolo de Prut, ne deosebeam puţin de ceilalţi. Dar ce să facem? Nu uitam de fraţii noştri români şi de scumpa noastră Patrie. Afişuri ne-au venit pe data de 7 mai 1946, dar n-a fost chip de apropiat. Atâta poliţie s-a adunat cu automatele, că îţi era groază. Dar punem şi noi mâna pe o carte de limba moldovenească şi vedem o fotografie de-a taurului de Stalin şi-i tragem o zugrăveală, aşa cum stă după gratii, şi minunaţii noştri răzbunători, soldaţii germani, îl păzesc. Şi asta cred că va fi în curând. Că mari suferinţe mai trage poporul moldovenesc! Se lipeşte frumos (zugrăveala cu Stalin – *n.n.*) în oraş, pe o clădire. Dar nenorocul nostru – a mirosit puţin evreul că avem samă de răzbunare.

Pe 8 mai au pus mâna pe noi poliţiştii de la MGB, secretul lor cel mai mare pe lege. Ne-au închis, ne-au pus pe fiecare la carceră, anume: pe mine, pe Nicolae Flocosu, Grigore Flocosu, Mihail Bazic şi au mai aninat încă pe unul – Nicolae Cozub. Dar trăgeam speranţă să scăpăm şi de aici, că fraţii noştri nu ne vor uita aşa de uşor, şi aşteptam momentul de răzbunare şi eliberarea de sub jugul de fier al hidrei roşii. Ne-au cercetat aproape douăzeci de zile şi nopţi, mai ales noaptea, de la ora unu până la trei. Sta în faţa mea un tigru, locotenent-colonelul Boicu, la spate – doi miliţieni cu automatele, şi-mi băgau becul în ochi spunându-mi să nu clipesc, că mă împuşcă, să le spun totul drept, cine sunt eu. Doar încă nu mi-am pierdut minţile, să vă spun, chiar de ştiu că mor, dar are cine mă răsplăti. Şi am stat aşa în chin şi sub gurile automatelor până pe data de 23 mai 1946. Am spus că nu ştiu nimic şi am scăpat. Dar zece ani din viaţă mi i-a mâncat Boiculeţul...

Şi am scăpat şi de acolo, cu ajutorul lui Dumnezeu. Însă cred că nu-l uit nici pe acesta, îmi voi scoate pârleala însutit, cu gloanţe şi schije de obuz. Dar încă nu-l uităm pe fratele nostru de suferinţă Mihail Bazic, care stă şi astăzi, pe data de 4 iunie 1946, şi cred că vom reuşi să-l scoatem de la chin... Aşteptăm momentul răzbunării, momentul biruinţei, momentul eliberării scumpei noastre Basarabii.

Trăiască marea noastră patrie, România! Eliberatori să fim! Şi învingători să fim pe veci!"

(Pentru caricatura făcută lui Stalin, elevul Mihail Bazic, originar din satul Năduşita, a fost condamnat la zece ani privaţiune de libertate – *n.n.*)

„Terminând şcoala cu chiu cu vai, îşi continuă firul povestirii Teodor Maxim, comunistul de director ne trimite la Cernăuţi să lucrăm la lemne. Am stat şi acolo câteva zile şi am mai văzut pădurile unde erau şi partizani de ai noştri români, ca să avem locuri cunoscute, poate, de-o întâmplare, ceva rău de noi, să ştim unde să ne ascundem, şi mai pe urmă am fugit acasă.

În sat era jale mare. Lumea se văieta de foame. Toată pâinea le-o luase. Şi au început sărmanii oameni să bată cu beţele câte un snop de grâu şi se duceau la râşniţe ca să facă un pumn de făină şi să-şi potolească foamea. Iar pe data 21 iulie 1946 marele *nacialnik* (şef – *n.n.*) Simion Bacalim (care era în locul lui Guţu), cel mai hoţ şi mai boseac din sat, a adunat oamenii în mai multe grupuri. Secretarul Grigore Pătraşcu şi *zamistitele* (locţiitorul – *n.n.*) Petrea Slusarencu strigau în gura mare: «Care nu dă pâine, acela este fascist!» Şi mai spuneau: «Noi v-am scos de sub jugul boierilor români şi capitalişti!» Şi aşa chinuiau oamenii în toată Basarabia şi le luau pâinea, iar lumea murea de foame.

Plec eu într-o zi la Soroca. Mă întâlneşte bolşevicul de director şi iar mă trimite la MGB. Pe data de 27 iulie 1946 iar mă cheamă comuniştii şi îmi spun să vin la ei pe data de 30 iulie. Dar eu nu m-am dus astăzi, stau în casă şi scriu suferinţele mele.

30/VII-1946

Ajung în toamnă. În septembrie plec iar la şcoală la bolşevici. Mi se spune să mă duc la gazdă acolo, în apropiere, la o puşlama de rusoaică. Stau în gazdă împreună cu Nicolae Flocosu şi Vasile Moraru. Ne gândim: măi, ce să facem şi cum să scăpăm de astfel de hoarde sălbatice? Bolşevica de ruscă ne povesteşte că acum, nu cu mult timp în urmă, bolşevicii i-au judecat pe nişte fraţi de ai noştri războinici, care au luptat contra hidrei roşii. Unii au fost judecaţi pe viaţă, dar acum li se iartă totul şi sunt liberi. Ne-am bucurat foarte mult, dar ea ne spune că o să se înceapă război, că pe aceştia toţi îi susţine Anglia şi chiar Anglia singură îi priveşte foarte

rău pe comuniști. Nici noi nu ne lăsăm furați de somn, dar ne vine foarte greu și este foarte periculos, fiindcă suntem puțini și nu avem legătură cu frații noștri de dincolo de Prut. Am în vedere și grupul din Bălți, că lucrează foarte bine, și al doilea – cel de la noi din sat. [...]

Am avut curaj și avem, și în veci vom trăi, și în veci vom birui, fiindcă în timpul de astăzi cred că nimeni nu doarme. Totuși, crucea va birui! Astăzi, 14 octombrie 1946, la ora douăsprezece noaptea, îmi aștern gândul și inima pe aceste file."

UN CREȘTIN RĂZVRĂTIT CONTRA SISTEMULUI

Nicolae Damaşcan s-a născut în 1918, în satul Sobari, județul Soroca. Era mezinul unei familii din nouă persoane: părinții și șapte copii. La vârsta de cinci săptămâni rămâne fără tată. Peste puțin timp, moare și sora Nastea. În pofida greutăților materiale, mama Casunea și-a dat odraslele la școală. Nicolae învăța bine, îl pasiona îndeosebi religia. Lucra foarte mult fizic. A crescut un flăcău puternic. A făcut serviciul militar în Armata Română, fapt pentru care e deosebit de mândru:

– Eu am fost foarte ambițios pentru români, îmi povestea în casa dumisale din satul Trifăuți. Pe mulți basarabeni românii îi scoteau de pe front, spuneau că sunt trădători. Dar în mine au avut mai multă încredere decât într-un regățean. Am luptat contra sovieticilor până când am fost grav rănit. M-au rănit aici, nu departe de Purcari. Din spital în spital, m-au transportat tocmai la Timișoara...

– Cum s-a întâmplat că v-ați întors din nou în Basarabia?

– Am venit, fiindcă aveam mamă acasă. N-am vrut ca ea să pogoare în locuința morții înainte de vreme. Dar...

Degeaba alergi pământul
Și-nzadar te tot spetești,
Când nu te ajută sfântul,
Faci tot ce nici nu gândești...
Numai când să fie bine,
Iată că și rusul vine.
Dacă rusul a venit,
Fericirea s-a sfârșit...

Am ajuns la Sobari la sfârşitul lunii septembrie, 1944. Peste patru luni maică-mea a decedat.

Eu, dacă n-aveam credinţă,
Am intrat în suferinţă.
Suferinţa şi durerea
Mi-au rămas ca mângâiere...

Şi hai că s-a început! Într-o zi îmi intră în ogradă preşedintele Cojocaru (băştinaş din Iarova) cu haita lui de activişti. Că ei trebuie să caute la mine grâu, pâine. Cojocaru mi-a pus pistolul în piept. Când m-am repezit la dânsul (Cojocaru stătea pe prag, cu spatele la drum), am zburat amândoi în mijlocul ogrăzii şi cu i-am căzut cu genunchii pe piept. Ceilalţi s-au aruncat la mine, dar nu m-au înşfăcat. Am fugit în tindă, am luat o coasă fără mâner şi am strigat: „Care doreşte, poftim încoace!" Câţiva au dat să se apropie. Eu, din prag, am trecut fulgerător cu coasa chiar pe sub nasurile lor: *vjjj*! Tocmai a şuierat! S-au retras de parcă i-a suflat vântul. Vorbeau încetişor între ei, se puneau la cale. Văd că achipuie nişte pari de la gard. Nu-i bine. Trântesc uşa, pun zăvorul, intru în camera din fund şi, cum eram puternic ca un urs, smulg gratiile de la geam. Ei au auzit pârâind şi au dat buzna cu toţii la fereastră. Asta şi îmi trebuia. Din câteva salturi am fost iarăşi în tindă, am tras zăvorul şi am luat-o la fugă...

Se afla cu dânşii şi Vanea Dorogan. Alerga în urma mea şi ţipa cât îl ţinea gura: „Stai, măi Nicolae, stai, măi!...". Apoi se oprea de strigat şi îmi şoptea încet, ca să nu-l audă şefii: „Fugi, măi, fugi mai repede...".

– Cine era Vanea Dorogan?

– Un simplu ţăran. Striga, chipurile, e de partea activiştilor, dar în sufletul lui nu-i suferea, ca sarea în ochi... Mi s-a părut că am scăpat, dar la şosea stăteau la pândă doi călăreţi: Volodea Vrânceanu şi Clemente Ţărdea. Aceştia m-au încadrat din stânga şi din dreapta şi se ţineau de mine. Eu merg pe jos, ei – călare. Eu fug, ei nu se lasă. Cât fugeam eu de repede, totuna caii nu puteam să-i întrec. Când am ajuns la matcă (trece pe acolo un părăiaş), m-am oprit:

„Ce vreţi, măi?" „Să te lăsi prins." „Veniţi încoace..." „De ce? Nu venim. Lasă coasa..." Mă uit înspre sat – o ceată întreagă se pornise pe urmele mele. Am aruncat coasa într-un mărăciniş: „Hai, veniţi şi mă luaţi..." M-au arestat şi m-au dus la Bădiceni. A doua zi mă trimit la Zguriţa (pe

atunci centru raional). M-am pornit pe jos, însoțit de un călăreț. Da' era un glod! Cumnată-mea din Bădiceni zice: „Na-ți, Nicolae, un băț (avea o cârjă bună de corn), să ai de ce îți șterge picioarele, că-i tare greu să faci o cale atât de lungă prin noroi...". „Mulțumesc, cumnățică." Am luat cârja aceea și m-am dus mai departe. Când am intrat în valea ce duce spre Zgurița, îl întreb pe călăreț: „Măi, tu ai copii?" „Am." „Ți-s dragi?" „Da." „Și mie mi-s dragi copiii mei... Du-te, omule, acasă." „Nu mă duc." „Nu vrei sau ți-e frică?" „Nu vreau."

L-am pândit până a întors privirea de la mine și când l-am otânjit cu cârja, s-a dus peste cal. Eu – dă-i drumul la fugă. Fug, fug... Glod, greu. Peste un timp mă uit înapoi. Văd că mă ajung doi călăreți în loc de unul: cel vechi și altul nou – factorul poștal Slonovschi (din familie de oameni bogați). M-au ajuns. Slonovschi își dă căciula pe ceafă, mă privește și zice: „Păi, acesta e Nicolac Damaşcan. Nu-nu-nu! Eu la dânsul nu mă vâr, nici nu mă apropii măcar...".

Am rămas în libertate, dar să trăiesc acasă nu puteam. Veneam câteodată, nimeni nu știa când anume. Aveam un loc special în pădure, o iarnă am viețuit acolo, ca haiducul.

Exact în timpul accla, în 1946, s-a înființat la noi Organizația națională din Basarabia „Arcașii lui Ștefan". Am depus îndată cerere. Am primit și un fel de bilet (acum nu mai știu ce s-a făcut cu dânsul), eram șeful echipei care cuprindea satele Sobari, Bădiceni și Bacsani. Drept ajutor, sau locțiitor, îl aveam pe Elisei Brighidin din Bădiceni.

– Ce scop urmărea O.N.B. „Arcașii lui Ștefan"?

– Noi suntem români. Organizația noastră era pentru egalitate și unirea cu România.

– Azi pledați pentru aceeași cauză?

– Da! Unire pentru totdeauna! Măcar mâine să ne unim... Eu le spuneam tovarășilor mei: „Măi, tu chiar să mori, trebuie să știi că rămâi viu". Aveam în vedere cauza noastră comună. Unii îmi răspundeau așa: „Ei, domnule Damaşcan, ce fel de viață e aceea? Dacă am să mor, sunt bun murit." „Măi, le ziceam, dacă o să murim, mai mult o să câștigăm..." Șeful nostru, Ion Bătrânac, umbla peste tot împreună cu Cvasniuc, feciorul preotului din Popești. Iar pe Cvasniuc îl urmărea NKVD-ul ca să-l aresteze. În primăvara lui 1947 i-au și arestat pe amândoi. Toate documentele erau

la dânşii. Dacă le-ar fi distrus, făceau un bine pentru mai mulţi oameni, aşa însă... Eu simţeam că sunt urmărit. M-au păscut cât m-au păscut şi pe data de 4 mai, noaptea, când venisem la soţie şi la copil, au sosit să mă pună în fiare. Cât au hodorogit ei la uşă, eu i-am spus soţiei: „Ia copilul, fugi şi nu fă gălăgie, chipurile, nici nu m-ai văzut, eu am să mă răfuiesc cu dânşii". Nu vroiam s-o sperii. M-am urcat în pod, am tras scara după mine, da' de aici îi şopteam: „Deschide şi ieşi afară..."

Soţia totuşi s-a speriat. I-a văzut înarmaţi şi a început a răcni fără sine. Ei, dacă a răcnit, gata, mi-a luat oleacă de putere.

În casă au intrat trei. Eu îi priveam din gura podului cum se munceau să aprindă lampa. Scăpărau chibrituri, mâinile le tremurau şi chibriturile se stingeau. La un moment dat – zdup! am sărit din pod. De spaimă, tustrei au căzut. Ce şi-or fi zis ei: „Gata suntem". M-am uitat cum şedeau prăvăliţi. Ce-mi trebuie mie hoiturile voastre?" Am ţâşnit pe uşă şi dă-i drumul. Activiştii s-au dezmeticit repede, cred că nu-şi pierduseră cunoştinţa...

– N-au deschis foc?

– Încotro să împuşte? Eu am trecut pârâul, iar ei mă căutau pe drum. Îmi venea a râde când îi vedeam. Era la 4 mai, noaptea. Dacă intrai în grădină, era ca şi cum te-ai fi scufundat în apă, nu te mai zărea nimeni.

După ce antihriştii s-au lăsat păgubaşi (îşi închipuiau, pesemne, că fugisem departe, în pădure), mi-am luat soţia cu copilul şi am plecat la Bădiceni (satul ei natal), la un verişor. Am stat câteva nopţi la dânsul (scriam atunci *Epoca zilei*, adică tot ce se întâmpla în fiecare zi), apoi m-am reîntors la viaţa de haiduc. Din când în când mă duceam pe la Sobari. Aşa a durat până pe data de 26 iulie... Era noapte. Mergeam prin satul Cremenciuc. Am întâlnit doi oameni şi le-am dat bună seara. Fiodor Sugailo m-a recunoscut şi împreună cu celălalt mi-au sărit pe neprins de veste în cap...

– Cine era Fiodor Sugailo?

– Un bandit. Mare bandit. Avea gradul de maior, luptase pe front, cică fusese şi locţiitor de ministru la Chişinău. A făcut însă nişte prostii (dacă nu era om cu carte) şi a ajuns să lucreze la ţară un fel de preşedinte, dar, de fapt, slujea NKVD-ul... Ei, dacă au pus mâna pe mine, am zis aşa:

De rupi din codru-o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea,
Ce-i pasă lumii întregi de viaţa mea...?

Atât. De aici încolo n-o să-mi fie mai greu. M-au dus arestat la Zgurița. O mătușă de a mea a venit și mi-a dat un călcâieș de pâine. Sugailo mi l-a smucit din mână...

M-au judecat la Chișinău. La interogatoriu afirmam că sunt singur, că nu știu pe nimeni. Dar, până la urmă, ce s-a întâmplat? Locțiitorul meu, Elisei Brighidin, se afla pe banca acuzaților, fiindcă nu achitase impozitele. Câștigase opt ani de pușcărie. Anchetatorii penali i-au zis: „Dacă ne spui ceva despre Nicolae Damașcan, îți dăm drumul." Iar Brighidin: „Vă spun... Eu am fost locțiitorul lui". Și a povestit totul. I-au iertat cei opt ani, în schimb i-au dat alții douăzeci și cinci. Ha-ha-ha!... Mulți dintre arcași mi-au fost dușmani și în tren, și la închisoare...

– Din ce cauză?

– Strigau la mine: „Tu ne-ai adus aici, tu eliberează-ne!". Eu le răspundeam: „Păziți-vă sănătatea, că o să vă eliberez, o să vă duc acasă..." Simțeam că vom scăpa de acolo, dar nu știam când anume. Am suferit nouă ani de zile, nouă ani de zile... Dar am fost chinuit chiar și după ce am ieșit din închisoare. Cum m-au jefuit în 1946, așa m-au jefuit și acum, în 1987. Plecasem la sanatoriu să-mi tratez ochii. Ei mi-au luat covoare, țoluri, veselă, un sac de lână, plita de gaz...

– Cine sunt răufăcătorii?

– Însuși milițianul. Când m-a prădat, avea gradul de locotenent superior, acum e căpitan... Nu era singur. A intrat în casa mea cu Alexandru Panasă și doi frați gemeni: Andrei și Costea Mazur.

– Aveți martori?

– Cum să nu am martori? Sunt în viață femeia și băiatul care trăiesc la mine. E în viață și Elisaveta Panasă. Ea mi-a spus că a cumpărat cruciulița mea de aur cu o sută cincizeci de ruble de la Andrei Mazur. Eu mi-am răscumpărat cruciulița cu o sută de ruble, dar Elisaveta mi-a întors suta înapoi... Abia acum m-am destăinuit cu chestia asta. Atunci, în 1987, nu puteam să mă adresez nimănui, era puterea lor. Am înștiințat, în sfârșit, procuratura, însă văd că tace. Oare nu-s prieteni unii cu alții?...

– Mai lucrați?

– Domnule, eu din '56 primesc oameni cu suferințe, cu greutăți...

– Îi tratați?

– Ei se vindecă prin rugăciuni. Durerile li se alină, murdăria li se curăță... Cu aceasta şi prin aceasta îmi trăiesc viaţa pe pământ.

Şi nici chinurile grele,
Nici duşmanul cel hain
N-au curmat zilele mele,
Căci am fost şi sunt creştin...

ÎNFIRIPAREA

Casa din strada Artiom cu numărul unu din Soroca o ştiu mulţi membri ai O.N.B. „Arcaşii lui Ştefan". Aici, în cele trei odăi, pe care stăpânul le dădea cu chirie în anii de după război locuiau vreo zece băieţi, o bună parte „repatriaţi" din România. Seara între ei se încingeau discuţii aprinse referitoare la activitatea antiumană şi antinaţională a autorităţilor de ocupaţie. Celor reîntorşi din România le părea rău că n-au rămas acolo, îşi făceau planuri, cum să treacă Prutul înapoi. Dintre toţi, se evidenţia Vasile Bătrânac, originar din satul Plopi, un tânăr puţin mai în vârstă decât ceilalţi, care lucra în calitate de secretar la şcoala pedagogică din oraş.

La una din discuţiile avute în casa din strada Artiom, Victor Solovei s-a exprimat cam aşa: „Dacă nu vom fugi în România, vom crea o organizaţie de luptă contra bolşevicilor pentru a elibera Moldova de sub ocupaţie".

În iulie 1946 Vasile Bătrânac îşi părăseşte serviciul şi trece în ilegalitate. În august 1946 încep să apară următoarele documente (aflate astăzi în arhivele securităţii, dosarul 3876):

„Proces-verbal numărul unu

Astăzi, ziua 1 (întâi) august anul 1946, noi, Plopeanu Vasile I. (numele conspirativ al lui Vasile Bătrânac – n.n.*) şi Oţeleanu Pimen I. (numele conspirativ al lui Pimen Damaşcan* – n.n.*), având în vedere:*

- a doua cotropire a bolşevicilor pe pământul sfânt al Basarabiei,

- dezlipirea fraţilor de acelaşi sânge, neam, limbă şi credinţă,

- fărădelegile săvârşite asupra vechilor plăieşi şi arcaşi ai lui Ştefan, care au stat zeci de veacuri stavilă la Nistru contra puhoiului slav şi au apărat pământul dăruit de Dumnezeu;

având în vedere:

- deportările în masă, distrugerea căminelor, teroarea asupra poporului prin luarea alimentelor, care a adus populația la foamete, făcând-o să părăsească casele și să rătăcească în alte părți după hrană,

- moralul populației foarte scăzut și faptul că bolșevicii din toate părțile caută să distrugă sâmburele românesc din Basarabia,

am hotărât a înființa o organizație cu scop național, denumind-o Organizația Națională din Basarabia „Arcașii lui Ștefan".

Această organizație are ca scop a ridica moralul populației prin diferite atacuri date împotriva bolșevicilor.

Drept care am încheiat prezentul act «Proces-verbal».

Soroca, 1 august 1946

(urmează două semnături – *n.n.)*

Ordin de zi numărul unu

În urma consultărilor avute cu următorii: Solovei Victor, Romaşcan Anton, Procopie Trofim, Brumă Ion, Prăjină Nicolae, Guzun Teodosie, Brumă Maxim, Brumă Nichita, am hotărât primirea ca membri în O.N.B. „Arcașii lui Ștefan".

Astăzi, 15 august 1946, Soroca.

(urmează două semnături – *n.n.*)

Proces-verbal numărul doi

Astăzi, ziua douăzeci august una mie nouă sute patruzeci și șase.

Adunați în ședință comună, în urma consfătuirilor avute cu privire la alegerea comandantului O.N.B. și a regulilor de conducere, la care am luat parte doisprezece membri ai O.N.B., am hotărât următoarele:

1. Ca O.N.B. să aibă un comandant și, totodată, a fost ales domnul Plopeanu Vasile I.

2. Ajutor O.N.B. – domnul Oțeleanu Pimen I. și un secretar, care rămâne a fi ales în altă ședință, postul de secretar girându-l singur comandantul.

3. Elaborarea unor bilete pe hârtie albă, formate din două foi, care vor avea pe prima pagină inscripția „O.N.B. Bilet, numărul" (la mijloc), în partea de jos -- inscripția „Seria 1" și în colțul drept –

Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei
BIBLIOTECA
2140d

inscripția „Fm «A»"; pe pagina a doua, în colțul stâng va avea antetul cu inscripția „O.N.B. «Arcașii lui Ștefan»" și loc pentru anul, ziua, luna și numărul.

Toate inscripțiile sunt scrise cu ștampile.

După antet, pe ambele pagini va urma textul biletului, jos va fi aplicat sigiliul rotund cu inscripția „O.N.B. «Arcașii lui Ștefan»", iar în mijloc va avea coroana oficială română.

Pe pagina a patra va avea o ștampilă rotundă cu inscripția „vizat".

4. Fiecare membru va căuta în secret să recruteze noi membri în O.N.B., precum și strângerea de armament.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

20 august 1946

(urmează douăsprezece semnături – n.n.)

Ordin de zi numărul doi

Începând cu data de douăzeci august, se va elibera fiecărui membru al O.N.B bilete de forma arătată în procesul-verbal numărul doi.

Comandant O.N.B.

O.N.B. «Arcașii lui Ștefan»

Reguli de conducere

Anul 1946

Capitolul întâi

Articolul 1. *Organizația va fi condusă de un comandant, după cum s-a stabilit în procesul-verbal numărul doi din douăzeci august 1946.*

Articolul 2. *Organizația va fi împărțită în mai multe comitete, care vor lua naștere acolo unde numărul membrilor va fi cel puțin cinci.*

Articolul 3. *Fiecare comitet va fi condus de către un președinte ales de numărul membrilor din comitet, care va asculta direct de comandantul O.N.B.*

Articolul 4. *Fiecare comitet va avea agenți de legătură, care vor fi numiți de președintele comitetului.*

Capitolul doi

Articolul 1. *Educarea de noi persoane pentru primirea în organizație se face de către fiecare președinte de comitet.*

Articolul 2. *Primirea în O.N.B. se face prin depunerea jurământului, care are următorul text:*

Eu... (numele și prenumele)

a) mă leg în fața lui Dumnezeu a servi cu credință până la moarte O.N.B. „Arcașii lui Ștefan";

b) jur în fața comandantului și a subalternilor de a îndeplini ordinele fără șovăire;

c) jur a păstra secretul organizației și a nu trăda sub nici un motiv;

d) jur a lupta până la moarte contra comuniștilor.

Așa să-mi ajute Dumnezeu!

Articolul 3. *O dată ce persoana este primită ca membru în O.N.B. este datoare a ști pe de rost „Crezul arcașului", care are următorul text;*

a) cred în Dumnezeu și în veșnicia neamului românesc;

b) cred în comandantul O.N.B. „Arcașii lui Ștefan";

c) cred în biruința O.N.B. „Arcașii lui Ștefan" și voi lupta până la moarte, căci mai bine mort pe pământul ce îl apăr, decât viu în mâinile dușmanului;

d) urăsc de moarte dictatura stalinistă, pericolul civilizației omenești și al neamului românesc;

e) urăsc de moarte minciuna și trădarea.

Așa să-mi ajute Dumnezeu!

Capitolul trei

1. Deschiderea condicei de ordine și operații:

a) formarea unei secții compuse din mai multe sate;

b) numirea unui șef de secție;

c) șeful de secție va face adunări și primiri atât în noi sate, cât și în satele respective;

d) educarea şefului de secţie;

e) îndatoririle preşedintelui de comitet;

f) îndatoririle membrilor [...].

Capitolul cinci

Lucrările ce trebuie făcute, când ajungi într-un sat:

a) adunarea; b) numirea preşedintelui; c) îndatoririle fiecărui membru; d) îndatoririle preşedintelui; e) condica de ordine şi operaţii.

În fiecare secţie se va înfiinţa un cuib de operaţie pentru procurarea alimentelor şi a diferitelor mijloace.

Capitolul şase

Se vor fixa centrele de legătură cu fiecare secţie, secţia, la rândul ei, fixând centrele de operaţie între comitete.

Capitolul şapte

Sistematizarea lucrului pe secţii, comitete şi membri:

a) Secţia 1. *Bădiceni, Şolcani, Bacsani. Secţia va forma comitetele: Şolcani, Cotova, Sobari, Bacsani. Raza principală va fi şoseaua Soroca–Zgurița. Orice membru care va intra în raza secţiei întâi va acţiona numai în raza aceasta.*

b) Secţia 2. *Rubleniţa, Soroca. Secţia va acţiona în raza oraşului Soroca. Comandantul secţiei va scrie activitatea fiecărui membru. Se va mări numărul membrilor.*

c) Secţia 3. *Trifăuţi, Vasilcău, Racovăţ. Vor activa în raza secţiei lor, la fel şi pe şoseaua Soroca–Floreşti. Formarea comitetului Vasilcău. Atacarea deputatului. Fiecare membru va contribui la lucrul secţiei. În caz de necontribuţie membrul se va îndepărta din O.N.B.*

d) Secţia 4. *Sudarca, Horodişte, Arioneşti.*

e) Secţia 5. *Schineni, Hristici, Popeştii de Sus, Popeştii de Jos, Bulboci.*

f) Secţia 6. *Mândăc, Drochia, Şuri, Pietrosul.*

g) Secţia 7. *Titireaza, Zgura, Arioneşti.*

h) Secţia 8. *Dubna, Stoicani, Răduleni, Rădi, Soloneţ, Parcani.*

i) Secţia 9. *Dărcăuţi, Visoca, Tătăruşi, Teleşăuca.*

Comandant O.N.B.

Ordin de zi numărul trei

Prin prezentul ordin de zi se hotărăşte a fi primiţi ca membri în O.N.B. următorii cetăţeni: 1. Bătrânac Gheorghe, 2. Vrabie Teodor, 3. Ciobanu Niculai, 4. Boroşeanu Vladimir, 5. Cojocaru Ion, 6. Ciuntu Mihail, 7. Vrabie Niculai, 8. Rotaru Pintilie, 9. Racovschi Iacob, 10. Damaşcan Niculai, 11. Ursachi Condrea, 12. Ursachi Mihail, 13. Solovei Niculai, 14. Colesnic Valentina, 15. Zabulica Ilie, 16. Enache Dionisie, cu vechime de la douăzeci august 1946.

Astăzi, treizeci octombrie 1946.

(urmează două semnături, cea a comandantului şi cea a ajutorului – *n.n.*)

Proces-verbal numărul trei

Astăzi, ziua douăzeci şi opt, luna noiembrie, anul 1946.

Având în vedere organizarea unui capital pentru O.N.B.;

Având în vedere necesitatea acestui capital pentru procurarea de hârtie, procurarea unui aparat fotografic, procurarea unui aparat de radio sau a unui aparat telegrafic (fără fir), procurarea unei instalaţii tipografice, procurarea de arme, cât şi pentru cheltuieli de călătorie cu scop propagandistic;

În şedinţa comună s-a hotărât aplicarea unei cotizaţii lunare fiecărui membru, care cotizaţie va fi obligatorie în folosul O.N.B.; atacarea sub orice formă a averilor statului bolşevic, a comuniştilor de partid, cât şi a trădătorilor simpatizanţi originari din Basarabia pentru satisfacerea nevoilor propagandistice ale O.N.B.

Încheiat astăzi, douăzeci şi opt noiembrie anul 1946.

(urmează semnăturile comandantului şi ajutorului – *n.n.*)

Ordin de zi numărul şaptesprezece

Astăzi, ziua douăzeci şi unu, luna februarie, anul 1947.

Având în vedere deportarea de către bolşevici a ajutorului de comandant al secţiei a patra, Ciuntu Mihail, se numeşte ajutor de comandant al secţiei a patra cetăţeanul Romaşcan Anton.

Ordinul va fi pus în vigoare începând de astăzi, douăzeci şi unu februarie anul 1947.

Comandant O.N.B. (urmează semnătura – *n.n.*)

Ordin de zi numărul douăzeci şi opt

Prin prezentul ordin de zi, având în vedere mutaţia preşedintelui comitetului numărul cinci, domnul Ursachi Condrea, la postul de ajutor Cdt al secţiei a doua, se numeşte preşedinte al comitetului numărul cinci Botezatu Leonid.*

Astăzi, douăzeci şi unu martie 1947.

Comandant O.N.B. (urmează semnătura comandantului – *n.n.*)

A doua zi, la 22 martie 1947, Vasile I. Bătrânac a fost arestat.

MARTIRI AI SFÂNTULUI IDEAL

Organizaţia Naţională din Basarabia „Arcaşii lui Ştefan" a existat o jumătate de an (august 1946–martie 1947), o perioadă dintre cele mai dureroase în destinul Moldovei. Dezmăţul autorităţilor sovietice de ocupaţie atingea culmea atrocităţilor: teroare, jafuri, foamete. În această atmosferă insuportabilă, la una din întrunirile conspirative ale arcaşilor şi-a citit versurile sale Anton Romaşcan. Nu e vorba de o capodoperă literară, dar, în comparaţie cu poemele compuse la acea epocă de scriitorii sovietici moldoveni, poezia lui Anton Romaşcan redă, cel puţin, adevărul. Am găsit-o în dosarul 3876, volumul şase, la paginile 98–99, aşternută în creion pe foile unui caiet în pătrăţele. În cei patruzeci şi cinci de ani trecuţi de la confiscarea caietului, scrisul în creion aproape că s-a topit şi unele rânduri nici n-am reuşit să le descifrez:

Zile rele, fără soare,
În Moldova azi trăim.
Viaţa noastră-i jale mare
Şi de ea cu toţi murim.
Nimeni nu-mi cunoaşte satul
Şi-i chiar greu de cunoscut
(vers indescifrabil – *n.n.*)
Tot de dracu-i prefăcut.
(vers indescifrabil – *n.n.*)
Porcii merg la bătălii.

* Comandant (abreviat).

Stalin ne-a-nsemnat o cale
Să fugim prin bălării.
Numai cum răsare ziua,
Mii pornesc înspre tufiş.
Vine lumea ca în mare,
Toată fuge pe furiş.
Iată cum e scris în lege
(Şi vă rog să nu uitaţi):
Cei mai răi noi să-i alegem
Şi să-i punem deputaţi.
Constituţia nebună
Multe drepturi ne-a mai dat,
Căci acum privim la lună
Şi ne facem c-am mâncat.
Nu m-oi porăi cu oala
Ca bunica în trecut,
Vom prăji grăunţi cu poala
Şi-om bea apă cât mai mult.
La mormânt se duce fiica,
O trimit la odihnit,
Căci aceasta e hodina,
Când munceşti ca om cinstit.
Sunt nebuni mulţi, din o sută,
Poate vreo cincizeci de feţi,
Căci şi ţara ni-i vândută
La cei lacomi şi nedrepţi.

.....

Mai bogat e omul care
N-a lucrat pentru-acest stat.
Cel cu puhă... (indescifrabil – *n.n.*)
Şi cartuşe de votat.
Să fac joc în sat nu-mi vine,
Că tot n-oi putea juca,
Căci acum jocu-i suspine,
Când... (indescifrabil – *n.n.*)

Să plesneşti, tovarăş Stalin,
Ce bun drum ne-ai arătat
Şi cu sfatul dumitale
Viaţa noastră s-a scurtat.

În luna noiembrie, 1946, Vasile Bătrânac, comandantul O.N.B. „Arcaşii lui Ştefan" pleacă la Trifăuţi pentru a înmâna bilete noilor membri ai organizaţiei (în total, în nordul republicii au fost înmânate o sută zece bilete). La întrunirea care a avut loc, Ion Brumă a declarat: „Iată, noi ne numim arcaşi, avem şi bilete, dar nu facem nimic. Imediat trebuie să trecem la acţiuni ferme, să spargem depozitele, să omorâm activiştii din sat. Vom omorî un activist şi ceilalţi se vor linişti...

Victor Solovei, cel mai apropiat prieten al comandantului, avea o grenadă şi oricând era gata s-o arunce într-un colectiv de activişti în momentul când aceştia se adunau la o consfătuire.

Ilie Zabulică a propus să fie omorât preşedintele sovietului sătesc...

Jefuiţi şi istoviţi, arcaşii clocoteau de ură, doreau să se răzbune contra nedreptăţilor. Dar ce forţă puteau să opună ei hoardelor de ocupanţi voinici, ghiftuiţi cu mâncăruri şi băuturi alese şi pe deasupra înarmaţi până în dinţi? Vasile Bătrânac înţelegea bine situaţia în care se aflau arcaşii, de aceea n-a acceptat comiterea actelor de terorism. El considera că organizaţia e încă prea mică, avea de gând s-o extindă pe un teritoriu mai larg, s-o înarmeze bine. Visul său era să treacă Prutul şi să ia contact cu patrioţii din România, poate face rost de armament. De trei ori şi-a încercat norocul, dar n-a reuşit – frontiera stabilită nelegitim era păzită cu străşnicie.

O altă organizaţie antisovietică se înfiripa la Zgurița. Vasile Băleanu, conducătorul ei, îi mărturiseşte lui Bătrânac un fapt îmbucurător: are vreo două sute de oameni gata de luptă, dar cu mâinile goale nu pot să facă nimic. Ambii comandanţi se înţeleg să-şi unească forţele, întrucât cele două organizaţii urmăreau acelaşi scop. Hotărăsc să stabilească legături cu patrioţii din Ucraina, dar încep arestările şi...

„*...voennâm tribunalom voisk MVD MSSR 9–11 iunea 1947 goda osujdenî k razlicinâm srokam nakazania*" („...tribunalul militar al armatei M.A.I. a R.S.S.M. la 9–11 iunie 1947 i-a judecat, condamnându-i la diferiţi termeni de privaţiune de libertate") (dosarul 3876).

Acest dosar cuprinde destinele a optsprezece arcaşi: Vasile Bătrânac, Victor Solovei, Feodosie Guzun, Ilie Zabulică, Vasile Cebotari, Ion Brumă, Iacob Brumă, Petru Brumă, Condrat Ursache, Anton Romaşcan, Nichita Brumă, Nicolae Sveatcovschi, Teodor Maxim, Alexei Manea, Nicolae Prăjină, Iacob Racovschi, Vasile Cvasniuc, Nicolae Flocosu.

Ceilalţi circa optzeci de membri ai O.N.B. „Arcaşii lui Ştefan" intră în alte catastife ale securităţii, la care, cu părere de rău, până la 3 martie 1992, n-am reuşit să răzbat.

Iată câteva din declaraţiile făcute de arcaşi la interogatoriu:

Victor Solovei: „...sosind la Soroca, am intrat să-mi fac studiile la şcoala pedagogică. Am trăit la acecaşi gazdă cu Feodosie Guzun. Adesea am discutat despre viaţa noastră din România. Acolo era mai bine de trăit, de aceea şi suntem contra puterii sovietice". (Dosarul 3876, volumul 5, pagina 12.)

Vasile Cebotari: „Eu am fost educat în spirit românesc, de aceea şi sunt contra puterii sovietice. În general, regimul sovietic nu-mi place". (Acelaşi dosar, volumul 5, pagina 320.)

Vasile Bătrânac: „Am fost întors în Moldova ca repatriat în anul 1945. Puterea sovietică l-a condamnat pe tatăl meu la zece ani privaţiune de libertate, fiindcă era chiabur. De aceea urăsc acest regim... am iniţiat crearea unei organizaţii ilegale care să lupte contra lui. Noi trebuia să ridicăm poporul Moldovei contra puterii existente... Crezul arcaşului l-am compus eu." (Acelaşi dosar, volumul 5, pagina 311.)

Probabil, tot Vasile Bătrânac este şi autorul cântecului care i-a fost confiscat în ziua arestării. Să fi fost acesta un eventual imn al arcaşilor din Soroca? Iată-l:

TRĂIASCĂ ROMÂNIA MARE!

Copii cu suflete curate,
Cuprinşi de sfântă-nfiorare,
Cântaţi cântarea biruinţei,
Arcaşi de-ai lui Ştefan cel Mare!

Tresar în cripte voievozii,
Căci lanţurile seculare

Sunt rupte şi din cer se-aude:
Trăiască România Mare!
Eroilor ce se jertfiră,
Zdrobind armatele barbare,
Prinos le-aduceţi prin cântarea:
Trăiască România Mare!

Pătrunşi de măreţia vremii,
Din Bucovina pân' la mare,
Jurăm că vom lupta cu toţii,
Arcaşi de-ai lui Ştefan cel Mare!

Şi dosarele din arhive, şi relatările celor care au suferit (articole despre mişcarea antisovietică din Basarabia, inclusiv despre O.N.B. „Arcaşii lui Ştefan" au mai fost publicate), scot în evidenţă unul şi acelaşi gând, limpede de tot: dacă în anii postbelici românii basarabeni ar fi beneficiat de dreptul la autodeterminare, reunirea cu România ar fi fost realizată încă înainte de anul 1950.

Septembrie 1992

PARTIDUL DEMOCRAT-AGRAR ÎN ILEGALITATE (1950–1953)

Informația i-o datorez neobositului Mihai Moroșanu.

La Asociația victimelor represaliilor staliniste, unde este președinte, s-a adresat un cetățean cu rugămintea de a-l ajuta să-și reabiliteze părintele, fost membru al Partidului Democrat-Agrar în ilegalitate, împușcat în anul 1951. Despre existența unei asemenea organizații din timpul ocupației sovietice auzeam pentru prima dată și l-am rugat să-mi dea coordonatele cetățeanului în cauză.

Îi zice Dumitru Clima, originar din satul Cuizăuca, Rezina. Locuiește și muncește la Chișinău. Este macaragiu. L-am întrebat ce știe despre Partidul Democrat-Agrar.

– Sunt prea tânăr ca să știu...

– Îl mai țineți minte pe Gheorghe Clima, tatăl dumneavoastră?

– Aveam patru ani... Pe tata l-au chemat la Chiperceni cu căruța, chipurile, să lucreze ceva... Atunci l-au luat și a fost bun luat...

– De la rude n-ați aflat nimic despre Partidul Democrat-Agrar?

– Nu știu ce planuri aveau ei, dar trăgeau nădejde că buba asta are să se vindece... Pe tata, cică, l-ar fi întrebat la judecată: „De ce nu iubești puterea sovietică? Lasă capul plecat și, poate, vei scăpa cu viață". Tata se spune că ar fi răspuns: „Cum, bre, să mă unesc eu cu voi și să fiu bun, dacă pe socru l-ați dus, pe cutare l-ați dus, pe cutare l-ați dus?... Vaca încă n-a fătat, voi vreți lapte; găina încă nu s-a ouat, voi vreți ouă, iarna cereți lână. Toate au vremea lor: lâna-i lână, pâinea-i pâine, ou-i ou, laptele-i lapte. Voi cereți și cereți fără socoteală. Cum să vă iubesc, cum să spun că-i bine, cum să tac?..."

Dacă își cerea scuze, poate scăpa viu. Tata a fost pentru dreptate și dreptatea l-a băgat în pământ... Era tânăr, avea 23 de ani...

– Pe ceilalți membri ai familiei i-au persecutat?

– Ne-au deportat în 1951. Eram socotiți mlădițe din sămânța tatei. Ne-au confiscat casa, averea, totul...

– Cine a mai suferit?

– Au fost împușcați unsprezece oameni...

– Nici un democrat-agrar n-a rămas în viață?

Unul dintre ei e Ilarion Tăutu, pensionar. Am avut ocazia să stau de vorbă cu dumnealui:

– Ce v-a determinat să intrați în Partidul Democrat-Agrar, expunându-vă unui pericol de moarte?

– Nelegiuirile pe care le-a adus asupra noastră Uniunea Sovietică.

– Vă rog, dacă binevoiți...

– Povestea-i lungă, de aceea am s-o iau de departe... Vasăzică, locuia în satul nostru un om fără știință de carte, pe nume Afanasie Țurcanu. Nu era din Cuizăuca, venise de undeva. Primul an a păscut vacile, apoi, când a avut loc împroprietărirea, românii i-au dat pământ, patru sau cinci hectare. Și-a ridicat Afanasie o casă și trăia ca toată lumea, nimeni nu-l supăra. Ba începuse chiar să prindă la seu: cumpăra porci, îi hrănea, îi creștea și pe urmă îi vindea...

În 1940, când au venit rușii, mulți dintre consătenii mei s-au năimit să plece care pe trei, care pe cinci ani în Donbas. Au primit bani, îmbrăcăminte, încălțăminte. Ajungând acolo, au văzut foame, sărăcie de tot neamul și au fugit înapoi, fiindcă aici era pâine, era pământ, pe când acolo omul nu avea nimic. De întors s-au întors ei, dar ce te faci cu contractul? (Încheiaseră contract cu statul.) Autoritățile sovietice le-au propus trei variante: sau restituie banii, sau înfundă pușcăria, sau colaborează cu anumite organe. „O să vă dăm lucru ușor", i-au încurajat. Ce fel de lucru? Să arate cine au fost pe timpul românilor membri ai partidelor cuzist, democrat, țărănist... (La români erau vreo douăzeci de partide.)

În felul acesta, au fost nimicite patru sau cinci familii; le-au înfundat în Siberia. Cine a părât? Afanasie Țurcanu. Primise lucru *ușor*.

În 1941, românii au aflat despre asta, căci lumea se revolta. L-au luat pe Afanasie Țurcanu și i-au tras o bătaie, de avea un cap cât dimirlia. Oamenii l-au dat în judecată ca pe un bandit care și-a vândut consătenii.

Eu pe atunci eram un copil. Vedeam că soția lui Țurcanu venea în fiecare zi la mama. Auzeam cum îi cerea ajutor: „Vorbește, mă rog, cu bărbatul matale, poate mi-l scapă de ocnă..."

Aici sunt dator să spun câteva cuvinte despre tatăl meu, Afanasie Tăutu. Tata era un om învățat. Își făcuse studiile la împăratul Neculai. Cunoștea la perfecție româna, rusa și ebraica. Era ofițer în rezervă, gospodar fruntaș, lector, văzut bine în sat, în plasă și în tot județul Orhei. Știa să se apere și pe dânsul, și pe alții. Iată un exemplu. În 1940 rușii ne-au luat toată pâinea de acasă. De trei ori au venit cu căruțele. A patra oară, când nu mai aveau ce să ia, ne-au pus amendă șapte mii de ruble. Tata a scris la Moscova și amenda a fost anulată...

Acum, în patruzeci și unu, Afanasie Țurcanu trebuia să încaseze 25 de ani de pușcărie. Subofițerul român Corneliu Buduroi a vrut de două ori să-l împuște! El le spunea oamenilor: „Mă, ăsta-i veneticul care o să vă mănânce satul..."

Tata s-a dus la judecată, a luat cuvântul. „Domnule judecător, domnule procuror, onorată curte... Acest individ n-a știut legea, n-a știut limba rusă... El e un orb, nu și-a dat seama ce face... A semnat? Cum să semneze un analfabet?..."

L-au iertat. A ieșit Afanasie Țurcanu de la judecată și îi săruta tatei mâinile, hainele, încălțămintea. Vroia să-l răsplătească cu bani. Tata i-a zis: „Mă, tu ai o casă de copii, du-te în plata lui Dumnezeu. Dacă vei dori, îmi vei purta respect pentru binele ce ți-am făcut..."

În 1944 iar vin rușii. Afanasie Țurcanu se mișcă, ridică capul: „A-ha! Dacă nu m-ați omorât voi pe mine, am să vă omor eu pe voi!" I-a luat tatei un cal frumos de mânca lumea...

– Cu ce drept? Nu cumva Țurcanu ajunsese președinte?

– Anume. I se dase și armă. Și-a părăsit casa și s-a mutat în casa dascălului. A luat grâul de la oamenii care s-au refugiat în România. Țăranii din sat îi arau, îi semănau, îi treierau. Se făcuse stăpân, om bogat, avea vizitiu... Era în sat o fată frumoasă, Asea, poreclită Sirojoaia. Țurcanu, cu toate că era cap de familie cu copii, a cerut-o în căsătorie, și fiindcă Asea l-a refuzat, a trimis-o la urșii albi.

– Mai mult n-a trimis pe nimeni în Siberia?

– Cum nu? Încă doisprezece oameni, dintre care patru s-au stins prin lagăre. L-a părât și pe tata. Vorba ceea: dacă nu-l lași pe calic să moară, pe urmă el nu te lasă să trăiești. În 1944 tata a fost condamnat la cincisprezece ani de muncă silnică. De ce te judecau atunci? Fiindcă ai

făcut un rău? Nu. Te judecau fiindcă eşti om cu cap, om învăţat. Ei se tem de oameni deştepţi. Un om deştept atrage lumea de partea lui, o sută, o mie, un milion. Da' un prost, o coadă de topor ce poate să facă? Execută ordinele fără să gândească. Iată pe cine se baza puterea sovietică...

Acuma, pe foamete, Ţurcanu a luat toată păinea de la gospodari. Şi ce făcea? O încărca în căruţe, o ducea la Orhei şi o vindea... Slavă Domnului, l-au prins şi i-au trântit şapte ani de puşcărie. În lagăr ocnaşii au aflat că el lucrase preşedinte al sovietului sătesc (alde Ţurcanu au fost mulţi), l-au omorât şi l-au aruncat în veceu.

– Numai asta v-a fost scăparea...

– Te înşeli. Nu uita cum funcţionează sistemul rusesc: la putere e un singur partid, om deştept la conducere nu se admite...

– Cine a luat locul lui Ţurcanu?

– Alexandru Creţu. Şi dacă primul m-a lăsat fără tată, acesta m-a lăsat şi fără mamă. În 1948 mama mea, Axenia Tăutu, a fost arestată şi condamnată pe un termen de opt ani.

– Ce motiv i-au găsit?

– Impozitele. Am achitat unul, ni l-au pus pe al doilea, iar a treia oară n-aveam de unde, n-aveam cu ce le satisface plăcerea egoistă şi setea lor fără margini. Iată de ce au condamnat-o pe mama. Eu am rămas acasă cu trei surori mai mici şi un nepoţel de patru ani de la fratele Nicolae din România. Soţia lui Nicolae murise în 1945, o înmormântasem pe data de 10 mai. Deci, eram cinci copii neajutoraţi, speriaţi de moarte. Cui să mă plâng? Fratelui meu Vasile, care în 1944 a fost mobilizat în armata roşie şi a murit la Arhanghelsk? Cei plecaţi de pe lumea asta nu te aud. Să mă plâng fratelui meu Vladimir, întors din bătălie fără piciorul stâng? Era înzadar. Lui, ca moldovean, nu i se acorda nici o atenţie...

În 1949 încă trăiam în casa părintească. Vara umblam la prăşit. Într-o zi vine cumnatul meu, Gheorghe Clima, şi îmi spune:

– Arioane, fugiţi că la noapte au să vă ridice...

– Vă simţeaţi vinovaţi cu ceva?

– Cu nimic. Nici eu, nici ceilalţi patru mititei... Ne distrugea puterea sovietică cum ai distruge o specie de plante, sau un soi de fiare – şi pe cei fragezi. Putere fascistă, nu alta. Încotro s-o apuci?... Cele cinci oi şi vaca

le-am dat în ocolul unui gospodar pe care nu-l deportau, mi-am luat surioarele, nepoţelul şi am fugit...

Din câmp până la şosea erau vreo şase kilometri. Se auzeau oamenii răcnind în maşini. De frică, trei zile nici nu ne-a fost foame. A patra zi m-am dus pe furiş la sora Iustina, căsătorită cu Gheorghe Clima. Când m-a văzut, a înlemnit: „De unde te-ai luat? Satul e plin de armată..." Sora mi-a dat mâncare, haine. Vara, cum n-ar fi, noaptea cade rouă, tot e frig... Pe deal era mult grâu cosit. Luam snopii de grâu, îi înşiram pe pământ, ne culcam şi cu hainele ne înveleam. Surioarele mele vedeau ce primejdie ne ameninţă. Dar băieţelul cela de cinci ani... ce înţelegea el? Îl ocărai, îl povăţuiai – nimic. Ba vrea să se joace, ba vrea acasă. Avea ideile lui, mă rog, ca orice copil... În sfârşit, peste două săptămâni, ne-am lipit încetişor de sat, de vecini. Pe mititei i-am lăsat la rude, iar eu am umblat fugar încă două luni. I-am întâlnit pe Vasile Odobescu, Alexandru Duca... dar n-am rămas în pădure, m-am întors la Cuizăuca.

Preşedintele sovietului sătesc Alexandru Creţu m-a preîntâmpinat că nu am ce căuta în casa părinţilor mei, nici la club, nici la magazin. Să nu mă vadă în sat. Din casă ne luaseră totul: ţoluri, ştergare, absolut totul...

Vezi? Cine dacă nu puterea sovietică ne-a făcut s-o urâm, să ne ridicăm contra ei, să-i fim duşmani? Ea ne-a impus, prin starea insuportabilă de persecuţie ce o crease...

DESPRE ORGANIZAŢIA ILEGALĂ PROPRIU-ZISĂ

Numai oamenii de un curaj nesăbuit sau cei nedreptăţiţi peste măsură şi ajunşi la culmea disperării puteau să-şi lege destinul de activitatea Partidului Democrat-Agrar aflat în ilegalitate. Această îndrăzneală trăgea la cântar tot atât cât trăgea la cântarul justiţiei sovietice învinuirea pentru trădare de patrie, „răsplătită" cu pedeapsa capitală. Cei recrutaţi în rândurile partidului erau preîntâmpinaţi din capul locului: „Veţi lupta contra sovietelor, contra comuniştilor. Dacă veţi fi demascaţi, vă aşteaptă moartea". Persoana hotărâtă să facă un asemenea pas trebuia să depună cerere şi să-şi prezinte autobiografia în scris.

Iată un fragment (în grafie latină) din autobiografia ţăranului Grigore Ciolan din satul Cuizăuca, fostul judeţ Orhei:

„Iar eu astăzi văzând şi suferind atâtea pedepse ale mele şi ale lumii care astăzi sunt înjugate de fanarioţii comunişti, voi lupta cinstit contra partidului idolesc-stalinist, care astăzi este slobozit asupra poporului rus.

Voi lupta până la moarte contra cuvintelor care azi sunt slobozite din gura comuniştilor contra lumii libere.

Sunt încredinţat în sufletul meu că niciodată nu m-oi preda banditilor comunişti.

Jos de pe tron, fanariotule de Stalin ce eşti...

Mor pentru libertatea lumii întregi."

Arhiva Comitetului Securităţii Statului a Republicii Moldova, dosarul 6102

În manuscrisul lui Grigore Ciolan (din acelaşi dosar), intitulat „Caiet de irodigării şi poezii", se află un text (n-am reuşit să determin originea) care poate fi luat drept preambul la programul democraţilor-agrari. Iată un fragment din acest text:

„După căderea ţarismului în anul 1918, în ţara Rusiei au stat la putere aguriştii – urâţi de toată lumea – comuniştii. O mare pedeapsă, nemaivăzută, au slobozit aguriştii asupra poporului rus.

Comuniştii au început a ruina de pe faţa teritoriului rus tot ce era mai frumos, mai de preţ pentru omul credincios.

Ca să-şi bată joc de lumea credincioasă, comuniştii au început a distruge sfintele biserici, sfintele mănăstiri.

Intrând în biserici, ei strâmbându-se trăgeau focuri în sfintele icoane. Pe cei mai vestiţi preoţi aguriştii îi prindeau, le legau sfintele icoane mari de gât şi îi purtau de-a lungul străzii, strâmbându-se înaintea lor, arătând cu degetele lor spurcate.

O mare jale era pe atuncea din partea lumii poporului rus credincios.

După ce s-au aşezat mai bine la putere, îndată au ridicat ruşii o mare parte de gospodari. Aguriştii ridicau lumea pentru că ei erau numiţi de comunişti *colaşi* (kulaci – *n.n.*). Comuniştii ridicau pentru că lor le trebuia averea, le trebuiau milioane de mâini muncitoare ieftine, pe care le foloseau la lucrările cele mai grele: la săpat canaluri, la tăiat păduri în Siberia geroasă.

Această lume era şi este şi acum numită de comunişti turme de măgari europeni pe teritoriul Siberiei, pentru că această lume se mâna de

comuniști în orice locuri cu turmele; însoțită de santinele, trăiește în bordeie potrivite cu poietile vitelor.

Și pe cei puțini care au rămas să-și trăiască viața pe locurile unde s-au născut comuniștii au început să-i întorloace în kolhozuri, introducând exploatarea comună.

Azi și poporul Rusiei e exploatat în kolhozuri și sovhozuri.

Lumea necăjită de legea comunistă suferă o mare pedeapsă...

Așteptăm un mare ajutor de după graniță: eliberarea lumii de sub jugul comunist, pentru a da drepturile cuvenite Omului...

Pentru a șterge odată și pentru totdeauna pe aguriștii comuniști de pe fața pământului, pentru a înlătura odată și pentru totdeauna întrebarea de război..."

Programul Partidului Democrat-Agrar era alcătuit din două părți:

Prima parte (pe vreme de pace):

1. agitație antisovietică, răspândirea foilor volante antisovietice;

2. zădărnicirea planurilor de activitate economică și politică promovate de puterea sovietică;

3. achiziționarea de arme în scopul de a omorî activiștii sovietici și de partid.

Partea a doua (în caz de război):

1. Organizarea unei răscoale în spatele armatei sovietice.

Membrii Partidului Democrat-Agrar considerau inevitabil, în cel mai apropiat timp, un război între Anglia, America, pe de o parte, și U.R.S.S., pe de altă parte.

Din Centrul de conducere al partidului făceau parte nouă persoane: Simion Zlatan (în calitate de șef, originar din Popenchi, Răbnița), Vasile Odobescu (locțiitor, Cuizăuca, Chiperceni), Emilian Botolin (Trifești, Rezina), Marc Laur (Minceni, Rezina), Ivan Țurcan (Gordinești, Rezina), Grigore Grișcenco (Pohrebeni, Chiperceni), Simion Baranovschi (Echimăuți, Rezina), GrigolCiolan (Cuizăuca, Chiperceni), Emanuil Țurcan (Gordinești, Rezina).

Simion Zlatan (potrivit mărturisirilor lui Ilarion Tăutu și Alexandru Duca) ținea legătura cu locțiitorul său prin intermediul scrisorilor codificate. Cheia o știau numai ei doi.

Nu pot să mă pronunț cu precizie asupra numărului de membri ai Partidului Democrat-Agrar (ar putea să mai existe și alte dosare). În dosarul 6102 i-am găsit pe următorii:

Cuizăuca, Chiperceni: Feodor Clima, Simion Clima, Gheorghe Clima, Alexandru Duca, Grigore Ciolan, Mihail Duca, Pantelimon Bobeică, Trofim Duca, Ilarion Tăutu, Dumitru Duca, Nina Ciolan, Petru Bobeică;

Trifești, Rezina: Ivan Frunze, Ivan Garam, Afanasie Golub, Serghei Botolin, Neofit Pundic, Iulia Ceapă, Ivan Galbur, Feodor Popescu, Vera Popescu, Andrei Garam, Gheorghe Garam, Procopie Dogoteri, Ana Garam;

Pereni, Rezina: Trifan Loghin, Ivan Gorbatenco;

Gordinești, Rezina: Gheorghe Doni, Andrei Storoja, Ivan Țurcan, Maria Panfilie;

Cinișeuți, Rezina: Ivan Corovai, Dumitru Grubâi;

Mincenii de Sus, Rezina: Nichifor Cazacu, Vasile Cibotari;

Mincenii de Jos, Rezina: Gheorghe Banaga;

Pripiceni-Curchi, Rezina: Afanasie Golub;

Pripiceni-Răzești: Ioanichie Grișavițchi, Feodor Crișavițchi;

Curleni, Orhei: Vasile Mâțu;

Horodiște, Chiperceni: Olga Goliș, Valentin Malenchi, Simion Pereteatcu;

Cogâlniceni, Chiperceni: Constantin Budaca;

Otac, Chiperceni: Stepan Ducantoni, Vasile Bârcă.

Dosarul 6102 cuprinde și o serie de mărturii care motivează apariția acestei organizații antisovietice.

Ivan Țurcan: „Toată viața am citit cărți bisericești și cărțile acestea m-au convins că pe pământ trebuie să existe dreptate, adevăr. Sunt om bătrân, nu pot lucra în kolhoz, viața e grea. Am înțeles că toate greutățile se nasc din motiv că pe pământ nu-i dreptate. Din cauza greutăților, am început să urăsc sistemul kolhoznic și situația actuală, de aceea am și ales calea de luptă contra sistemului existent".

Feodor Popescu (analfabet): „Am fost împotriva kolhozurilor și trăgeam nădejde că prin Partidul Democrat-Agrar vom reuși să le lichidăm. Am vrut să mi se întoarcă înapoi pământul care mi s-a luat, am vrut să trăiesc lucrând în gospodăria mea individuală".

Procopie Dogoteri: „Îi spuneam lui Emilian Boțolin că n-am fost supus pe drept impozitelor, că nu mi-au dat vin în schimbul butoaielor predate, că îmi cer brânză și lână, pe când eu n-am nici o oaie la casă...

Am intrat în această organizație antisovietică pentru că nu eram mulțumit de sistemul kolhoznic. L-am crezut pe Boțolin, care îmi spunea că degrabă se va începe un război, în care America va birui și va fi nimicită puterea sovietică, vor fi lichidate kolhozurile. Trăgeam nădejde să primesc înapoi pământul ce mi s-a luat".

Era nemulțumit de puterea sovietică chiar și unul dintre reprezentanții ei, locțiitorul președintelui sovietului sătesc Trifești, **Neofit Pundic**: „În sat la noi lucrează ca președinte al sovietului sătesc Maria Petrovna Frunze, deputat al Sovietului Suprem al U.R.S.S. Deseori fac și lucrul ei. Maria Petrovna a promis că îmi va plăti suplimentar, dar așa și nu mi-a plătit nimic. Am rămas nemulțumit de atitudinea acestui deputat al Sovietului Suprem al U.R.S.S. și în legătură cu accasta eram nemulțumit și de sistemul existent. Mi-au apărut în cap gânduri antisovietice și am intrat în această organizație...".

Oamenii, după cum ne convingem din cele citate mai sus, vroiau dreptate și pământ. Dar, înțelegând că prin noua orânduire n-au să capete nici una, nici alta, și-au creat partidul lor în care credeau și, contând pe un ajutor din afară, au purces să realizeze prima parte a programului – agitație antisovietică, răspândirea foilor volante ș.a.m.d.

În volumul zece al dosarului 6102 se păstrează șaizeci de foi volante. Textele lor sunt scrise cu peniță lată pe ziare tipărite în Moldova, peste articole și poezii ce glorifică epoca stalinistă. Am copiat doar câteva, deoarece majoritatea au un conținut ce nu diferă prea mult de la foaie la foaie:

„Proprietatea privată înseamnă bunăstarea fiecăruia."

„Socialismul cu adevărat este un idol setos pe sânge omenesc, căci slujitorii lui comuniști mereu umblă și îndeamnă pe oameni la răzvrătiri, la răscoale, la revoluții și vărsări de sânge."

„Suferințele poporului rus sunt suferințe groaznice, va fi o zi când bolșevicii vor cădea."

„Pace în lume va fi atunci, când sugătorii de sânge comuniști vor cădea. Moarte bandiților comuniști."

(Devis)

Pe data de 24 decembrie 1950 au avut loc alegeri în Sovietul Suprem al Moldovei. Când au fost deschise urnele şi a început numărarea voturilor, în unul din satele rebele ale fostului judeţ Orhei au fost găsite unsprezece foi volante cu caracter antisovietic. Toate sunt scrise în limba rusă şi au aproximativ acelaşi conţinut. Citez (sursa – dosarul 6102):

„Soţialisticeski stroi dlea Rossii oznaceaet bezduşnâi grabioj ih truda krovopiiţami.

Golosuiu protiv kommunisticeskoi partii, protiv varvarskogo soţialisticeskogo stroia v Rossii" („Regimul socialist pentru Rusia înseamnă delapidare necruţătoare a muncii lor de către oprimatori. Mă pronunţ împotriva partidului comunist, împotriva regimului barbar în Rusia.")

Membrii Partidului Democrat-Agrar, în marea lor majoritate, locuiau în sate, munceau în kolhozuri şi sovhozuri. Doar cei fugari, deportaţi şi evadaţi din lagărele sovietice se ascundeau prin păduri. În cele din urmă, aceştia şi-au construit un bordei care le servea drept adăpost şi loc pentru întruniri, pentru păstrarea unor arme, căci făcuseră rost şi de armament.

Centrul de conducere, în frunte cu Simion Zlatan, prin intermediul unor scrisori cu caracter terorist, atrăgea atenţia conducătorilor de gospodării şi de soviete asupra nelegiuirilor pe care le comiteau aceştia. Un asemenea răvaş a primit şi Maria Frunze, preşedintele Sovietului Sătesc Trifeşti, deputat al Sovietului Suprem al U.R.S.S., care nu putea să-i afle conţinutul, întrucât, după cum avea să mărturisească mai târziu în faţa anchetatorilor penali, ştia puţină carte: „Ia malogramotnaia". Ce să facă biata? A luat scrisoarea de acasă şi a alergat la secretara sovietului sătesc. Iată care era conţinutul scrisorii:

„Către tovarăşa Frunze Maria Petrovna
(preşedinte al sovietului sătesc)

Tovarăşă Frunze Maria Petrovna, din partea kolhoznicilor de pe teritoriul sovietului sătesc, pe care îl conduceţi, vin nenumărate plângeri. Oamenii se plâng că dumneavoastră sunteţi prea nervoasă, înjuraţi kolhoznicii cu cuvinte obscene şi altele. De asemeni, din cauza principialităţii dumneavoastră, multor kolhoznici li s-a luat pământul şi nu li se pun trudozile pentru munca adevărată.

Dumneavoastră personal vă ţineţi mândră în faţa kolhoznicilor şi aţi ocolit toate legile sovietice. Vă bateţi cu pumnul în piept că sunteţi deputat.

Da. A fi deputat e un mare cin, însă, în urma acțiunilor dumneavoastră scârnave, nu mai corespundeți cinului de deputat și acum pe deplin meritați să purtați numele de Diavol și trebuie să fiți judecată ca un jefuitor al poporului.

Pentru început, „organizația noastră de partid" vă preîntâmpină în scris.

Din momentul primirii acestei scrisori de avertizare, dispuneți de patruzeci și opt de ore pentru a vă descotorosi de toate neajunsurile.

Cui aveți ceva de întors, întoarceți imediat potrivit legii. Aveți, de exemplu, oameni, cărora le-ați luat tot pământul, nu le-ați lăsat măcar un ar, altora nu le-ați pus trudozilele cuvenite.

Deci, organizația noastră «Fulgerul» a hotărât următoarele: în caz că nu veți îndeplini cele indicate în scrisoarea de față, a doua oară nu veți mai fi preîntâmpinată, ci veți primi executarea practică. Asta înseamnă că organizația noastră vă va pronunța sentința pe neașteptate și vă va spânzura de primul stâlp ieșit în cale. E clar?

Executați, astfel vă veți prelungi viața.

Mai înainte a fost avertizat președintele kolhozului, dar se vede că în chestia aceasta dumneavoastră sunteți căpetenia.

Executați. Gut bai...

Mordvinov"

Secretara a citit acest răvaș și i-a explicat Mariei Petrovna că nu-i bine, că e o scrisoare de amenințare.

Fiind chemată la cercetări, în calitate de martor, Maria Frunze a recunoscut că mai mulți oameni i s-au plâns din motiv că asudă pe câmpurile kolhozului și nici nu figurează în listele celor ce muncesc. Ba i-a și numit pe nouă: Ecaterina Munteanu, Vasile Sandu, Suzana Andrușca, Nicolae Garam, Efim Țurcan, Emilian Budurean, Vladimir Andrușca, Ecaterina Sandu, Maria Pomișescu.

Altor șapte cetățeni, de care și-a amintit Maria Petrovna (și aceștia i s-au adresat cu plângeri), le-au fost tăiate loturile de pământ: Nichita Frunze, Pavel Budurean, Pantelei Sandu, Ana Cazacicov, Serghei Borș, Stepan Cazacicov și Ivan Dogoteri.

Deci, în satul Trifești, au deschis gura să-și spună păsul șaisprezece suflete. Dacă îi adăugăm la aceștia și pe cei treisprezece membri ai partidului

democrat-agrar în ilegalitate, nedreptățiți și ei, avem douăzeci și nouă de obidiți. Dar câți tăceau de frică să nu fie suspectați, persecutați? Și în câte sate?!...

Democrații-agrari, nu toți, doar câțiva, au pe conștiința lor și o serie de crime. Ei au săvârșit mai multe spargeri, prădând magazine și soviete sătești. Simion Zlatan a împușcat un șofer de taxi cu scopul de a căpăta o limuzină pentru necesitățile partidului. Tot el, în prezența lui Grigore Ciolan, a violat o tânără numai din motiv că o considera comunistă. În satul Cuizăuca (Odobescu sau Bobeică) l-au împușcat pe activistul Nistor. Crimele săvârșite n-au fost aduse la cunoștința tuturor membrilor organizației.

În lunile iunie–iulie anul 1951 majoritatea membrilor partidului democrat-agrar au fost arestați și deferiți tribunalului militar.

(Pe ultimii patru i-au prins abia în iarna anului 1953.)

Sentința a fost cât se poate de cruntă. Unsprezece dintre ei (care mai devreme, care mai târziu) au fost condamnați la moarte ca trădători de patrie și împușcați: Simion Zlatan, Vasile Odobescu, Grigore Ciolan, Emilian Boțolin, Dumitru Grubăi, Ivan Țurcan, Marc Laur, Simion Baranovschi, Ivan Galbură, Andrei Garam, Gheorghe Clima.

Ceilalți, circa treizeci de oameni (dacă nu mai sunt și alte nume prin arhive), au fost privați de libertate pe un termen de douăzeci și cinci de ani, plus cinci ani de surghiun, plus confiscarea averii.

Poporul nostru a fost supus unui adevărat măcel:

– în 1940, sute de români basarabeni sunt arestați de NKVD și în marea lor majoritate nimiciți;

– în 1941 alte mii sunt duși cu forța în Siberia;

– în anii celui de-al Doilea Război Mondial sute de mii mor pe câmpul de luptă;

– în anul 1944 sute de mii părăsesc Basarabia îngroziți de viforniță comunistă;

– în anii 1944–1945, jefuiți de regimul comunist, supuși foametei, își pierd viața alte sute de mii;

– în 1949 zeci și zeci de mii iarăși sunt deportați în Siberia.

Dar, în ciuda acestui groaznic măcel, românii basarabeni, în anul 1950, au găsit forțe pentru a opune rezistență sistemului instaurat în Moldova după război. Au găsit, fiindcă poporul este de neînvins. El poate

fi nimicit pe diferite căi, poate fi exterminat, dar învins – niciodată. O dovadă în acest sens constituie şi comportamentul membrilor partidului democrat-agrar în faţa tribunalului militar. Chiar şi atunci când li s-a pronunţat sentinţa şi li s-a oferit ultimul cuvânt, ei nu s-au dezis de ideile lor.

Emilian Boţolin: „...Am fost nemulţumit de sistemul kolhoznic. Am socotit că din cauza kolhozurilor ţăranii trăiesc greu, de aceea am şi intrat în această organizaţie antisovietică – să lupt contra kolhozurilor".

Simion Zlatan: „...Am socotit nedrepte acţiunile unor conducători de raioane, ale unor conducători de kolhozuri şi soviete săteşti. Am socotit că puterea sovietică a deportat chiaburii din sate pe nedrept. Acestea mi-au trezit nemulţumiri faţă de situaţia actuală, m-au pornit contra acţiunilor întreprinse de puterea sovietică şi, în general, contra puterii sovietice..."

Ivan Galbură: „...Trăgeam nădejde că, după război, voi trăi bine. Dar când s-a sfârşit războiul, unde am dat – greutăţi. Am fost nemulţumit de sistemul kolhoznic şi de rânduiala din sat, nemulţumit de conducerea kolhozului şi a sovietului sătesc. Am socotit că rânduiala asta din sat e cu multe nedreptăţi şi am hotărât să mă împotrivesc nedreptăţilor; cu scopul acesta am şi intrat în partidul democrat-agrar. Rog judecata să mă pedepsească după lege, sunt gata să primesc orice pedeapsă. Dacă după lege se cuvine să fiu împuşcat, atunci eu sunt gata să mor".

ÎN GHEARELE MORŢII

(*Crâmpeie din viaţa lui Alexandru Duca, membru al partidului democrat-agrar în ilegalitate, condamnat la moarte prin împuşcare şi, ca prin minune, graţiat*)

În noaptea de 6 iulie 1949 casa lui Alexandru Duca a fost înconjurată de ostaşi sovietici. Un soldat cu pistol-mitralieră la şold stătea chiar în prag. Alexandru, flăcău înalt, lat în spete, voinic, şi-a făcut vânt din tindă şi o dată cu uşa de la intrare a zburat cine ştie unde împreună cu ostaşul înarmat. Până s-au dezmeticit ceilalţi militari şi au început a ţăcăni din arme, el de acum era departe. A fugit în pădure. Pădurarul Nikolai Storojenko, de naţionalitate ucrainean, avea o fiică, Irina, pe care Alexandru

o ştia de mititică. Învăţaseră în aceeaşi şcoală pe timpul românilor, erau legaţi sufleteşte...

În acea noapte părinţii lui Alexandru, trei fraţi şi două surori au fost deportaţi în Siberia. Doi fraţi au şi murit acolo.

Alexandru s-a ascuns şase luni prin pădure, apoi s-a prezentat la sovietul sătesc şi a rugat să fie angajat la lucru.

– Dar până azi unde ai fost? l-a întrebat preşedintele Alexandru Creţu.

– În pădure.

– Poţi să te duci şi de acum încolo în pădure...

I s-a făcut „milă" de el preşedintelui sovhozului din Cogâlniceni, tovarăşul Kozlovski, fost cavalerist în brigada lui Grigore Kotovski. Acesta îl primise la lucru şi pe Ilarion Tăutu, un alt fugar.

– Munceam în vie, la pădurea Turculesei, povesteşte Alexandru Duca. Într-o zi văd că vine o maşină mică, din care coboară patru persoane: directorul Kozlovski, un tehnician din sovhoz şi doi străini. Au schimbat câteva vorbe cu ceilalţi muncitori, apoi s-au apropiat de mine.

– Cum îţi spune?

Le răspund.

– Câţi ani ai? Câştigi bine?

Le răspund.

– Şi tu, băiat tânăr, frumos, voinic, să lucrezi cu trei ruble pe zi?

– Cum sunt vremurile, aşa-i şi plata...

– Hai cu noi la o şcoală de mecanizare, ai să înveţi şi te faci om...

Tot vorbindu-mi aşa, unul din străini m-a apucat uşurel de braţul stâng, altul – de braţul drept. În timpul acesta m-am uitat la tehnicianul din sovhoz şi am văzut că îi umblă bărbiţa aşa-ia, îi tremura de parcă dase frigurile peste dânsul. Am înţeles cum e treaba. Kozlovski aflase că eu şi Tăutu suntem fugari şi a chemat NKVD-ul.

– Unde ţi-s hainele? m-au întrebat.

– Aici, în pădure.

Îmi trebuia să mă rup din mâinile lor. Când să mă pornesc după haine, mi-au strâns braţele ca în cleşte. Ce să fac? Am dat o lovitură cu ambele mâini odată. Un enkavedist s-a dus de-a berbeleacul peste butucii de vie, al doilea, pur şi simplu, m-a scăpat. Am rupt-o la fugă.

– *Rasstreleati ego!* („Să fie împuşcat!") striga Kozlovski.

În aceeaşi clipă am auzit împuşcături. Colbul sărea ba în dreapta, ba în stânga, ba în faţa mea, dar nu m-au nimerit.

– Puneţi mâna pe Tăutu, puneţi mâna pe Tăutu! dădea indicaţii Kozlovski. Loviţi-l cu sapa!...

Ilarion Tăutu se afla în mijlocul muncitorilor şi enkavediştii nu puteau să deschidă foc asupra lui.

Eu am fugit până am obosit bine, am găsit un tufiş des de coacăză şi m-am ascuns. Stând aşa, aud paşi. Mă iţesc printre ramuri şi îl zăresc pe Ilarion... Ei, ce? Încotro? Ne-am dus în pădurea Vetmeja, o pădure mare, şi chiar în aceeaşi seară ne-am întâlnit cu Vasile Odobescu şi alţi fugari. Mai târziu am intrat în Partidul Democrat-Agrar...

– Trăiaţi în pădure?

– Eu cu Tăutu mai mult am stat în pădure. Părinţii noştri erau deportaţi în Siberia şi nu prea aveai de cine te lipi. Te duceai la o rudă, la un vecin, dar ştii cum era atunci, fiecare se temea...

– Nikolai Storojenko, fiica lui, Irina, v-au ajutat?

– Da, da. Când mă aflam pe aproape, trăgeam pe la dânşii.

– Lor le treceau pragul şi miliţienii, şi enkavediştii, nu-i aşa?

– Bineînţeles.

– Ce vă spunea pădurarul, când vă vedea?

– Zicea aşa: „Măi băieţi, luaţi seama, măi, că aceştia, dacă vă prind, vă împuşcă..."

– Vă era frică?

– Ce fel de frică? Noi la alta nici nu ne aşteptam. Doar atunci când am intrat în Partidul Democrat-Agrar, Zlatan şi Odobescu ne-au explicat limpede: voi vă ridicaţi contra Partidului Comunist, dacă veţi fi capturaţi, moartea ştie de voi.

– Grupul din Cuizăuca a întreprins acţiuni?

– Lângă satul nostru era o pădure numită Rădi. Acolo se puneau la pândă Ignat, preşedintele kolhozului, cu activistul Nistor...

– Pe cine păndeau ei?

– Gospodarii din sat fuseseră ridicaţi şi pe ogoarele lor a pus stăpânire kolhozul. Era toamnă, mult păpuşoi nestrâns. Roada se pierdea, iar oamenii adunau ştiuleţi în străistuţe, în saci şi-i aduceau acasă. Da' Ignat şi Nistor

ce făceau? Se îmbătau bine, prindeau oamenii şi îi băteau, îi pedepseau, îşi făceau râs de dânşii. Mai pe scurt, să putrezească păinea pe deal, dar să nu te atingi de ea...

Şi iată că Odobescu şi Bobeică, aflându-se în pădurea Rădi, au dat peste aceşti doi activişti, Ignat şi Nistor. Dacă ar fi vrut, puteau să-i împuşte, se găseau la cinci-şapte metri de ei, într-un tufiş des. Odobescu trage vreo cinci focuri de armă pe de-asupra lor, să-i sperie. Şi i-a speriat de moarte. Ambii au fugit mâncând pământul... Apoi, nu ştiu cum a venit vremea că Odobescu şi Bobeică s-au strecurat în sat pe amurgite, că se duceau la nişte rude, că la nişte prieteni, nu mai ţin minte. Nistor, pesemne, îi păndea. A ieşit la poartă cu arma în mână şi a strigat: „A-a-a, voi sunteţi!" Bobeică, luat prin suprindere, a tras în direcţia lui Nistor şi l-a trăsnit drept în cap, l-a împuşcat. Arma ceea nemţească îmi aparţinea mie, el mi-o lua de fiecare dată, când se ducea în sat, fiindcă avea o simplă puşcă de vânătoare... Acesta e unicul caz tragic pe contul grupului din satul Cuizăuca.

– Cum a fost descoperită organizaţia dumneavoastră?

– Nu ştiu... Au pus mâna pe patru odată. Pe Zlatan, Garam, Boţolin şi Clima. După aceea ne-au infiltrat în organizaţie un trădător, îi spunea Stepan Roşca, băştinaş din Zgărdeşti, Sângerei.

– În ce mod vi l-au infiltrat?

– Prin rudele lui Odobescu. Roşca s-a dat drept fugar, s-a prefăcut că e om credincios, creştin... Un an de zile s-a vârcolit Roşca prin Cuizăuca până când l-au crezut.

– A mers şi el să trăiască în pădure?

– Nu. Roşca locuia în sat. În iarna anului 1953 mi-a propus mie şi lui Ilarion Tăutu să ne aranjeze la lucru în oraşul Bălţi. Noi am acceptat, o duceam foarte greu... Roşca ne-a făcut rost de paşapoarte false...

– Nu vă luaţi un păcat pe suflet? De unde ştiţi că Roşca a fost trădător?

– Cum să nu ştiu? Când i-au prins pe Odobescu şi pe Bobeică, ce s-a întâmplat? Ei au ieşit în deal la şosea, aveau nevoie să plece la Rezina cu nişte saci de nuci. Îi însoţea Roşca. Stând la şosea, vine un camion. Roşca face semn să oprească. A oprit. Roşca a vorbit ceva cu şoferul, apoi a strigat: „Hai, măi, aduceţi sacii, puneţi-i în maşină". Au încărcat sacii. Odobescu şi Bobeică au dat să urce în coş, da' acolo şedeau culcaţi pe paie

niște enkavediști. Hap! Hap! de gât și pe unul, și pe altul. Iar Roșca a alergat în sat, la soția lui Bobeică: „Iaca pe Vasile și pe Petrea i-au prins..."

Cum au pus mâna pe aceștia doi, la o săptămână, în iarna anului 1953, m-au arestat pe mine, la fabrica de bere din Bălți, și pe Ilarion Tăutu, la fabrica de ulei din aceeași localitate.

– Pădurarul și fiica lui n-au fost bănuiți?

– Nicolai Storojenko a fost scos din lucru sub pretext că se făcea o reducere de cadre. Irina a susținut examenele de admitere și își făcea studiile la școala pedagogică din Orhei.

– V-au judecat la Bălți?

– Nu. La Chișinău. Cercetările se făceau noaptea. Anchetatorul penal Solnțev punea piciorul pe taburetul meu, lua țigara între degete, trăgea fum după fum și îmi sufla în ochi până când mă buimăcea.

– *Rasskaji! Rasskaji!* (Povestește! Povestește!) răcnea la mine. *Otkuda bral orujie? Gde spreatal orujie?...* (De unde ai luat arma? Unde ai ascuns arma?...)

Dacă nu mărturiseai ceea ce dorea el, îți punea firul electric...

– La mâini, la picioare?

– Nu. Ți-l punea la gât sau la cap și striga: „Cu cine te-ai întâlnit, cine te-a hrănit?..."

Ți-a dat omul un călcâi de pâine, cum să-l trădezi? Apoi Solnțev scotea pistolul și urmau alte amenințări... Pe mine și pe Odobescu ne-au condamnat la moarte prin împușcare. Nouăzeci de zile am stat împreună în celula numărul douăzeci și trei, camera morților. Peste trei luni Judecătoria Supremă a U.R.S.S. mi-a înlocuit pedeapsa capitală cu douăzeci și cinci de ani privațiune de libertate și cinci ani de surghiun... Probabil, de aceea că tatăl meu și fratele mai mare au făcut armata la ruși. Lui Odobescu i-au luat zilele, l-au împușcat în schimbul de lucru al temnicerului Vladimir Reiman, băștinaș din Bușăuca, pe care îl cunoșteam bine. Odată, ieșind la plimbare, l-am întrebat:

– Ce-i cu Odobescu?

Reiman a strâns din umeri, adică nu știe, și... s-a terminat vorba.

În anul 1954 m-au tot purtat din etapă în etapă până când m-au oprit la Djezkazgan. Acolo am muncit în fundul pământului. Pentru un an de zile mi se dezbăteau trei ani și jumătate...

– Lucrul era greu?

– Greu şi foarte periculos pentru sănătate. În trei ani am achitat zece ani de puşcărie.

– Scuzaţi, poate că întrebarea nu-i chiar potrivită: aveaţi vreo ştire de la Irina Storojenko?

– Toţi anii ceia mi-a scris regulat. Des. Atât de des, cât i se poate scrie unui ocnaş... Tatăl ei îşi găsise de lucru la Străşeni, gospodărea o pădurice de la calea ferată. Ea îşi terminase studiile, lucra învăţătoare.

– Vă aştepta?

– Mă aştepta.

– Cu toate că eraţi condamnat la treizeci de ani?

– Totuna mă aştepta. Era o fată de treabă, foarte frumoasă, foarte cuminte...

– În ce an aţi fost eliberat?

– Prin 1957 a venit în lagăr o comisie în exclusivitate din ofiţeri superiori, generali. Stătuseră şi ei la răcoare, toţi proaspăt ieşiţi la libertate. Ştiau că lagărele sunt pline de oameni nevinovaţi. Au chemat pe unul, au chemat pe altul, mi-a venit şi mie rândul. Generalul Terentiev mă întrebă:

– De ce te-ai ridicat cu arma în mână contra puterii sovietice?

Îi răspund:

– Tatăl meu şi fratele meu mai mare au slujit câte trei ani în armata sovietică, în anul 1947 au fost lăsaţi la vatră. Şi, ca mulţumită, ne-au arestat întreaga familie şi au dus-o în Siberia. Asta-i putere sovietică?...

Cei din comisie s-au uitat unul la altul.

Când am ieşit din cabinetul cela... afară aşteptau mulţi moldoveni de-ai noştri. Au tăbărât sărmanii asupra mea: „Ce e? Cum?“

Le-am răspuns:

– Să ştiţi, măi, că este o putere dumnezeiască. Este Dumnezeu pe lume. Sunt iertat...

Am venit la Orhei. Aici mi se aflau părinţii. Ei sosiseră puţin mai înainte, cumpăraseră o bojdeucuţă (de Cuizăuca nu le-au permis să se apropie). Eu am stricat bojdeucuţa şi am ridicat o casă mai acătării, care este şi acum, acolo locuieşte un băiat de al meu.

– Feciorul lui Alexandru Duca şi al Irinei Storojenko?

– Da.

Alexandru Duca răsuflă din greu.

– Cu cine dintre foştii confraţi de idei v-aţi întâlnit aici, la libertate?

– Cu Sârbu Ieremia din Stepi-Soci. A fost şi el la mine, am fost şi eu la dânsul. Când mi-am ridicat casa aceasta, unde ne aflăm acum, mi-a şi ajutat cu ce a putut.

– Mai este în viaţă Ieremia Sârbu?

– E mort. S-a stins din cauza chinurilor din lagăr... Cu alţii nici n-am căutat să ne întâlnim. Pe aşa vremuri... Dacă am mai văzut pe cineva, a fost din întâmplare... Într-o zi în piaţa de la Orhei am dat peste Vladimir Reiman. Îl văd în straie militare.

– Ce mai faci, Vladimir?... Te rog să-mi spui un lucru: ce s-a întâmplat cu Odobescu?

– Nu te interesa de Odobescu. Spune bogdaproste că ai scăpat viu...

Odată, de nişte sărbători, am plecat cu Irina la socru-meu, la Străşeni. Am cinstit câte un păhărel, am stat la masă, dar, mă rog, n-ai să stai toată ziua în casă. M-am pornit prin oraşel şi, plimbându-mă, dau cu ochii de Stepan Roşca. Zic:

– Ia stai, şefule, ce mai faci?

El s-a uitat la mine, m-a recunoscut şi a rupt-o la fugă. Nu-i. Mai caută-i urma. Imediat, însă, apar doi miliţieni, un căpitan şi un sergent. Mi s-au recomandat şi mi-au cerut actele. Le prezint.

– De ce umblaţi pe aici?

– Am venit în ospeţie la socru-meu.

Le spun unde lucrează socrul, adresa lui de acasă.

– Îl cunoaşteţi pe Stepan Roşca? mă întreabă.

– Cunoşteam unul Roşca, dar unde-i el în prezent...

– Nu v-aţi întâlnit aici cu dânsul?

– Nu. Nu m-am întâlnit. Dar care-i socoteala?

– Nu-i nimic. Scuzaţi...

– Ce căuta Roşca la Străşeni? întreb.

– Îşi făcuse cuib acolo, chiar sub coastele miliţiei. Pesemne, l-au luat sub aripa lor, să fie păzit... I-am văzut şi casa. Bună casă. A avut pe ce s-o construiască, fiindcă a luat bani mari pe noi.

– Nu cred.

– Ce vorbeşti mata? Atunci se anunţa doar: cine îl prinde pe cutare şi cutare, câştigă atâţia şi atâţia bani.

– Da?

– D-apoi cum? Cincisprezece-douăzeci de mii pentru un om. Aşa că Roşca a luat mulţi bani...

Se lasă înserarea. Pe străzile Orheiului oamenii se întorc de la lucru. Alexandru Duca a observat că îmi port privirile prin odaie şi, fără să aştepte întrebarea, pe care bănuiesc că a intuit-o, mi-a spus:

– Irina nu-i. A trecut un an şi jumătate de când a murit. De inimă...

– A suferit mult?

– Să trăieşti atâţia ani cu durere în suflet şi cu frica în spate... Cine nu ştia că eu fusesem condamnat la moarte? Pe aşa vremuri... Socrumeu a murit cu opt luni înaintea Irinei. Într-un an i-am îngropat pe amândoi... Da' soacră-mea este, e în odaia vecină. Are optzeci şi şapte de ani. Trăieşte la mine, eu îi port de grijă...

ŞI-A ÎNCEPUT CALEA PE LUME

(*Câteva cuvinte despre tragica viaţă a lui Simion Zlatan, victimă a regimului comunist, executat la vârsta de douăzeci şi trei de ani*)

Simion Zlatan s-a născut în satul Popenchi, raionul Râbniţa, în familia kolhoznicilor Simion şi Maria Matveev. Bunei de pe mamă l-au luat să-l crească în casa lor de la cea mai fragedă vârstă, de unde micuţul Simion s-a ales cu numele de familie Zlatan.

Oamenii în vârstă, îndeosebi generaţiile vechi şi mai ales moldovenii, sunt stăpâniţi de cultul copilului. Fetele şi băieţii educaţi de bătrânii înţelepţi, cu o bogată experienţă de viaţă, în cele mai dese cazuri, au dezvoltat foarte acut simţul compasiunii, bunătăţii, adevărului. Potrivit mărturisirilor, pe care Simion Zlatan le face în unele scrisori, anume aşa pare să fi fost şi el. La vârsta şcolară, a fost ghiftuit cu dogme comuniste şi iubea sincer puterea sovietică, fiindu-i fidel.

În anul 1944 Simion Zlatan a fost înrolat în armata sovietică. Deveni un bun soldat, un specialist calificat, înainta repede în grad. Ceva, însă, îl dădea de sminteală: când se întorcea din permisie, adesea întârzia. Astfel, cât de repede avansa în grad, tot atât de repede cobora înapoi.

În anul 1950 îşi făcea serviciul militar la Chişinău. Aici avea o prietenă, Vera (probabil, rusoaică, deoarece toate răvaşele i le scria în ruseşte), pe

care o idolatriza. Superiorul său direct îi îngăduia de multe ori să părăsească unitatea fără permis şi să-şi viziteze dragostea. Aşa s-a întâmplat şi în iulie 1950. Simion Zlatan a plecat la Popenchi, a stat douăzeci şi patru de ore la părinţi şi, revenind în capitală, s-a oprit la Vera.

Între timp, cineva dintre colegii de arme a descoperit că lipseşte şi a bătut alarma. Şeful unităţii militare s-a făcut foc: „Unde-i? A dezertat?"

Superiorul, care ar fi putut să spună adevărul, s-a dat la perete: „Nu ştiu, nu l-am văzut". Un colonel însoţit de câţiva ostaşi a dat buzna la instituţia unde lucra Vera:

– *Gde Zlatan*? (Unde e Zlatan?)

– *U menea na kvartire* (În apartamentul meu), răspunse domnişoara.

L-au găsit şi, ridicând un mare tămbălău, i-au rupt epoleţii, i-au scos centura, i-au luat chipiul şi l-au dus sub escortă la carceră.

Bănuind că nu va evita tribunalul militar, Simion Zlatan evadează.

După un şir de triste aventuri (despre unele va fi vorba mai jos), dezertorul se lipeşte de rudele sale din raionul Rezina. În primele zile se dă drept ostaş plecat în concediu. Discută cu rudele, află despre suferinţele ţăranilor şi trece de partea celor oropsiţi. Drept dovadă ne servesc unele crâmpeie din cele câteva scrisori adresate fiinţei mult iubite:

„Ar fi bine, dacă comunismul ar corespunde clevetirii (probabil, Simion Zlatan a avut în vedere propaganda – *n.n.*) comuniste, dar, atât în regimul socialist, cât şi în cel comunist, libertatea şi nivelul de viaţă al ţărănimii rămâne în documentele comuniste, iar în fapte ţărănimea e ca şi pe vremuri în robie, sub presiunea vampirilor, sub presiunea organelor superioare comuniste şi a slugoilor lor..."

„...astfel, îmi voi mobiliza toate forţele pentru a demasca «diavolii», pentru a demasca politica şireată, minciunoasă a jefuitorilor ce şi-au umplut buzunarele din muncă străină, din munca multor ţărani, care îşi varsă sudorile pentru sufletul balaurului ce stăpâneşte această ţară începând cu anul 1917.

Ia aminte: precum este limitată viaţa muştelor, aşa este limitată şi existenţa acestui regim în Rusia. Toate insectele comuniste în prezent îşi simt apropiatul sfârşit, îl simt, precum simt muştele venirea frigului... politica lor mincinoasă este demascată tot mai larg de către toate popoarele lumii..."

Lărgindu-şi cercul de cunoştinţe, Simion Zlatan ascunde numele său adevărat şi se prezintă drept reprezentant al serviciilor străine de recunoaştere, locotenent-colonelul Devis. Poartă şi alte pseudonime, printre care „Mordvinov" e cel mai des întâlnit.

La 2 octombrie 1950, peste două luni şi ceva de la evadarea sa din armata sovietică, unde slujise aproape şase ani, Simion Zlatan compune o poezie şi o expediază pe adresa ziarului „Moldova socialistă". Pare-se, este unica poezie scrisă în scurta sa viaţă. (Păstrăm ortografia originalului – *Ş.T.*)

S-A-NCEPUT CALEA PE LUME

Ajungând la şase iule,
S-a-nceput calea pe lume,
Aşa lacrimi se vărsau,
De pădurile plângeau.

Când s-ar găsi cineva
Să-mi citească calea mea,
Ar plânge cu lacrimi multe,
S-ar prăbuşi-un deal şi-un munte.

Soarele când răsărea
Mulţi în casă la noi era.

În maşini ei ne-au suit
Şi spre gară ne-au pornit.
În vagoane ne-au încărcat,
Cu lăcăţi ne-au încuiat.

Cu zăvoare ruginite,
Cu lăcăţi lăcătuite,
Trenule, maşină neagră,
Lumea blestemă mai toată.

Şi te-am blestemat şi eu,
Că m-ai dus din satul meu.

Şi m-ai dus încet şi lin,
Înapoi să nu mai vin.

Că m-ai dus aşa de tare,
Tocmai în Siberia mare.
Că ne-ai dus în nopţi de stele,
Însoţiţi de santinele.

Acolo când am ajuns,
În bordeie ei ne-au pus,
Cu ferestre mititele,
De te umple-o mare jele.

La umbra unui stejar
Frumos doarme-un moldovan,
Obosit şi plin de jele,
Cu torba mereu pe şele.

Când din somn el se trezeşte,
La Basarabia se gândeşte.
Şi cum sta şi se gândea,
Multe lacrimi mai vărsa.

El a început să scrie
La copii şi la soţie:
„Dragii mei, din depărtare,
Ian citiţi a mea scrisoare.

De-acasă când am plecat,
Eu pe pat nu m-am culcat,
De-acasă când am pornit,
Eu pe pat nu am mai dormit.
Patul mi-a fost munţi şi văi,
Iar şi torba căpătâi.

De-acasă când m-a luat,
În Siberia m-au lăsat.
De-acasă când m-a pornit,
În Siberia m-au oprit.

Siberia cu mari câmpii
Toate, toate sunt pustii.
Da-u-ar Dumnezeu un foc
Să ardă Sibiriu tot,
Să rămâie numai parii
Să se spânzure duşmanii.

2 okteabrea, 1950
Mardvinov G.D.“

În luna decembric a aceluiaşi an Simion Zlatan devine preşedintele Partidului Democrat-Agrar, care, potrivit mărturisirilor sale în faţa judecăţii, ar fi existat, chipurile, mai de mult şi el i-a ales doar denumirea. La întrebarea de ce nu a botezat acest partid altfel, inculpatul Zlatan a recunoscut că prin noţiunea de „democrat-agrar“ spera să atragă de partea sa cât mai mulţi ţărani.

În condiţii democratice aşa s-ar fi întâmplat. Cei înrobiţi, jefuiţi, desproprietăriţi de pământ – majoritatea absolută a locuitorilor Moldovei (pe atunci clasa muncitoare constituia un procent mizer) – l-ar fi susţinut. Căci, direct sau indirect, acest partid promitea retrocedarea pământului ţăranilor. Dar... democraţii-agrari, în ilegalitate, se simţeau ca nişte pui într-o cuşcă de lei fioroşi. Din clipă în clipă puteau fi sfâşiaţi. Au fost făcute câteva încercări nereuşite de a-l aresta pe Zlatan. El a înţeles tragismul situaţiei. Nu avea nici o ieşire. În armată îl aştepta tribunalul militar, de casa părintească nu putea să se apropie. Tatăl său, aflând că unicu-i fecior dezertase din armată, şi-a ieşit din minţi, Partidul Democrat-Agrar era sortit pieirii. Unde îi zburau gândurile, ce îi mai rămăsese pe lumea asta? Numai dragostea sa, numai Vera:

„Bună ziua, dragă Vera...

De mult nu ţi-am scris, cum îţi scriam pe vremuri... mă străduiam să-ţi scriu cât mai plăcut, să nu te jignesc cu vreun cuvânt nechibzuit şi

niciodată nu m-am gândit să-ți scriu sau să mă adresez către tine altfel. De multe ori îmi amintesc de tine – când priveai un film și pe ecran se demonstra ceva groaznic, întotdeauna plângeai... părea că nicicând nu-i vei dori cuiva răul.

Dar a venit vremea când tu personal ai dorit să vezi vărsându-se sângele meu.

Vera, scumpa mea... dorința ta s-a împlinit. Atunci eu am fugit în afara orașului, am alergat vreun kilometru, nu mai mult, mi s-a deschis rana de la picior, mi-au slăbit puterile și n-am fost în stare să merg mai departe. Am căzut în niște tufari, nici viu, nici mort, și te așteptam, să vii cu poliția și cu câinii. Mi se părea că nu simt nici durere, nici oboseală. Aveam doar grele remușcări și mari păreri de rău... mari păreri de rău... Te vedeam în fața ochilor aceeași, cea mai scumpă... doar trasă la față și plânsă. Privind la sângele ce-mi curgea din rană, nu m-am supărat pe tine, nu. Cu sângele acela am însemnat pe un colț de hârtie ziua întâlnirii noastre și deseori scot hârtia și o privesc. Mă uit la ea și îmi amintesc numai de bine, cât de scump era fiecare minut al întâlnirilor noastre.

În prezent, Vera, nu mi-e jale de mine, mi-e greu pe suflet și îmi pare rău de un singur lucru: că tu le-ai uitat pe toate atât de repede. Scumpa mea, fă cum dorești. Eu, Vera, în acest răstimp am suferit mult. Cât de greu îmi era, când pierdeam ultimele forțe. Dar îmi aminteam de tine și, amintindu-mi, din nou prindeam la puteri și învingeam greutățile.

Am să-ți povestesc în câteva cuvinte o întâmplare.

Au trecut douăzeci și una de zile cum mi le-a hărăzit destinul. În zilele celea am dus o viață de iepure. Mâncam păpușoi verzi, cruzi și mă feream de lupi și vulpi cu două picioare, ce-i drept, sezonul de vânătoare încă nu fusese deschis, fiindcă era vară și omorârea iepurilor era interzisă. Cu toate acestea, Vera, aveam vânători câți vrei și toți împușcau necruțător. Și cui... cui putea să se jeluie bietul iepuraș... vântului călător, nopților negre, în întunericul cărora se zăreau doi ochi albaștri atât de dragi...

Eh... Vera...

Și mai departe: s-a terminat goana vânătorilor și eu am ajuns la o gară feroviară, la doisprezece kilometri de Bender. Era ora 23^{50}. A venit un mărfar. Am sărit pe o platformă încărcată cu nisip. Mi-am săpat cu mâinile un covru și m-am culcat liniștit. Întrucât covrul era moale și trenul

s-a urnit din loc, am ațipit. Când mărfarul se apropia de gara Bender, am fost trezit de cineva. Afară bătea un vânt puternic, ploua. Bărbatul care mă trezise m-a întrebat de unde vin, încotro mă duc și dacă am acte de identitate. I-am răspuns cu voce de iepuraș că am acte, dar, fiindcă bate vântul și plouă, i le voi prezenta la gară. După asta m-am dumerit că nenea e un vulpoi deghizat în straie militare, cu arma la șold. Atunci mi-am ciulit urechiușele, am ridicat lăbuțele din față, m-am sprijinit de marginea platformei, mi-am scuturat codița, m-am smucit brusc și din viteza trenului am sărit în noapte. (Eh... Vera...)

...și mai departe... Am auzit în urma mea: ba-bah! (...eh, și mai departe...) Mi-a fost foarte greu după acest «ba-bah»!)... dar iepurașul trebuia să-și continue calea.

Alergând pe terenul întretăiat de șine scânteietoare, m-am împiedicat și, căzând, m-am lovit cu capul de o șină. Fără să simt durerea provocată de «ba-bah!» și durerea cauzată de lovitura de șină, m-am ridicat și fugeam. Îndepărtându-mă de calea ferată, m-am pomenit cu un gard mare de scânduri în față. În stânga se afla o casă, în dreapta – un gard asemănător.

Mi-am încordat ultimele forțe și, agățându-mă cu mâinile de creasta gardului, m-am aruncat în cealaltă parte...

Acolo m-am culcat și mi se părea că m-am culcat pe veci. Mă chinuia o durere sfâșietoare, așteptam să vină fiarele și să mă ia... Dar, după toate probabilitățile, vulpoii înarmați mi-au pierdut urmele. Peste vreo oră, Vera, nu mai simțeam nici o durere, îmi părea rău numai... că nu sunt în stare să văd adâncimea cerului. Din cauză că mă loviserm cu capul de șină, fața și ochii îmi erau năclăiți de sânge și, nedeslușind adâncimea cerului, nu deslușeam nici cei doi ochi albaștri atât de dragi... Numai asta mă făcea să am mari păreri de rău.

Mi-am spălat ochii cu lacrimile mele, mi-am spălat fața cu lacrimile mele, am văzut din nou cerul, m-am bucurat, mi s-a făcut mai ușor pe suflet și am strigat din răsputeri: „Vera-a-a-a!"

(Data aceasta și numele acesta nu le voi uita niciodată.)

Mai departe: am simțit că am puteri să mă mișc, m-am ridicat puțin cu gândul să plec. Dar durerea cauzată de «ba-bah!» m-a tras înapoi la pământ. Am stat o clipă culcat... am oftat... și, servindu-mă de mâini, am început să mă împing înainte. Cum mă împingeam eu și ce... simțeam... unul Dumnezeu știe.

Cu toate acestea, am ieşit din oraş şi, înainte de a ajunge la marginea unei livezi, m-am târât până la un stog de fân. Acolo oboseala m-a doborât, n-am avut puteri nici pentru a-mi aşterne o mână de fân. Ce s-a întâmplat cu mine după asta nu mai ştiu...

A doua zi, spre seară, a dat peste mine un moşnegel, un om bun, pe care niciodată n-am să-l uit. Trecea prin apropiere cu carul cu boi şi, zărindu-mă, s-a oprit. Când a venit lângă stogul de fân şi m-a văzut că stau nemişcat, când a văzut atâta sânge închegat în jurul meu, s-a aşezat alături şi a început să plângă. Prin somn am auzit plânsul acelui bătrân simpatic şi bun la suflet. Am deschis ochii şi l-am văzut în faţa mea. Speriat, am făcut o sforţare să mă scol, dar... puterile care îmi mai rămăseseră nu mi-au permis să mă ridic în toată statura şi am căzut ca o piatră pe locul unde mă aflam aproape douăzeci şi patru de ore. Văzând că sunt viu, moşul a intrat în vorbă cu mine, a început să-mi pună întrebări. M-am uitat la dânsul şi i-am spus:

– Moşulică, dacă eşti om bun, cumsecade, lasă-mă aici şi în sat să nu spui nimănui despre întâlnirea noastră.

El plângea şi îmi zicea:

– Nu te teme, n-o să suflu o vorbă... dar ascultă-mă, hai la mine acasă, ai să te speli, ai să-ţi oblojeşti rănile şi după aceea pleci sănătos, că aici ai să te pierzi...

La început am refuzat, mai pe urmă, însă, am căzut de acord. Moşul m-a ajutat să mă ridic şi să mă urc în car, m-a acoperit cu fân şi m-a adus în sat.

În căsuţa lui trăiau numai două suflete: el şi soţia, o bătrânică foarte bună. Ea a încălzit apă. M-am spălat, mi-am bandajat rănile şi mi s-a făcut atât de uşor, încât nu simţeam nici o durere, stăteam şi ascultam istorisirile bătrânului despre viaţa sa şi viaţa feciorului său...

Din clipa neaşteptatei noastre despărţiri am trecut şi prin alte încercări, mult mai grele.

Vera! Scumpa mea, viaţa mea, dacă ai şti cât de dureros îmi sună în urechi ecoul vorbelor tale. Te-am întâlnit atunci şi te-am invitat în afara oraşului, iar tu mai pe urmă ai spus că am vrut să te împuşc. Gândeşte-te, Vera... pot eu, oare, îmi permite mie inima să fac aşa ceva?... Noi încă ne vom întâlni, noi încă vom trăi împreună, Vera... Scumpa mea, mi-e jale de tine. Nu numai că nu voi face ceea ce te-ai gândit tu, dar nici n-am să-ţi

amintesc măcar de toate cele întâmplate în trecut. Știu că ai pierdut orice speranță și nu mai crezi că am putea trăi împreună. Asta e în zadar. Te-ai străduit în fel și chip să te răzbuni pe mine. (După ultima noastră întâlnire, ți-am trimis o scrisoare, iartă-mă, m-au convins că tu n-ai procedat corect și eu ți-am scris multe ce ar putea să te ofenseze. Drept că acesta nu-i motiv pentru a mă ierta.) Tu ai dat scrisoarea aceea cu scopul de a intensifica persecuțiile, eu, însă, nu mă supăr, așa sunt vremurile.

Acum, Vera, tu ești bolnavă. Îndurerat am primit această veste. Scumpa mea, păzește-ți sănătatea. Nu-ți fă sânge rău, te rog foarte mult.

Știu că-ți este trist... draga mea, veselește-te, petrece. Iar eu trebuie să-mi țin jurământul până la capăt.

În caz că te căsătorești, nici atunci n-am să mă dezic de cuvintele mele, nu. Amintește-ți, despre asta noi am vorbit.

Draga mea, eu știu că tu ești interogată, că locuința ta și satul natal ți-s înconjurate de pază. Las' să mă caute, să stea în gardă, eu nu sunt o vrabie ca să nu pot fi observat. Dar nici nu sunt atât de prost ca să mă arunc în ochii lor.

Ia aminte, draga mea: eu n-am făcut crime, nu m-am ocupat cu banditismul și nici n-am de gând. (Să te aperi nu e păcat.) Și mă voi apăra, dacă cineva va îndrăzni să pună mâna pe mine. Dar, până una-alta se întâmplă adesea că stau la aceeași masă cu vânătorii mei. Ei mă caută după fotografii; să mă caute sănătoșci.

Știu că în prezent mulți mă țin de prost, treaba lor, dacă le convine așa. Și mă mândresc în fața oamenilor cinstiți că sunt membru al acelui partid, care își orientează toate căile spre fericirea omenirii întregi. Acum nu mi-e straşnic să trăiesc printre dușmanii mei, nu.

Tu le dăruiești scrisorile mele. În zadar. Ei le primesc multiplicate într-un număr suficient de exemplare din diferite părți. Comitetul Central, după toate probabilitățile, nu reușește să le citească... Ei sunt niște canalii!...

(Cândva, Vera, lucrurile acestea vor fi înțelese mult mai bine.)

Ei, hulubițo, gut bai, la revedere. Îți strâng mâna dreaptă și te sărut fierbinte."

Antepenultima frază din scrisoarea lui Simion Zlatan, adresată iubitei cu patruzeci de ani în urmă, s-a dovedit a fi profetică. Acel „cândva"

prezis de el a sosit. În anul 1991 mai bine de jumătate din populația Rusiei a votat pentru democrație. În emisiunea televiziunii centrale „*Do i posle polunoci*" („Până la și după miezul nopții") din 29 iunie curent minerii au vorbit deschis și sincer despre inexistența socialismului în U.R.S.S., cu atât mai mult a comunismului, plângându-se de starea de robie în care viețuiesc...

Și dacă ne referim la organizația ilegală a democraților-agrari din Moldova, constatăm că aceștia printre primii în republică (dacă nu chiar primii) încă în anul 1950:

– au strigat: „Jos de pe tron, fanariotule de Stalin ce ești!";

– s-au răzvrătit contra distrugerii lăcașelor sfinte;

– au considerat nejustificate deportările și înjugarea oamenilor în kolhozuri;

– n-au fost naționaliști (cum ni-i prezintă sentința), ci pe drept cuvânt – internaționaliști, ei au compătimit poporul rus supus fărădelegilor și au jurat să lupte până la moarte contra acestor fărădelegi;

– n-au fost trădători de patrie, ci adevărați patrioți, ci s-au jertfit în numele libertății, în numele dreptății;

– au înțeles că, în confruntarea cu Occidentul, U.R.S.S. va pierde (și n-a fost pierdut războiul economic? Slavă Domnului că nu s-a dezlănțuit și un conflict armat);

– au stiut că ajutorul poate veni din afară (nu ne-am pomenit astăzi cu mâna întinsă?);

– au fost conștienți de faptul că prosperarea comunistă există doar pe hârtie, că țăranii și în societatea socialistă rămân în postura de robi;

– au vrut pământ, au vrut să nu fie jefuiți;

– au luptat contra sovietelor, care erau o unealtă în mâinile regimului dictatorial;

– au luptat contra comuniștilor – miezul regimului dictatorial;

– s-au împotrivit cu vehemență nefiresculul, deoarece concepția lor se sprijinea pe intuiția cu care natura a înzestrat omul cu multe milenii în urmă.

Care poziție din cele enumerate mai sus nu convine unei societăți civilizate și care nu corespunde principiilor democratice promovate astăzi la noi?

În sfârșit, după un măcel îngrozitor și o prostituare a maselor care a durat decenii la rând, politica oamenilor trecuți prin academii cu nume răsunătoare s-a apropiat de politica unor țărani fără multă școală sau chiar analfabeți. Și cu toate că democrația ia amploare, acești bieți țărani, democrații-agrari, foști ilegaliști, rămân în afara reabilitării.

Pentru Martiri este puțin să fie reabilitați. Numele lor trebuie să-și ocupe locul binemeritat alături de numele celor mai strălucite personalități ale neamului. Iar totalitarismul, fie fascist, fie comunist, trebuie condamnat ca fiind cel mai odios în epoca modernă.

LA SFÂNTUL MUNTE

Spre sfârşitul anului 1950 în câteva sate ale fostului judeţ Orhei a luat naştere Partidul Democrat-Agrar în ilegalitate. Membrii acestei organizaţii au avut o soartă tragică. Demascaţi şi arestaţi de NKVD, unsprezece dintre ei au fost împuşcaţi, iar peste treizeci – condamnaţi la douăzeci şi cinci de ani privaţiune de libertate şi cinci ani de surghiun. În marea lor majoritate, şi aceştia s-au stins prin lagăre sau după ieşirea la libertate. Doar câţiva au supravieţuit, printre care şi Toader Clima din Cuizăuca. Pe data de 21 februarie anul 1990 i-am făcut o vizită în casa feciorului său Ioachim din Chişinău, la care venise să-şi vadă nepoţii.

Moş Toader are părul alb, umerii laţi şi privirea pătrunzătoare. Seamănă cu un vultur ce sfidează furtunile vieţii...

– Moş Toadere, în tinereţe aţi fost membru al Partidului Democrat Agrar în ilegalitate. Ce fel de organizaţie a fost aceasta?

– Despre tinereţe mă întrebi? E-he-he-e... Eu, când eram tânăr, vroiam să mă duc la Sfântul Munte. Acolo omul se pocăieşte, se roagă Celui de Sus, ca, atunci când va muri, să fie de-a dreapta Tatălui. Vroiam să mă călugăresc... Dar ştii cum s-a întâmplat în povestea aceea?... Nu ştii... Iaca, am să-ţi spun... Departe, într-o pustietate, credincioşii au ridicat o mănăstire. Dacă cineva găsea un copil părăsit de părinţi, îl lua, ca să nu moară, şi îl ducea binişor la mănăstire. Aşa a crescut acolo un băieţel, până a ajuns la vârsta de douăzeci de ani...

Dacă s-a făcut flăcău, starețul îi zice:

– Hai, frate, că trebuie să-ţi cumpăr ceva, dar ţine minte, eu am dreptul să-ţi cumpăr numai un singur lucru.

Bine. L-a scos în lume. Au ajuns într-un oraş, cum este, bunăoară, Chişinăul. Au umblat pe ici, pe colo.

– Ei, ce să-ţi cumpăr? îl întreabă starețul.

Flăcăul tace. Mai merg ei cât mai merg pe străzi şi deodată tânărul arată cu mâna la o domnişoară frumoasă foc.

– Cumpără-mi, te rog, lucrul acesta.

Stareţul a intrat în încurcătură.

– Ce vorbeşti tu? Lucrul acesta este plin de drăcuşori.

– Ei şi ? Te rog să mi-l cumperi...

Iată-aşa! Şi pe mine tot nevasta m-a abătut din drum. Era tânără, frumuşică. Mi-a zis:

– Ia nu te mai duce la Sfântul Munte, şezi aici să te umpli de păcate...

Şi au tăbărât păcatele peste mine. În 1945 nişte golani mi-au luat-o înainte şi mă săpau...

– Din cauză că eraţi membru al Partidului Democrat-Agrar?

– Din cauză că nu i-am cinstit, nu le-am căutat în obraz... Au găsit pricină că de ce n-am dat impozitele la data cutare. Într-o noapte mă cheamă la club. (Au grămădit tot satul, să fie de învăţătură şi pentru ceilalţi.) Iaca, au strigat, Toader Clima e „*protiv sovetskoi vlasti* (împotriva puterii sovietice), e chiabur, nu se supune..." etc. etc.

Mi-au pus amendă treisprezece mii de ruble. Vin eu acasă... Încotro s-o apuc? Banii se făceau greu. Vreau să dorm, nu pot. Înainte de răsăritul zorilor, golanii mă cheamă la poartă.

– Dă banii!

– N-am bani.

Au intrat în casă şi mi-au luat totul. Cinci covoare, pânza pentru desagi, pentru veretcă, toate ţolurile... Cum, ce? Aveam o scroafă de trei ani care trebuia să fete. Scroafă mare, frumoasă. Au luat-o. Mi-au scos din ocol paisprezece oi şi un berbec, mi-au luat douăzeci de ştiubeie de albine... Numai pereţii casei mi-au rămas.

Ştiubeiele, oile şi vaca le-au dus la Cogâlniceni, peste deal, acolo se făcuse kolhoz. Cum au venit ruşii, cei din Cogâlniceni s-au şi predat. Ei, sat mic, ce să mai vorbim... Aveam o iapă sură, iapă de cavalerie. A încălecat-o maiorul Korj, rus din centrul raional Chiperceni, şi a spus că seara are să mi-o aducă. N-am mai văzut-o nici până în ziua de azi. Nu mi-au dat o buchie în scris pentru câte mi s-au luat... Pe urmă, am avut trei hectare semănate cu grâu, două cu ovăz, două cu orz, de tot şapte hectare. M-au pândit când am strâns cu femeia păinea, am cărat snopii

acasă, i-am făcut scârtă binişor, şi l-au adus pe Vasea Casianovici cu treierătoarea. Au pus maşina lângă scârtă...

– Cine?

– Activul sovietului, komsomolişti... nişte râsuri în frunte cu preşedintele Ţurcanu. Pe mine m-au dat în lături, au treierat şi mi-au luat totul...

– În ce an s-au întâmplat toate acestea?

– În 1945... Mi-au rămas numai paiele înşirate prin ogradă. Când s-au urnit cu pâinea mea şi au plecat, mi-au zis aşa: „Să duci paiele la Bieşti". Aveau acolo un centru de colectare. M-am supus. Am rămas şi fără paie...

Şi dacă m-au nenorocit aşa, am împrumutat, am cumpărat o iapă şi făceam tovărăşie cu un vecin, necăjit şi acela. Ne ajutam la arat, la boronit. Lucram o zi, două şi gata. Hai la corvoadă sau la Chişinău după sare, după motorină. Nici nu mă ajungea capul. Fac ca acela: „Măi, pe tata nu l-am ucis, pe mama n-am ucis-o, ce-i cu păcatele acestea?"

Vine anul 1946. Îmi mătură podul. Ce crezi că mai aveam? O moviliţă de fasole, alta de bob, nişte linte. Mi le-au luat şi pe acelea...

Aveam şi un cumnat, Vasile Odobescu. A făcut serviciul militar la jandarmerie şi în anul 1944 a fugit în România. Şedea acolo, dar cu gândul era la soţie şi la cei trei copii, rămaşi la Cuizăuca. Într-o bună zi se întoarce. Da' aici tăman îi luaseră la urmărit pe acei care fuseseră primari, jandarmi... Vasile a început să umble fugar. Nouă ani s-a ascuns prin păduri. Din cauza lui, activiştii mă ţeseau pe mine. Toată ziua eram la prăşit şi numai ajungeam acasă, iaca veneau doi, trei de la sovietul sătesc: „Hai, că te cheamă!"

Căpitanul Martâniuk îmi zicea:

„Să mi-l dai pe Odobescu. Tu ştii unde este el. Dacă mi-l dai, primeşti cincisprezece mii de ruble..."

Când ajungeam acasă, altă bandă mă găsea: „Hai, că te cheamă!..."

În anul 1949 îmi ziceau: scrie cerere că tu singur nu te poţi conduce, adică să mă înscriu în kolhoz. M-am înscris de nevoie, ce să faci, te luau de gât...

– Cu ce aţi intrat în kolhoz, doar vă luaseră totul în anii 1945–1946?

– Apoi, mi-am făcut, că eu nu dormeam ca ăştia. Ţi-am spus că am cumpărat o iapă şi mă ajutam cu un vecin, tot gospodar bun. Iapa a fătat un mânz, apoi încă unul şi iar am dat în kolhoz trei cai.

– De ce l-au împuşcat pe Gheorghe Clima, fratele dumneavoastră?

– Ei, de ce?... Pot să-ți spun că mii de oameni cinstiți și gospodari au fost uciși. De ce?... Au rămas și poloboace cu vin, și pâine, și știubeie de albine... Când treceai pe lângă o gospodărie de asta, îți era drag să te uiți...

Privirea lui moș Toader lunecă într-o parte. Ceva nu-i vine la socoteală. Gheorghe Clima fusese membru al Partidului Democrat-Agrar...

– În anul 1950 lucram la kolhoz, continuă Toader. Era vară, ieșisem la cosit grâu în Valea Roșcăi. Pe la amiază văd pe drum trei bărbați. Unul era consăteanul meu, Alexandru Crețu, al doilea Andrei Bortnik, milițianul de sector, ucrainean, și al treilea Voinov, kaghebist de la Chișinău (asta am aflat-o mai târziu). Tustrei aveau în mâini câte un buchet de spice. Când au ajuns în dreptul meu, aproape de tot, fără să-mi zică „bună ziua", sau „Doamne ajută", Crețu a strigat: „Aista-i!"

Mi-au legat mâinile la spate și hai! Am mers cât am mers și mi-am zis: „Gata, aici e moartea. Doamne, Dumnezeule, îmi ești martor că nu-s vinovat cu nimic, n-am ucis pe nimeni, n-am făcut nici un rău..." Am dat să fug. Atunci ei au deschis foc și m-au cosit. În buchetele de spice aveau ascunse pistoale automate. Piciorul drept mi l-au potricălit de sus până jos, mi l-au ticsit cu gloanțe. Cel stâng, potricălit și el, a scăpat mai ieftin, nu mi l-au sfărâmat chiar din șold...

La închisoarea nr. 1 din Chișinău m-au operat. Peste o lună piciorul drept s-a înnegrit și medicul a găsit că nu-i nici o scăpare, i-a arătat felcerului de unde să mi-l taie. M-au legat ca să nu mă pot mișca. Felcerul a tăiat carnea împrejur cu satârul, că piciorul e gros la șold. Osul mi l-a tăiat cu ferăstrăul. Ia așa umbla ciotul rămas, parcă era un cap de porc...

– V-au făcut injecție înainte de operație?

– Nu. Nimic... Mare chin. Îți intră un spin în picior și te doare, dar când taie în carne vie! Of, Doamne, Doamne... Mi-au făcut patru operații. Iar noaptea veneau de la tribunalul militar din Odesa, mă ridicau pe șezute, mă sprijineau de perete, cum ai sprijini un sac și mă interogau: „Ce ați vrut să faceți? Să răsturnați guvernul sovietic?"

– Aveau în vedere Partidul Democrat-Agrar?

– Nu-u-u... N-am avut partid, n-am avut nimic...

– Cine a mai fost împușcat din Cuizăuca?

– Fratele meu Gheorghe, Grigore Ciolan și mai târziu Vasile Odobescu...

Intervine o pauză, apoi moş Toader continuă:

– Lucrau cu traducător...

– Şi vă interogau în starea gravă în care vă aflaţi?

– Da. Toată noaptea. Aşa viaţă am dus... Mi-au dat douăzeci şi cinci de ani privaţiune de libertate şi cinci ani de surghiun. În anul 1952 m-au dus de la Chişinău la Odesa. Acolo grămădeau puzderie de lume, să aibă cu ce se porăi. Am stat închis la etajul patru. Ceilalţi dormeau pe paturi de scândură în mai multe rânduri. Eu, fără un picior, nu mă puteam sui sus, m-am aşezat jos, într-un ungher, mi-am aşternut cârjele şi mă uitam în pod, rar când aţipeam. Mă gândeam: oare cum să fie la Sfântul Munte, că la comunişti văd bine cum este?... Când colo, parcă de sub mine, parcă dintr-o parte, aud că zgârie... Peste perete trăiau femei, erau mai multe decât bărbaţi. O femeiuşcă a făcut o gaură pe lângă podea şi a ieşit la noi. Cum a reuşit? Poate a găsit vreun fier, vreun cuţit, când le scoteau la plimbare? Poate a lucrat mult, nu ştiu, dar a ieşit în partea noastră. Eu m-am dat în lături. Femeiuşca şi-a făcut treaba cu mai mulţi puşcăriaşi, cu mai tineri, mai âştia... Apoi a intrat pe borticică şi s-a dus ca o vulpe. Eu mi-am aşternut cârjele la loc şi m-am culcat. Asta a fost de cu seară. Pe la miezul nopţii vine un căpitan cu doi soldaţi. Cioc-cioc în pereţi. Au găsit gaura.

„Şefule, îmi zice căpitanul, ia să-mi spui, cine a pus mâna pe femeiuşcă."

Eu: „Nu ştiu, nu ştiu şi nu ştiu..."

„Tu n-ai făcut nimic pentru că eşti calic, dar pe ceilalţi trebuie să-i declari."

Ei, cum să trădezi oamenii?

Ne-au luat pe toţi şi ne-au dus într-o biserică aproape dărâmată, doar cupola îi era întreagă. Ne-au dezbrăcat şi cu capul gol ne-au ţinut sub cupola aceea, pe ciment, o săptămână încheiată. De sus cădea câte o picătură de apă rece drept în creştet. N-aveai unde te feri. Când făcea poc! parcă te lovea cu măciuca. Multe am pătit pe lumea asta. Ne-au tot porăit aşa, până ce nu mai încăpea lumea în închisoare. Atunci ne-au încărcat în vagoane. Au pus o locomotivă în frunte, una la mijloc şi una la coadă, aşa de lung şi greu era trenul...

– Unde v-au dus?

– În regiunea Irkutsk. Gerul trecea de cincizeci de grade, dar nu bătea un fir de vânt...

– Ce ați lucrat în lagăr, doar sunteți invalid?

– Te puneau să tai sârmă ghimpată și să faci țintișoare. Aduceau calupuri de cărbuni și le frecai unul de altul să faci făină...

– Făină de cărbuni? Pentru ce?

– Să nu ai când te gândi că nu-i bună puterea sovietică. Ha-ha-ha!... Într-o zi ne cheamă la comisia medicală, că ne căutau și în gură, și în nas, și în urechi. În curte un căpitan își bate joc de mine – mi-a aruncat cârjele cât colo. Da eu n-am un picior din șold și zăpada era până la brâu. Bine că am observat unde căzuseră. M-am târât pe brânci ca un câine. Mi-am găsit cârjele. Peste două zile căpitanul acela s-a dus cu soția să taie un copac din pădure. Ce au făcut ei, ce au dres, copacul a căzut peste căpitan și l-a strivit, l-a făcut piftie. Și pe cine crezi că l-au găsit vinovat? Pe mine, Toader Clima. Hai să mă judece. Traducătorul îmi lămurește: ești învinuit că l-ai blestemat pe căpitan și copacul s-a prăvălit peste el și l-a omorât. Eu mă ridic în cele două cârje și le spun așa: „Cetățeni judecători, potrivit învățămintelor din Sfânta Scriptură, atunci când cineva mă lovește peste obrazul stâng, eu îi dau și obrazul drept, ca să mă lovească și peste acesta. Iar dacă omul se umple de păcate, eu mă rog lui Dumnezeu să-l ierte și să-l miluiască...".

S-au uitat la mine, au strâns din umeri și cu asta s-a încheiat judecata.

Era în lagăr un rus, generalul Grekov. În timpul revoluției se refugiase cu familia în Franța, unde trăiau boierește. Avea doi feciori, ambii ingineri, cu mașini proprii. Și cum se adunau la Paris rușii înde ei, a ieșit un arhiereu cu crucea în mână și le-a spus: „Domnilor (că numai aici se spune *tovarăș*), în Rusia e ca pe timpul împăratului Neculai. Pământ cât vrei, libertate cât îți poftește inima. Cine dorește să se întoarcă în patrie, să mi se adreseze mie, eu fac listele". Generalul Grekov s-a înscris pe listă. Dar soția lui deșteaptă. Auzi, domnule corespondent, să asculți și femeia câteodată. Îi zice: „Măi omule, acestea-s amăgeli. Ce ne lipsește nouă aici?" „Mă trage unde m-am născut, la baștină." „Dacă pe tine, om bătrân, te înghimpă binele și nu-i chip să te ogoiești, du-te. Dar fără noi. Vezi ce-i acolo, și vino să ne ici..."

Ai văzut cap de femeie? Nu era proastă!

Şi-a luat generalul haine scumpe, frumoase, ceas de aur, brăţări de aur, s-a împodobit, mă rog, dacă vine în patrie. La hotar, când a trecut pe partea asta, l-au dus într-o cămăruţă şi l-au dezbrăcat până la piele. I-au luat totul şi i-au dat o pereche de pantaloni vătuiţi, rupţi, o pufoaică, cizme de *kirză** şi l-au adus în lagărul din regiunea Irkutsk. Se gârbovea, săracul, abia se ţinea pe picioare...

– Ce lucra generalul?

– Împărţea pâine la deţinuţi. Mie o felioară, ţie o felioară, şi la preoţi, şi la arhierei. Acolo era multă lume învăţată. Cât a fost Stalin, au strâns fruntea oamenilor şi i-au prăpădit în Siberia. Doamne, Doamne! Atâţia moşnegi cu bărbi albe, lungi. Le curgeau mucii ca la copii. Dintr-o mie, dacă a scăpat unul... Acum, când vine vremea să mă cert cu soţia, că în casa omului e şi iadul, şi raiul, ea îmi zice: „De ce nu te-ai nimerit şi mata în mia aceea?"

Într-o zi se apropie de mine generalul Grekov:

„Spune-mi istoria matale, să-ţi ticluiesc o plângere şi să vedem ce are să iasă din asta..."

Mă apuc şi îi spun totul, aşa cum îţi spun matale. Generalul a scris şi l-a rugat pe un ostaş să pună plicul la poştă. (Nouă nu ni se permitea să ţinem corespondenţă cu lumea liberă. Nici o buchie, nimic.) Peste şase luni vine răspuns de la Moscova: „Plângerea a fost primită, aşteptaţi..." Bine. Mai trece un timp şi într-o noapte ne scot din lagăr pe trei. Unul din Riga, al doilea din Ucraina şi eu. Venise o comisie din Moscova în frunte cu procurorul Kuznețov. Mă temeam că m-or împuşca şi m-or da într-o răpă...

Procurorul Kuznețov, Dumnezeu să-l poarte cu bine, mi-a pus doar trei întrebări:

– Când te-au arestat, aveai armă? Radioemiţător ai avut? Om ai ucis?

La toate întrebările am răspuns că nu. Nu am avut şi nu am ucis.

Se întoarce spre comisie:

– Ei, de ce stă calicul acesta atâţia ani în lagăr?

Apoi mi se adresă mie:

– Mata peste două săptămâni ai să-ţi vezi familia...

**Kirza* (rus.) – imitaţie de piele.

Şi cu adevărat. Peste două săptămâni vin şi ne scot pe aceştia trei. La Taişet ne-au dat viză de plecare, acte şi caracteristică precum că suntem oameni cinstiţi. În acte scria că mi-au eliberat şi treizeci de ruble, dar nu mi-au dat o copeică sau o felie de pâine. Şi aşa am venit acasă.

Femeia, când m-a văzut fără un picior: „Ei, dragul meu, ce facem noi?" „Da ce să facem? Ce am avut de făcut, am făcut..."

– Soţia dumneavoastră n-a fost deportată?

– Copiii erau mărunţei... Patru copii... Când m-au arestat, cel mai mare abia împlinise cinci anişori. Aşa a vrut Dumnezeu, măcar ei să rămână în sat. De la Chiperceni s-au dus cu miliţia să-i scoată din casă. Dar Şpak i-a întrebat: „Unde-i alungaţi pe mititeii aceştia? Şi aşa le-aţi luat totul, le-aţi lăsat numai pereţii. Lăsaţi-i să trăiască aici..."

– Cine era Şpak?

– Directorul şcolii, om bun, înţelegător... Mergea pe drum şi îşi scotea căciula şi în faţa copiilor, nu numai în faţa celor maturi. Era ucrainean, om tare stimat în Cuizăuca... La întoarcere, mi-am găsit copiii mărişori, dar flămânzi, necăjiţi, huiduiţi, vai de capul lor...

– Eram distruşi moral, intervine Ioachim, feciorul mai mare al lui moş Toader. Învăţătoarea Ana Ivanovna Ignat, soţia preşedintelui de colhoz, la tot pasul ne spunea că suntem odrasle de puşcăriaş. Ne batjocorea faţă de toţi copiii, ne înjosea... Andrei Bortnic, miliţianul care îl împuşcase pe tata, avea trei copii. Aceştia cum îşi băteau joc de mine! Mai ales Valeriu şi Alic. Mă opreau în mijlocul drumului şi mă scuipau. Iarna îmi luau căciula din cap şi mi-o aruncau. M-am plâns mamei lor, care lucra secretară la sovietul sătesc, dar nici nu s-a uitat la mine. Feciorii lor erau mai mici decât mine, aş fi putut să mă apăr, însă nu mi se permitea, trebuia să le suport batjocura. Mare răbdare am avut...

– Răbdarea şi mie mi-a salvat viaţa, zice moş Toader. Am venit din lagăr şi, cum să-ţi spun? Scapi de dracul şi dai peste tată-său. M-au pus paznic la un grajd cu vreo sută de cai. Toată noaptea nu închideam un ochi – cădea câte un cal şi putea să piară. Dacă îl ridicam de coadă şi îl puneam pe picioare, mai ciugulea ceva şi se înfiripa. Hrana proastă, aproape n-aveau ce le da. Nici eu nu puteam, nici calul nu putea. Uneori cădeam amândoi jos, unul peste altul. Dar ne-a scos Dumnezeu...

Într-o dimineață vine la grajd președintele kolhozului, Mihail Chiriță. „Ia te uită, mata parcă mai mişti încă." „Da ce-i?" „Avem stână în kolhoz, ne cer lână la stat şi nu are cine tunde oile."

A vorbit frumos, nu era rus, era om de-al nostru. De obrazul lui, m-am apucat să tund oile. Când se făcea ziuă, venea o căruță la grajd, mă ducea la stână şi toată ziua tundeam oile. Câte douăzeci de oi pe zi...

Vine brigadierul Vasile Lupaşcu cu nişte şefi. „Mata văd că mai mişti încă..." „Mişc, măi, că am copii şi trebuie de mişcat. Nimeni nu-mi dă bani degeaba." „Moş Toader, ia mata via asta..."

Aproape de sat era un colț de vie a colhozului, luată de la oameni. Vreo două hectare, nu mai mult.

„Cum s-o iau, măi? Sunt fără un picior..."

Dar ei se pun în capul meu. Măi, bată-i să-i bată, ți-or mai face ceva. Dacă sunt puşi numai de făcut rău... Am luat via aceea. Am căutat în acte. Eu am îngrijit-o optsprezece ani aşa calic, într-un picior. O săpam, o cotoram, mă târam pe brânci şi o scurmam, cum scurmă câinele când vrea să-şi facă o bortă în pământ. Optsprezece ani... Dădeam câte 13–14 tone de poamă. Culegeam două-trei zile, o căram cu maşina la punctul de vin din Otac şi de acolo aduceam chitanță la cârmuire: „Poftim."

– Cum vi se plătea?

– Primeam ce se scurgea printre degete. Puțin păpuşoi, puțină floarea-soarelui, puțin grâu. Dacă depăşeam planul, câştigam şi cinci sute de kilograme de poamă. Începuse a se mai îndulci puterea sovietică.

– L-ați mai întâlnit pe milițianul care v-a împuşcat? Sau nu mai era în Cuizăuca?

– Trăia în sat... A ieşit la pensie. Şi ce să facă el? Nu era deprins să muncească. Una-două îmi intra în ogradă: „Ştii matale, moş Toader, aşa au fost vremurile... Încolo, încoace. Ia dă-mi o cană de vin". Îi scoteam o cană de vin, el o trăgea şi, înainte de a se duce, iar: „Moş Toader, dă-mi o rublă, să am de țigări..." Mă râdea lumea în sat. Ziceau: „Măi, să fi fost alt om, lua o muchie de topor şi îi desfăcea capul..."

– Cerea nu numai de la noi, intervine Ioachim. Se ducea şi pe la alții. Bortnic fusese milițian de sector, iar soția sa, până a ieşit la pensie, a lucrat secretară la sovietul sătesc. Toată puterea era în mâinile lor. Lumea se temea. Ca să scoți o adeverință că eşti locuitor al satului Cuizăuca,

trebuia să te duci la secretară cu o găină sau cu alt cadou, altfel nu căpătai nimic. Când îl vedeam pe Andrei Bortnic apropiindu-se de casa noastră (eram prin clasele a noua–a zecea), fierbeam. Îi ziceam tatei: „El ți-a distrus viața, sănătatea și mata îl servești cu vin? Da' tata: „Lasă, măi, Dumnezeu are să-i poarte de grijă". Și să știți că este o putere dumnezeiască. Tot umblând așa, cu băutul, a murit Andrei Bortnic...

– De douăzeci de ani e în pământ, adăugă moș Toader.

– După moartea milițianului, continuă Ioachim, ne-a îndesit cu vizitele feciorul său mai mare, Valeriu. Venea și zicea: „Te-am visat cam rău astă-noapte. Ia adă un ulcior de vin..." Dacă au fost deprinși să trăiască pe pielea altora! Umbla sărmanul din casă în casă, îi tremurau mâinile. La vârsta de douăzeci și nouă de ani a murit de alcoolism...

– Acum nu știu ce are să mai fie, oftează moș Toader. Dar orice va fi, cel de sus le știe și le vede pe toate. Eu, cum a zis acela: mi-am trăit traiul, mi-am mâncat mălaiul. Numai că tare mi-e jale de lumea asta, de nepoți, strănepoți, câți îi am. Ce se va întâmpla cu dânșii? Pe ce cale vor merge? Ferește-i, Doamne, de drumul pe care l-am străbătut eu...

Moș Toader Clima nu mi-a spus nici un cuvânt despre democrații-agrari în ilegalitate. De frică, din modestie? Din dezgust față de cuvântul „partid"? Sau din motiv că înțelepciunea dumisale este mai presus decât orice politică, înțelepciune alimentată de credința sfântă în adevăr...

Oricum, moș Toader Clima a fost membru al partidului democrat-agrar în ilegalitate. Mai mult chiar, în casa dumnealui, în decembrie 1950, a avut loc ședința de constituire a organizației primare din Cuizăuca, documentele căreia i-au fost încredințate pentru păstrare...

Martie 1990

ATENTAT LA DEMNITATEA NAȚIONALĂ

(Destăinuirile lui Mihai Moroșanu, anul nașterii 1939, satul Drepcăuți, raionul Dondușeni)

„I esli ia liubliu svoiu obijennuiu
v proșlom nații, to ăto moi dolg,
i ătot dolg doljen băti u kajdogo
grajdanina liuboi nații, tak kak
ătot dolg – sveașcennâi."

Cu aceste cuvinte Mihai Moroșanu își încheie nota explicativă pentru securitate din 22 iulie1965. (Dosarul nr. 14–34/0858. V-1, p. 22)

– Mihai, copiii anilor de după război n-au fost răsfățați, nu i-au înseninat bucuriile. Dacă întorci capul și te uiți înapoi, peste ani, cum te vezi?

– Cu o iediță în brațe. Ne-o dăruise bunicul Nichifor Covic, Dumnezeu să-l ierte. Era micuță. Atât de mult o iubeam și eu, și fratele Ion! O cuprindeam, o mângâiam, iar ea zbiera! Dacă fusese ruptă de la laptele mamei...

– Cât de crâncen v-a lovit foametea?

– Am avut de mâncare, n-am suferit... Familia noastră consta din șapte persoane: patru copii mici, tata, mama și bunica. Toată averea noastră erau două hectare de pământ și grădina de lângă casă. Lucra numai tata, fie-i țărâna ușoară... Fratele mamei din România, Efim Covic, socotind că trăiește mai bine, ne-a trimis de peste Prut un teasc de mărimea celui de stors struguri și o tigaie de prăjit semințe de floarea-soarelui, sfătuindu-l pe tata să înjghebe o oloiniță mică. Celelalte piese tata le-a cioplit singur din lemn – și valul, și roata dințată, căreia îi ziceam „chirat"... Prin 1943 oloinița a intrat în funcțiune...

– Vasăzică, asta v-a salvat?

– Nu numai pe noi, ci şi pe oamenii pe care tata îi năimea temporar. Căci noi eram mici şi nu aveam putere să-l ajutăm... În 1947, ţin minte că la poarta noastră se adunau câte opt-zece oameni şi aşteptau... Tăticul ieşea cu o roată-două de macuh, le rupea de genunchi şi împărţea fiecăruia câte o bucată. Veneau şi copii, slabi-slabi. Pe o roată de macuh tata ar fi putut să ia un covor. Că omul, când vede că moare de foame, este în stare să dea şi casa pentru o bucăţică de pâine. Dar tata n-a luat de la nimeni un ban. Cât a avut, a împărţit la oameni. Cum se spune la moldoveni, dădea de pomană... În 1947 tata a fost obligat de împuternicitul de la Lipcani să predea oloinţa „benevol" la stat, ca să nu-l judece. Dar şi după asta era chemat foarte des la Lipcani, în centrul raional, şi i se cerea să plătească impozit pentru oloinţă. Mai târziu am aflat ce însemnau aceste manevre: dacă omul nimerea în lista chiaburilor, era silit să plătească un asemenea impozit, ca odată şi odată să se revolte şi să exclame: „Gata! nu mai am de unde, am măturat şi prin pod!" Atunci o păţea întocmai ca tăticul – era arestat.

– Ţii minte cum l-au arestat?

– Nu eram acasă... Odată l-au adus pe tata de la închisoarea din Chişinău la Lipcani. Mămicăi nu i-au permis să-l vadă. Atunci mămica zice: „Ia duceţi-vă voi şi strigaţi: «Tătune!» El are să vă audă..." Fratele se temea, iar eu m-am îmbărbătat, am intrat în ograda miliţiei, m-am apropiat de fereastra aceea şi, cu frică, strig totuşi: „Tătune"! Tata m-a auzit şi s-a uitat pe fereastră... Prima dată l-am văzut pe tata plângând... După aceea ne-au dat voie să coborâm la el în demisol. Mama i-a adus o scurteică şi i-a dat-o să se îmbrace, era încă frig – sfârşitul lui aprilie '49. Tata avuse altă scurteică, dar la închisoare cineva i-o luase. Am intrat în celula mică de vreo patru metri pătraţi, cu podeaua de ciment. Înăuntru era duhoare, umezeală, ca în beci. Nicăieri nici un pat, nici un aşternut. Mă întrebam: oare unde doarme tata? „Iaca, nu-mi dau drumul", atâta ţin minte că a spus tata.

În acelaşi an, prin luna iunie, tatei i-au înscenat un proces. Eu cu mămica şi cu fratele Ion ne-am dus la judecată. Se vorbea în limba rusă şi nu înţelegeam nimic. După un fel de pârlaz stăteau tăticul şi încă o persoană. Ba îl judecau pe tăticul, ba pe celălalt om. Mămica începu să se bucure: au să-i dea drumul! Doi miliţieni l-au luat şi l-au dus. Noi l-am însoţit puţin.

Tata avea ochii în lacrimi. Am întrebat de ce nu-l eliberează. Ni s-a răspuns că-l reţin pentru cercetări suplimentare. Judecata nu reuşise să demonstreze dacă tata era chiabur sau nu.

– În afară de oloinița meşterită de tata, ce „bogăţie" mai aveaţi?

– Aveam o vacă, un purcel, o scroafă... Da! Am uitat un detaliu. Înainte de procesul din iunie, vecinii sau rudele, nu mai ştiu cine, au sfătuit-o pe mama să împrăştie vitele de pe lângă casă. Să le dea pentru păstrare cuiva. În caz că pe tata îl judecă pe nedrept, să nu le ia statul şi noi să avem cu ce să ne hrănim, ca să nu murim de foame. Mama a făcut aşa cum au sfătuit-o oamenii. Scroafa am mânat-o eu personal la vecinul de peste drum, la nenea Alexa... Nu mult după aceea, pe data de 6 iulie, noaptea, cineva ne-a trezit din somn. Mama a întrebat: „Cine-i acolo?" De afară cineva a răspuns că-i un consătean de-al nostru, care ne aduce veşti de la tata. Mama s-a dus repede şi a deschis. Au intrat vreo trei soldaţi în haine verzi. (Pe omul din sat nu-l ţin minte.) *„Vî arestovanî! Sobiraitesi!"* („Sunteţi arestaţi! Pregătiţi-vă!") au strigat la mama. Noi, cei patru copii, am înconjurat-o şi răcneam în gura mare. Mama, foarte speriată, plângea şi ea: „Doamne, ce să facem noi... Doamne, unde ne ducem...". A început să se lumineze de zi. Eu am ieşit afară. Se trezise tot satul. Mişuca, băieţelul verişoarei mele, s-a apropiat de mine şi-mi zice: „Hai să strângem pere!" (Îl pusese la cale verişoara mea.) Aveam nişte pere devremi, cu o parte roşie şi alta verzuie. Copacul se afla la vreo zece metri de casă. Ne-am suit cu Mişuca în pom şi am cules un ţuhal de pere, vreo două căldări. Nu erau chiar coapte, dar mustoase.

Când „călătoream" spre Siberia, în tren, nu ni se dădea apă, şi cu perele acelea ne potoleam setea. Mama, sărmana, tare des îl mai pomenea pe Mişuca...

Mai întâi au adunat toate căruţele la sovietul sătesc. Erau cincisprezece căruţe de deportaţi!... Bunelul meu, din mahalaua Cebrău, a auzit că ne ridică şi, bolnav de inimă, aşa cum era, împreună cu bunica, foarte bolnavă şi ea, au venit să-şi ia rămas-bun de la noi. În ograda sovietului sătesc nu ni se dădea voie să coborâm din căruţe. Bunelul s-a apropiat de gard, dinspre grădina vecinului (acolo era o portiţă), a chitit când santinela s-a îndepărtat şi a dat să intre. Dar se vede că portiţa a scârţâit. Ostaşul s-a întors brusc, a făcut repede câţiva paşi şi l-a lovit pe bunelul cu patul

armei în piept. Bunclul a căzut... În felul acesta ne-am luat rămas-bun... Bunica a mers cu noi... Văd în filme cruzimile fasciştilor şi constat că aproape aşa procedau cu noi în 1949 soldaţii sovietici... La Lipcani ne-au încărcat în vagoane pentru vite. Drepcăuţenii noştri nici n-au încăput toţi într-un vagon. Noi, copiii, am urcat pe nişte laviţe de scânduri, la etaj. Printre noi era şi o băbuţă, singurică, de vreo optzeci de ani, cu numele de familie Ghiţu. Era atât de slabă, atât de cocârjată! Mă uitam la dânsa şi mă miram, cum de se mai mişcă, cum poate încă să meargă...

Foarte greu şi foarte umilitor a fost drumul... O dată în douăzeci şi patru de ore eşalonul se oprea şi ni se permitea să ieşim din vagoane, ca să ne facem treburile... Şi ferească sfântul să ne dăm undeva la dos, ori să ne ascundem. Soldaţii strigau „*Zdesi!*" („Aici!") şi arătau cu mâna la doi paşi de dânşii. Erau, însă, şi fete tinere, şi femei îngreunate, şi copii, şi bătrâne... După asta se dădea comanda: „*Vsem postroitsea!*" („Alinierea.") În timp ce urcam din nou în vagoane, oamenii întrebau: „Unde ne duceţi?" Ni se răspundea: „*Navecino!*" („Pe totdeauna!"). Noaptea se auzeau pe acoperiş cizmele soldaţilor: trop! trop! trop! Ne păzeau ca să nu fugim... Într-o zi trenul nostru s-a oprit într-o gară, pe aproape de Ural, mi se pare. Ne-au dat mâncare. Peşte sărat şi nişte pâine ca lutul. Apă nu ni se dădea. Noi am zărit prin geam o femeie cu cobiliţă. Ducea două căldări cu apă. Cineva a strigat: „*Voda!*" („Apă!") Femeia ceea a văzut, probabil, căpuşoarele de copii chinuiţi şi s-a priceput că-i jale... Când santinela, care se plimba de-a lungul vagonului, s-a îndepărtat, ea a lăsat cobiliţa de pe umăr, a luat o căldare în mână şi a ridicat-o cât de sus a putut. Nenea Colea Rusnac avea în vagon o bucată de sârmă cu capătul îndoiat. Într-o clipă a scos sârma prin geam, a agăţat căldarea, a ridicat-o şi a deşertat-o în vasele noastre. Rusoaica de pe peron ţinea sus şi a doua căldare. Când santinela a observat-o, s-a repezit şi a lovit-o întocmai ca şi pe bunelul meu – cu patul armei în piept. Ea a căzut pe spate, apa i s-a vărsat peste faţă, peste haine... N-am s-o uit niciodată pe femeia aceea... Mama mea spunea: „Ia te uită ce om bun...! Putea să-i fie frică...". Era păţită; probabil că asemenea fărădelegi se făcuseră şi în Rusia mai înainte.

Am ajuns la Lebeajie, regiunea Kurgan. Ne-au scos din vagoane şi ne-au împărţit în grupuri. Un grup era dus într-un sat, altul – mai departe. După noi au venit câteva maşini şi ne-au transportat la vreo treizeci şi

cinci de kilometri de Lebeajie, într-un cătun cu cincisprezece case, numit Vâsoki...

Ne-am tixit trei familii într-un sărăiaş de lemn fără ferestre. Alte trei familii – în alt sărăiaş. În sătucul cela era o casă mare, pustie, în care trăise pe vremuri un bogătaş rus, deportat de acolo şi mai departe. Când s-au lăsat frigurile, ne-au permis să ne mutăm în casa bogătaşului...

Noi, copiii deportaţi din Moldova, chiar dacă unii trecuserăm în clasa a treia, a patra sau a cincea, toţi am fost primiţi la Vâsoki în clasa întâi, din simplul motiv că nu ştiam ruseşte. Cum se numeşte asta?! Un an de zile am învăţat limba rusă. Dar ce folos? Că din clasa a doua direct în a patra sau în a şasea nu te trecea nimeni. Am fost nevoiţi să ne continuăm învăţătura aşa cum o începuserăm...

Mama a avut câteva feţe de pernă şi două sau trei feţe de masă frumoase, cusute de mână, brodate, iar una chiar de la magazin, şi o faţă de masă de urşinic, parcă ardea la soare! Pe cea mai frumoasă mama a dat-o unei rusoaice, Maria Andreevna, învăţătoarea din cătun, pentru patruzeci de litri de lapte. Altă faţă de masă, mai simplă, i-a vândut-o unei vecine pentru treizeci de litri de lapte. Ţin minte că mă duceam la ea cu bidonul. Avea o casă dintr-o singură odăiţă. Într-un cotlon ţinea porcul, sub pat – găinile. Înăuntru – o duhoare!...

Cam pe atunci a sosit un oarecare Denisov, supraveghetor din centrul raional, ca să ne ia, pe mine şi pe Ion, la casa de copii. Mama ne-a adunat în jurul ei şi a început să plângă. Plângeam şi noi. Nu vroiam să ne ducem nicăieri, deşi acel bărbat promitea că dacă mama va avea un câştig cât de mic, el ne va aduce înapoi. „Au să moară copiii de foame!“ zicea Denisov. „Dacă va fi să murim, să murim toţi împreună!“ i-a spus mămica. Ca să nu ne secere foametea, bunica noastră, bătrână şi bolnavă de picioare, s-a angajat ca paznic la aria kolhozului. Aria era acoperită cu stuf. Acolo se păstra grâul de sămânţă. Se spunea că grâul era otrăvit şi cine va mânca, va muri. Noi terminasem toate rezervele. Bunica a zis: „Nu-i totuna cum vom muri? Ori din cauza foamei, ori din cauza otrăvii!...“ Şi lua în fiecare zi câte un buzunărel de grâu (Doamne fereşte s-o fi prins!), o sută cincizeci, poate două sute de grame. Acasă îl deşerta într-o strachinuţă, îl prăjeam şi îl mâncam...

Între timp mama le-a scris rudelor din Moldova. Doi fraţi de-ai mamei, sora bunicii şi vecinul Brega, care lucrase la „oloiniţa“ tatei, ne-au trimis

fiecare câte un colet... Atunci când am dat vitele pentru păstrare oamenilor din Drepcăuți, mama i-a dat surorii sale Natalia Ivaniuc o scoarță, pe care o alesese cu mâinile ei încă de fată (așa cum se făcea zestrea la moldoveni). Și de acolo, din Siberia, mama i-a scris surorii să vândă scoarța și să ne trimită banii, fiindcă murim de foame... În sfârșit, primim și mult așteptatul colet. Îl despachetăm și găsim un borcan cu jumări în untură, făină de păpușoi și vreo două kilograme de brânză de oi. În total, vreo șapte kilograme, mai mult nici nu era permis să trimiți prin poștă. Mama a căutat banii prin făină, nu-s... Cu cele trimise în colete puteam s-o mai întindem două săptămâni, dar mai departe ce să facem? Grozav ne-am amărât. Eram copil, dar înțelegeam că-i rău de tot. Mămica a început să plângă. Sora mai mare, Melania, s-a apucat să scoată untura din borcan. Scoate o lingură, două, trei, patru și deodată strigă: „Mamă, am dat de ceva vârtos!" Era un șomultoc de bani. Câți anume, nu știu. Dar dacă nu primeam banii ceia, precis că am fi murit de foame. O bucurie mai mare nici nu putea să fie. Mămica a făcut o mămăligă, am mâncat-o cu brânză și cu jumări, ca acasă...

Auzisem că într-un sat vecin se vând cartofi mai ieftini decât la noi. Mămica s-a urcat în sanie cu alte patru femei și cu Nicolae Rusnac din Drepcăuți și au plecat după cartofi. Totul în jur era înzăpezit, nimeni nu curăța drumurile. Gerul ajungea la cincizeci de grade. Când s-au întors, era noapte. Cartofii sunau ca nucile. Dar să vezi ce bucurie! Așa înghețați cum erau, pentru noi însemnau viață!... Femeile s-au dat jos din sanie, mama însă... văd că o aduc în brațe... Nu putea să dezdoaie picioarele de înghețate ce erau, îi înghețaseră și mâinile. I-au făcut fricțiuni cu zăpadă, au găsit nu știu de unde puțin rachiu... Totuna mâinile i s-au rănit, picioarele i s-au umflat... Mămica a stat două luni la pat. După aceea n-a mai fost aptă de muncă...

Mai departe ne-a întreținut sora mai mare, Melania. Avea paisprezece ani. Îi plăcea mult să se sfătuiască cu mama. Când am primit banii din Moldova, seri întregi stăteau de vorbă. Mama zicea: „Mâine-poimâine terminăm banii. Kolhozul un an de zile n-o să ne plătească nimic. Ce facem?...". Au ajuns la concluzia că trebuie să cumpere o mașină de cusut. Am luat o săniuță și tuspatru, doi frați și două surori, am plecat la Arlagul, de unde ne-am întors cu o mașină de mână: pentru o mașină de

picior nu ne-au ajuns ruble... Bietul tată, sfânt să-i fie numele! Când Melania terminase patru clase la Drepcăuți, tata a dat-o la croitorie. A reușit să învețe numai trei luni. Era ascultătoare, avea numai note foarte bune. Tătunea îi spunea: „Trebuie să te deprinzi cu lucrul de mic, să capeți o meserie...". Dacă nu era Melania!... Mai întâi i-a cusut câteva bluzițe unei rusoaice din Vâsoki. Apoi a venit o rusoaică din satul vecin și a rugat-o să-i coasă un costum. Sora se temea: cum Dumnezeu să-l coasă, dacă nu avea nici un model, nimic. Dar s-a apucat. Singură-singurică a făcut totul și rusoaica a rămas foarte mulțumită. Pe banii câștigați cumpăram cartofi, făină...

Pentru cusut se plătea puțin. Satul era mic, avea doar cincisprezece case, nici cătunele din jur nu erau mai mari. De unde atâția clienți?... Vedeam cu ochii cum ni se apropie sfârșitul... Mâncam câte o felioară subțire-subțire de pâine. Mama ascundea felioara ei și când vedea că ne învinețim de foame, rupea câte o bucățică și ne-o întindea. Am observat că mama nu mănâncă și i-am spus: „Dacă nu mănânci mata, nu mâncăm nici noi!"

ROBI LA VÂRSTA DE 10 ANI

După ce a terminat clasa întâi, sora mijlocie, Serafima, a părăsit școala și a început să lucreze alături de femeile mature. Umbla la cosit... Vara, și eu am început să lucrez cu fratele Ion. Aveam zece ani și jumătate. A fost anunțați așa: cine va lucra căruțaș, va primi trei sute de grame de macuh de soia amestecat cu țărână. Atât! În schimb îl aveai imediat. Seara ți-l puneau în mână. Mama, cu lacrimi în ochi, ne-a dat voie să lucrăm...

Eu aveam o căruță și fratele Ion o căruță. Căram iarbă pentru nutreț. La descărcat nu ne ajuta nimeni. Ne-au arătat doar unde-i groapa și, poftim, descurcați-vă cum puteți. Ce să facem noi, doi copii de zece ani? Ne și temeam să ne apropiem de groapă. Vrăjmaș chin! Dar ne-am amintit cum făcea tăticul: am întors oiștea ca să formeze cu corpul căruței un „G" kirilic și, răsturnând căruța, o descărcam drept în groapă. Eu, copil de zece ani, împreună cu fratele geamăn, ne vâram sub căruță, ne sprijineam cu mâinile de genunchi, tremuram și răsturnam o căruță, apoi cealaltă. Și așa câte cinci, câte șase căruțe... Dar era destul – te zdruncinau complet.

Atunci îmi trecuse prin gând: oare ce o să fie cu mine, dacă eu de pe acum merg deşelat, gârbovit ca un moşneag? Mă maturizasem la zece ani...

În primul an de aflare în Siberia tata ne-a scris de câteva ori. Într-o scrisoare o ruga pe mama: „Trimite-mi, dacă poţi, măcar nişte crupe prăjite...". Când am primit un colet din Moldova, mama a luat vreo doi pumni de crupe, le-a prăjit cu ulei, a pus şi câteva felioare de brânză şi i le-a trimis. Pe urmă am aflat că tata n-a mai primit nimic... Închipuiţi-vă ce se făcea în închisorile staliniste! Banditii, hoţii, ucigaşii îi luau bucăţica de la gură...

În 1951 a fost roadă bogată. Ni s-au dat aproape cinci sute kilograme de grâu, de lângă casă am scos vreo opt-zece ţuhali de cartofi. Pe un an de zile ne ajungea. Gata, eram boieri, eram bogaţi – aveam ce mânca! Am şi o fotografie: toată familia lângă sacii cu grâu... Când eram în clasa a treia, mămicăi i-au dat voie să treacă cu traiul în satul vecin, Krasnogorka, în sovhoz. Am închiriat o jumătate de bordei la nişte oameni. Vara, eu cu fratele Ion descărcam maşinile de grâu, alături de maturi... Într-o zi (fusesem deja promovat în clasa a cincea), m-au trimis cu boii la nutreţ, la călcat iarbă. Lucrând aşa, vine un bărbat cu numele de familie Rusu, din Larga, şi îmi zice: „Măi Mişule, du-te acasă, că a venit tată-tău!". Nu-mi venea să cred! Doar tata mai avea de stat la închisoare încă trei ani... Zburam! Niciodată nu mă simţisem atât de uşor! Am intrat în bordei. Tăticul s-a ridicat cu greu din pat, era foarte bolnav... Mămica ne-a spus aşa: „Măi băieţi, mi se pare că va trebui să lăsaţi şcoala şi să intraţi la lucru. Până azi nu ne-a fost uşor, de azi ne va fi şi mai greu. Trebuie să-l îngrijim pe tătunea, să-l hrănim, să-i cumpărăm haine..."

În ziua de 1 septembrie m-am pornit cu căldarea la fântână şi întâlnesc nişte colegi care plecau la şcoala din Arlagul. S-au oprit, am mai vorbit, am mai râs, iar când ne-am despărţit, mă uitam în urma lor şi plângeam. Înţelegeam că nu am posibilitate să frecventez şcoala, dar nu-mi puteam reţine lacrimile...

Am lucrat la tăiat lemne pentru sobele de la ferma de porci... Gerul ajungea la treizeci, la patruzeci de grade. Mai târziu m-am transferat la şişcorniţă. Tăiam şişcă pentru vite împreună cu fratele Ion şi cu Simion Haţapuc din satul Larga. Şişcornita era pusă în mişcare de un motor. De

fapt, legea interzicea ca minorii să lucreze la asemenea aparate. Şi noi nici n-am fost angajaţi ca să le deservim. Trebuia să aducem paie şi să ducem producţia gata. Atât. La şişcorniţă erau angajaţi doi băştinaşi, doi ruşi: tata şi fiica, oameni maturi. Ambii primeau salarii, la lucru venea însă numai unul din ei. De aceea tot greul era pe capul nostru, al copiilor...

În ziua de 12 martie lucram singur la şişcorniţă. Fratele cu Simion Haţapuc descărcau paiele. Rusoaica stătea în căsuţa unde duduia motorul, şi unde era cald ca pe cuptor. Deodată iese şi îmi strigă: „*Uberi bâstree narezannuiu solomu, a to remeni opeati sletit!*“ („Ia mai repede paiele tăiate, altfel, iar va sări cureaua!“) Îngheţat bocnă, am început să lucrez mai repede. Peste câteva clipe simt ceva fierbinte. Trag mâna – patru degete nu-s. Am ridicat mâna în sus şi am început a răcni. Fratele, când m-a văzut însângerat, răcnea şi mai tare. De spaimă, de groază, a încărunţit...

Nişte vecini ne-au împrumutat un cojoc, au aşternut fân într-o sanie şi mama, bolnavă ca vai de ea, s-a pornit cu mine la Lebeajie. Ulianov ne-a dat un cal obosit, care lucrase toată ziua, şi am mers foarte greu. În centrul raional era un chirurg fără un picior. Când a aflat ce s-a întâmplat cu mine, a exclamat: „Da' capul n-ai putut să-l vâri în şişcorniţă?!..“ Mama mai apoi îmi povestea: „L-am auzit vorbind atât de brutal şi parcă s-a rupt ceva în mine...“

M-a operat abia a doua zi. Dar oricând m-ar fi operat, mâna era pierdută. Pentru că Ulianov n-a găsit de cuviinţă să trimită cu noi măcar veterinarul (alt medic în sat nu era). Cineva îmi aplicase un fel de garou la braţ, dar nimeni nu ne-a prevenit ca în timpul drumului să-l dezlegăm din când în când, şi circulaţia sângelui a fost oprită pentru mai multe ore.

A doua zi chirurgul de la Lebeajie a fost mai blând. După ce mi-a tăiat mâna, mi-a spus: „Atâta timp cât vei fi elev, şi eu chirurg, vei avea grupă de invaliditate.“ M-a calificat drept invalid de gradul doi şi primeam pensie optsprezece ruble pe lună.

Ulianov a fost judecat, dar ce folos?! Orice judecată, oricât de dreaptă ar fi fost ea, niciodată n-o să-mi întoarcă mâna pierdută... După doi ani de întrerupere m-am întors la şcoală în clasa a cincea. Îmi venea foarte greu să scriu cu mâna stângă. Extraordinar de greu! Mai greu decât în clasa întâi. Parcă aş fi luat totul de la început. Literă cu literă, literă cu literă.

Când am terminat primul caiet, de acum înjghebam şi câte un cuvânt... Într-o zi învăţătoarea ne-a propus să desenăm un colţişor de pădure. Zic: ia să încerc şi eu! M-am apucat de lucru şi m-am mirat tocmai – am desenat mai bine decât toţi ceilalţi. Învăţătoarea m-a dat drept exemplu: *„Smotri, on s levoi rukoi, a kak krasivo narisoval!"* („Priveşte, cu mâna stângă a desenat, dar cât de frumos!" Desenasem o pădurice, o cale ferată, un lac. Peisaj siberian...

MIRARE ŞI MÂNDRIE PENTRU NEAMUL SĂU

Între timp tata se înfiripase nitel şi prin anul '58 a pornit o casă, doar eram duşi în Siberia *navecino*. Noi crescuserăm, şi într-o singură odăiţă de bordei ne era strâmt, nu mai încăpeam. Când pereţii erau pe jumătate ridicaţi, bunica a căzut la pat şi în câteva zile s-a stins... După ce ţărâna de pe mormânt s-a mai aşezat, eu cu fratele Ion am tăiat brăzdute, am îngrijit mormântul, am pus o cruce. Pe cruce am incrustat în lemn: „Moroşanu Olga". Olga am scris fără semnul moale. În moldoveneşte aşa e corect. Parcă îmi spunea inima cum să scriu. Apoi am zgâriat deasupra un „semnul moale" micuţ, o literă mare nu-mi încăpea. Peste două săptămâni, după ce a murit bunica, a venit vestea că suntem eliberaţi. Bunica, sărmana, s-a dus în pământ, fără să afle că vom vedea iarăşi Moldova...

Tata ridicase numai pereţii... Ca să nu se răzgândească conducerea şi să ne oprească pe loc, a dat repede pereţii ceia cu 120 ruble şi am părăsit Siberia... Acasă, în Moldova, ne-am adăpostit pe la rude... Tata scria mereu şi se ruga să ne dea casa înapoi... Ni s-a permis să lucrăm doar pământul din jurul casei.

Casa era jerpelită, găurită de guzgani; se lăsase pe o coastă, se ruina. Lemnul putrezea, deoarece acoperişul era spart. Totuşi nu ne-au întors-o...

După ce ne-au deportat, n-a trăit nimeni acolo. Pereţii care despărţeau spaţiul locativ în trei odăiţe au fost demolaţi, înăuntru au fost aduse bănci şi câţiva ani acolo a învăţat o clasă de elevi. La sosirea noastră, în casă se creşteau viermi de mătase. Pe urmă a rămas pustie...

La Drepcăuţi m-au primit în clasa a opta. Limba maternă, stâlcită, amestecată cu cuvinte ruseşti, o mai vorbeam eu, dar la scris nu meritam

nici nota „unu". Pe Puşkin, pe Lermontov îi ştiam pe de rost. Îi citisem pe Gogol, Tolstoi, Turghenev. Despre Eminescu însă, despre Creangă auzeam pentru prima dată. Îmi era de-a mirării. Ascultam cu gura căscată: abia acum am înţeles că poporul meu nu este mai prejos decât alte popoare! Mi-am pus în gând să învăţ limba cum se cuvine. În clasa a noua, la sfârşit de an, am luat la compunere „patru". Printre altele, domnul Grigore Rusu, dirigintele nostru, la o adunare, l-a mustrat pe un elev: „Tu înveţi în şcoala aceasta din clasa întâi şi la limba moldovenească ţi-am pus un „trei" de pomană, pe când Moroşanu abia al doilea an studiază materna şi merită nota „patru"! Nu-i modest să mă laud, dar trebuie să-ţi spun, totuşi, că în clasa a noua am participat la olimpiada raională de matematică, iar în clasa a zecea de-acum nu mă prea deosebeam de ceilalţi nici la maternă...

Mă doare sufletul şi azi când îmi aduc aminte de dirigintele Rusu, care nu o singură dată mă lăudase, dar mi-a scris o referinţă foarte-foarte negativă. Tata, care avea numai trei clase, a citit-o şi mi-a spus: „Cu aşa caracteristică nici n-ai ce te apropia de universitate..." A luat-o, a pus-o în buzunar şi s-a dus la directorul şcolii: „Feciorul meu a învăţat la dumneavoastră trei ani. Îl cunoaşteţi bine. Ia citiţi foaia asta... Cu ce este vinovat că a fost dus în Siberia? Acolo Mihai a rămas fără mână. Dacă i se închide şi drumul la carte, cum să-şi câştige bucăţica de pâine?"

Directorul, tovarăşul Lemne, acel care până nu demult a fost ministru adjunct, mi-a cliberat o altă referinţă, destul de obiectivă, în care menţiona că am aptitudini pentru desen, desenul liniar, matematici, fizică şi n-a trecut cu vederea faptul că nu eram komsomolist...

Îi mulţumesc din tot sufletul pentru obiectivitate. După asta mi-am trimis documentele prin poştă pe adresa comisiei de admitere, iar în ajunul examenelor, împreună cu Silviu Neamţu, Victor Isac şi Vasile Ilev, am sosit la universitate. Venisem cu trenul, soarele încă nu răsărise, toate uşile erau închise şi noi ne-am culcat sub un castan mare şi am tras un pui de somn. Pe la ora zece am intrat la tovarăşul Parsadanean. Mă intimidam, îmi era ruşine să mă vâr în ochii oamenilor, dar aveam o mare nedumerire: de ce documentele mele n-au fost primite la Facultatea Inginerie, specialitatea construcţii, aşa cum indicam în cerere, ci la fizică! Despre asta tovarăşul Parsadanean mă anunţase printr-o carte poştală. Acum

mi-a răspuns: „*Vî je bez ruki. Ne smojete ucitsea. Tam oceni mnogo cercenia!*“ („Sunteți fără de o mână. Nu veți putea învăța. Acolo e mult desen liniar.“) L-am implorat, am încercat și într-un fel, și în altul. Nu se lăsa înduplecat. Atunci i-am propus așa: „Dați-mi voie să susțin examenul și la desenul liniar. Dacă nu voi reuși să lucrez tot atât de bine și tot atât de repede ca și ceilalți, mă puteți trece la orice altă facultate!“. S-a uitat lung la mine și zice: „*Horoșo!*“ (Bine!“). La examen comisia s-a convins că nu i-am mințit. Astfel am devenit student...

LUPTA PENTRU MEMORIE

În anul acela (1964 – *n.n.*) în baza facultății noastre a luat naștere Institutul Politchnic „Serghei Lazo“. Viktor Smirnov (fost arhitect-șef al orașului) ne preda arhitectura. În rusește, desigur. Pe parcursul anilor de studii nici un obiect nu ni s-a predat în limba maternă... Deci, profesorul ne învăța că fiecare piață trebuie să fie înfrumusețeată de un monument. Iar Piața Victoriei din centrul orașului Chișinău este încununată de două monumente: *Lenin*, în centrul pieței, și *Ștefan cel Mare*, într-un colț al ei. Pe deasupra, Ștefan ține o cruce în mînă. De aceea, pentru monumentul *Ștefan cel Mare* s-a început construcția unui nou piedestal, în fața cinematografului „40 let VLKSM“ („40 de ani ai U.L.C.T.“, azi „Gaudeamus“ – *n.n.*). În prealabil avuseseră loc discuții aprinse. Unii au propus ca acest monument să fie mutat în fața gării, alții îl vedeau mai bine plasat în fața hotelului „Chișinău“, câțiva considerau că i-ar sta bine la Vadul lui Vodă, unde voievodul Moldovei ar fi făcut un popas. Dar în cele din urmă s-au determinat: să-l mute în fața cinematografului sus-numit...

Ascultând acestea, eu mă ridic și cer cuvântul. Zic: „În primul rând, monumentul *Ștefan cel Mare* nu se află în Piața Victoriei, ci peste drum de ea, la intrarea în parc. În al doilea rând, Ștefan cel Mare ține o cruce în mână pentru că pe vremurile acelea nici nu putea fi vorba despre socialism sau comunism. Nu numai în Moldova, ci și în Rusia. Și în al treilea rând, lui Vladimir Ilici Lenin îi plăceau nespus monumentele vechi și o asemenea vecinătate nu l-ar fi supărat.“ „Așază-te, m-a temperat V.F. Smirnov, ești prea tânăr pentru a-i învăța pe alții!“

În aceeași zi am trecut pe la cinematograful „40 let VLKSM“, m-am apropiat de oamenii care înălțau piedestalul, i-am rugat să-mi

arate proiectul. Da! Aşa era: Ştefan cel Mare în faţa cinematografului „40 let VLKSM"!

De acolo mă reped la arhitectul-şef al oraşului. Îi spun ce şi cum. Aud aceeaşi poveste. Intru la Comitetul orăşenesc de partid, la tov. Şcelkunov. Pe lângă dovezile enumerate mai sus, pentru acesta mai adaug: „Doar Ştefan cel Mare este eroul nostru naţional! Ştefan cel Mare ne-a apărat de nenumăraţi duşmani. Poporul moldovenesc se mândreşte cu faptele lui de vitejie!" Secretarul Comitetului orăşenesc de partid s-a făcut roşu ca focul, îl vedeam că tocmai fierbe: „*Cito vî vsio moldavane, moldavane?! A vî znaete, cito v Moldavii lişi 65% moldavan?*" („Ce tot spuneţi moldovenii, moldovenii?! Dar ştiţi că în Moldova sunt doar 65% de moldoveni?")

Am rămas năucit! „Nu vă înţeleg, i-am răspuns. Să fim noi şi un singur procent de moldoveni, totuna n-aţi avea dreptul să vă exprimaţi aşa! Explicaţi-mi, ce trebuie să facem? Să luptăm pentru a mări procentul de moldoveni? Şi până la cât trebuie să-l ridicăm pentru a avea dreptul la istoria naţională, la cultura noastră, la ocrotirea monumentelor?" „*Idi, student! Tî odin, a v komissii mnogo liudei. Oni znaiut, cito delaiut.*" („Pleacă, studentule! Tu eşti unul, iar în comisie sunt mulţi. Ştiu ei ce fac."), m-a petrecut secretarul de partid.

Înainte de a închide uşa, am întors capul şi i-am vorbit astfel: „Da, astăzi eu sunt unul! Mâine însă vom fi mii! Eu mă voi adresa studenţilor şi vom protesta toţi împreună împotriva voluntarismului dumneavoastră!".

Ies de acolo, mă duc la un student, Ion Iachimov, pe care îl cunoscusem întâmplător, şi îl rog să-mi alcătuiască o adresare către I.I. Bodiul (prim-secretar al C.C. al P.C.M. – *n.n.*). Puteam s-o ticluiesc şi eu, dar studiam numai în ruseşte şi puteam comite greşeli de exprimare în română. L-am vizitat pe Ion la cămin. El mi-a făcut adresarea, am mai scurtat-o noi, am mai redactat-o... M-am dus cu ea la Politehnică, la Institutul Agricol, la cel de Medicină. Am aflat când cei din anul doi de la Universitate au ore toţi împreună; la recreaţie, i-am dat adresarea unui student pe care îl vedeam pentru prima dată. După ce acesta a citit-o cu glas tare, cei prezenţi au început să-şi pună semnăturile. Deodată se apropie de mine un student căruia, mai târziu, am aflat că îi zice Vasile Căpăţână, şi îmi şopteşte: „Vine Repida, decanul de la istorie! Ascunde listele şi adresarea!"

Eu n-am ascuns nimic, doar nu făceam o crimă. Din contra, i-am întins adresarea tovarăşului Repida. A citit-o. „Da, zice, în scrisoarea aceasta nu-i nimic rău. Dar cine ţi-a permis să aduni semnături? Cum te cheamă? De unde eşti?" I-am răspuns: „Mi-a permis demnitatea, sufletul! Conştiinţa mă îndeamnă să protestez! Cei care nu înţeleg sufletul poporului nostru, cei care n-au nici un sentiment faţă de istoria, cultura şi demnitatea noastră naţională vor să-l scoată pe Ştefan cel Mare din centrul capitalei!" Cum vorbeam aşa, Repida face haţ! şi îmi înşfacă din mână una din foile cu semnături: „Există doar comisie, tinere! Comisia ştie ce face! Du-te la institut. Eu am să-i telefonez lui Rădăuţanu!" (rectorul Institutului Politehnic – *n.n.*). Atâta am zis: „Îmi pare rău că mă alungaţi de aici. Asta nu vă face cinste, tovarăşe Repida!"

Când am ajuns la cămin, l-am întâlnit pe tovarăşul Valuţă, secretarul organizaţiei de partid al institutului. Venise să mă invite la rector. L-am urmat. În cabinetul rectorului era şi tovarăşul Parsadanean. M-au întrebat ce s-a întâmplat. Le-am povestit totul, începând cu cursul tovarăşului Smirnov, apoi despre peregrinările mele pe la instanţe, despre întâlnirea cu profesorul Repida şi am încheiat cu fraza: „Eu consider că nu v-am făcut institutul de ruşine". Cel mai mult m-a certat, m-a speriat, m-a ameninţat tovarăşul Parsadanean. M-am apărat cum mă ajungea capul... În cele din urmă, deschide gura rectorul: „Mihail Victorovici, dumneavoastră n-aţi putea să sculptaţi un bust al lui Serghei Lazo?" Am răspuns că n-am încercat. Îmi era incomod să spun că omul cu o singură mână nu poate sculpta. Doar într-o mână trebuie să ţii dalta, iar în alta ciocanul... Înainte de a ne despărţi, am fost prevenit să nu mai strâng semnături şi să nu fac zarvă printre studenţi. O dată ce a hotărât comisia...

Menţionez că monumentul *Ştefan cel Mare* era într-o stare jalnică. Nimeni nu-l îngrijea. Postamentul avea crăpături. Când ploua, prin crăpături curgeau şiroaie de apă, rămâneau urme de colb răzmuiat, murdărie...

Într-o zi citesc într-un ziar că pe data de 12 octombrie se vor împlini patruzeci de ani de la formarea R.S.S. Moldoveneşti şi crearea P.C. al Moldovei. Festivităţile urmau să aibă loc duminică, la 11 octombrie. Le-am spus câtorva colegi că ar fi bine ca în această zi să depunem flori la monumentul *Ştefan cel Mare*. De ce? Eu nu-mi închipuiam nici o sărbătoare a Moldovei care ar putea să vină în contradicţie cu Ştefan cel

Mare! De aceea şi doream să atragem atenţia autorităţilor că mai avem suflet, că n-am fost nimiciţi complet. Doar istoria continuă; ea nu poate fi tăiată cu foarfecele, şi apoi cărpită. Şi oricât de neîngrijit ar fi monumentul, oamenii nu-şi uită eroul lor naţional. Cu atât mai mult e de neînchipuit strămutarea lui în altă parte! Am adunat bani. Cine a dat zece copeici, cine cincisprezece (prin anul '64 studenţii erau săraci). Ca să nu fim învinuiţi de naţionalism, pe o panglică am scris următoarele: „Din partea tineretului din Moldova". Ca să nu fim învinuiţi că organizăm o demonstraţie, ne-am înţeles ca la depunerea de flori să participe câte patru-cinci studenţi de la fiecare instituţie de învăţământ superior. Pe data de 11 octombrie, la ora zece dimineaţa, ne-am întâlnit lângă cinematograful „Patria". La monumentul lui Ştefan cel Mare stăteau doi milițieni. „*Kuda vî idiote?*" („Unde vă duceţi?"), ne-a întrebat unul din ei. Eu, fiindcă eram cu puţin înaintea celorlalţi, răspund: „*Kak kuda? Mî s ţvetami. Kuda mojno idti s ţvetami?*" („Păi, unde? Suntem cu flori. Unde te poţi duce cu flori?"). Milițianul iese înaintea noastră: „*Vî hotite k Ştefanu! Zdesi nelzea! Vot, k Leninu vozlojite ţveti!*" („Doriţi la *Ştefan*? Nu se poate. Puneţi florile la *Lenin!*"). La monumentul *Lenin* erau atâtea flori! Pe scărițele din faţa monumentului – nici un locuşor liber, iar la *Ştefan cel Mare* – nici o floare! În timp ce schimbam câteva vorbe cu primul milițian, cel de-al doilea a dispărut în parc. Ne-am despărţit în două grupuri, ne-am apropiat de monumentul *Ştefan cel Mare* din două părţi şi am depus câteva buchete de flori, am aranjat frumos panglica cu inscripţia: „Din partea tineretului din Moldova". Uitându-ne când la flori, când la monument, cineva îşi aruncă ochii spre parc şi exclamă: „Măi-măi-măi! Ia uitaţi-vă!" Înspre noi veneau o mulţime de milițieni. Eu zic: „Băieţi, nu vă temeţi! Păstrăm un minut de reculegere în amintirea eroului nostru naţional, Ştefan cel Mare, după aceea ne împrăştiem!"

Soarele binecuvânta dumnezeieşte monumentul lui Ştefan cel Mare. Copacii îl sfinţeau cu aurul toamnei... Înţeleptul şi legendarul erou şi-a privit oştenii. Nu s-a mirat că sunt atât de puţini. Le-a simţit respiraţia tinerilor, le-a auzit bătaia inimilor, pentru că erau suflare din suflarea lui, sânge din sângele lui. I-a înţeles, precum îşi înţelegea vitejii pe timpuri, cu secole în urmă. Ştefan cel Mare şi Sfânt înviase din morţi.

...Anii trec. Se nasc alți cronicari. La numeroasele bătălii ale marelui voievod ei vor adăuga încă una – bătălia din inima Chișinăului, vâleatul una mie nouă sute șaizeci și patru de la Hristos –, când Ștefan cel Mare și Sfânt, înconjurat de o mână de oameni înarmați cu buchete de flori, a obținut încă o victorie strălucită! El a rămas așa cum ni l-a dăruit istoria, fără să fie strămutat.

Pe 12 și 13 octombrie anul '64, cursurile au decurs ca de obicei. Pe data de 14 octombrie, Zaharcenko, un coleg de grupă, sosit la învățătură de pe alte meleaguri, mă anunță: *„Mișa, ti nikuda ne uhodi! Budet sobranie!"* („Mișa, nu pleca nicăieri! Va fi o adunare!")

La una din recreații îl întâlnesc în culoar pe Grigore Rusu, fostul meu diriginte de clasă de la școala din Drepcăuți. Îl salut. Nu-mi răspunde. Asta m-a pus în gardă. (De altfel, Grigore Rusu ne vorbea la lecții cu multă dragoste despre Ștefan cel Mare. Din gura lui am aflat pentru prima dată despre neasemuitele fapte de vitejie ale acestui domn legendar.)

Imediat după orele de curs, în auditoriu au intrat studenții din grupa paralelă, anul patru, organizatorii komsomoliști și șefii sindicatelor din institut. La masa de lângă catedră au luat loc studenții Golban (anul patru), Răilean (anul întâi, care, nu știu din ce considerente, îndeplinea funcția de președinte al adunării), un reprezentant al Academiei de Științe, tovarășul Dmitriev, fostul meu diriginte și încă o persoană, numele căreia nu-l știu nici până azi. Studentul Răilean a anunțat tema adunării: „Cu privire la comportamentul studentului Moroșanu", apoi i-a numit pe tovarășii din prezidiu, adăugând că al cincilea este reprezentantul securității.

Colegul meu de grupă, Golban, a spus aproximativ următoarele: „Moroșanu a săvârșit o faptă antisovietică, a tulburat studențimea, a strâns semnături, a depus flori la monumentul lui Ștefan cel Mare..."

Am cerut cuvântul: „Dacă doriți să discutați comportamentul meu, dați-mi voie să-mi expun poziția". Mi s-a dat cuvântul. Am declarat următoarele: „Ștefan cel Mare nu trebuie să fie smuls din inima orașului. Monumentul lui se află la intrarea în parc. În parc e Aleea Clasicilor. Clasicii literaturii moldovenești l-au proslăvit în lucrările lor pe Ștefan cel Mare. Se poate spune că parcul cu Aleea și cu Ștefan Vodă la intrare constituie un ansamblu al istoriei și al culturii noastre naționale. Ce ar însemna monumentul *Ștefan cel Mare* în fața cinematografului „40 let

VLKSM"? Se va găsi neapărat cineva care să se întrebe cu nedumerire: ce caută bărbatul acesta cu crucea în mână în faţa unui cinematograf care poartă numele komsomolului leninist?... Atunci monumentul va fi strămutat şi de acolo, va fi dus la Vadul lui Vodă, deoarece a existat şi o asemenea propunere. Eu sunt contra..."

Aici Lionea Danilcenko m-a întrerupt: „*Cito mî budem ego vâsluşivati! Pusti vâskazâvaiutsea drughie!*" („De ce să-l ascultăm pe el? Las' să-şi exprime ceilalţi părerile.")

Au luat cuvântul optsprezece studenţi şi profesori: Budeanu, Mărăndici, Cibotaru, Krivoluţkaia, Pâslaru, Danilcenko, Potapova, Kodin, Golban, Smirnov, Rusu, Dmitriev, Parsadanean, Krasovski, Lvovski, Valuţă, Liutaev şi Petuhov.

Citez din procesul-verbal al adunării din 14 octombrie 1964:

„Krivoluţkaia (studentă, anul IV, Facultatea Construcţii): „*Za vozlojeniem ţvetov k pameatniku skrâvaiutsea ego antisovetskie ubejdenia. On mstit za svoih roditelei. Scitaiu, cito emu ne mesto v institute.*" („Gestul de depunere a florilor la monument denotă pornirile lui antisovietice. El se răzbună pentru părinţii săi. Consider că nu-i este locul la institut.")

Smirnov (conferenţiar, şef de catedră): „*Vse deistvia v otnoşenii pameatnika, vse ego vâskazâvania vâgodnî antisovetskim ălementam za graniţei. Emu ne mesto v institute.*" („Acţiunile sale legate de monument şi părerile lui toarnă apă la moara elementelor antisovietice de peste hotare. Nu-i e locul la institut.")

Liutaev (decanul facultăţii): „*Esli ego povedenie v otnoşenii pameatnika Ştefanu Velikomu toliko zablujdenia, to posle rabotî na proizvodstve on smojet vernutsea v vuz.*" („Dacă acţiunile sale legate de monumentul *Ştefan cel Mare* sunt nişte rătăciri ideologice, consider că el poate reveni la institut după o perioadă de activitate în câmpul muncii.")

Krasovski (secretarul organizaţiei de partid, Facultatea Electrotehnică): „*Ego nado iskliuciti iz instituta, pusti porabotaet na proizvodstve i s horoşei harakteristikoi verniotsea v vuz.*" („Trebuie să-l excludem din institut, las' să mai lucreze la strung şi să se întoarcă la institut cu o caracteristică bună.")

Danilcenko (student, anul IV, Facultatea Construcţii): „*Na uborke vinograda on razvernul diskussiiu o pameatnike i ob Evtuşenko.*

Tam bâli vâskazanî takie mnenia: «Cito dumali te tovarişci, kotorâe reşali vopros o postanovke pameatnika Leninu na ploşciadi?» Moroşan daje ne popâtalsea ostanoviti âtih liudei. Ego nado iskliuciti iz instituta." („Pe când ne aflam la culesul strugurilor, el a început o discuție despre acest monument și despre Evtușenko. Cineva a întrebat: «Ce au gândit acei care au hotărât să amplaseze monumentul *Lenin* pe piață?» Moroșan nici n-a încercat să-i contrazică pe aceștia. El trebuie eliminat din institut.")

Parsadanean (decanul Facultății Electrotehnică): „*Vmesto togo, citobî ucitsea, Moroşanu, ispolzuia sovetskuiu demokratiiu, zanimalsea antisovetskimi deistviami. Ego postupok s gazetoi – faşistski postupok. Za ego gruboe, neuvajitelnoe otnoşenie k kollektivu, za neuspevaemosti, za netakticinoe povedenie – iskliuciti iz instituta neobhodimo.*" („În loc să învețe, Moroșanu, beneficiind de democrația sovietică, desfășoară acțiuni antisovietice. Fapta lui ce ține de ziar e o faptă fascistă. Pentru nestima sa față de colectiv, pentru nereușită la învățătură și pentru comportamentul netacticos e necesar a-l elimina din institut.").

„*Vse ego deistvia govoreât o tom, cito on zakoncenâi faşist! Scitaiu cito iskliucenie iz instituta budet slişkom meagkoi meroi po otnoşeniiu k nemu.*" („Toate acțiunile sale îl caracterizează drept un fascist înveterat! Consider că eliminarea din institut e o măsură indulgentă pentru el."), a exclamat la adunare tov. Lvovski E.N., președintele comitetului sindical al Institutului Politehnic.

„*V svoe vremea oteț Moroşana bâl raskulacen. A seiceas fakticeski on mstit za svoego otța. Vse ego deistvia vrajeskie i pravilno ego nazâvaiut «vragom». Ego nado izolirovati ot studentov.*" („Tatăl lui Moroșanu, în perioada respectivă, a fost deschiaburit. Iar acum el, într-un fel, se răzbună pentru tatăl său. Toate acțiunile sale sunt potrivnice, și pe drept este numit *dușman*. Trebuie izolat de studenți."), a încheiat adunarea tov. Petuhov V.A., secretarul biroului de partid al Facultății de Construcții.

M-a uimit peste măsură cuvântarea fostului meu diriginte, deoarece îl respectam foarte mult pentru lecțiile sale... Dumnealui s-a exprimat cam așa (am memorizat aproape totul): „În 1949 Moroșanu a fost deportat

în Siberia cu toată familia. Erau chiaburi, aveau gospodărie mare. Mai târziu în casa lor a fost şcoală".

Iată toată buba! Doar îţi spusesem că au demolat pereţii interiori şi au ticsit cu greu în ea băncile pentru o singură clasă...

Tovarăşul Rusu, însă, dorea să impresioneze asistenţa. A adăugat: „În 1958 statul le-a întors grădina şi taică-său a construit, alături de casa veche, în care fusese şcoala, un bordei, ca să demonstreze oamenilor ce palat a reuşit să înalţe pe timpul românilor şi ce-i în stare să facă în timpul puterii sovietice. Nu-l ascultaţi pe Moroşanu, li s-a adresat el studenţilor. Moroşanu se ascunde în spatele lui Ştefan cel Mare pentru a ponegri şi a discredita puterea sovietică..."

Am fost exmatriculat, am ieşit de la adunare complet distrus. Cum să trăiesc aruncat în stradă, fără mijloace de existenţă, fără acoperiş deasupra capului?... Unde să mă duc? Cum să mă arăt în faţa părinţilor?

În noaptea aceea am dormit încă în odaia mea de la cămin. Dar a doua zi femeia de serviciu m-a preîntâmpinat: „Măi Moroşanu, nici să nu te arăţi pe aici! Dacă te primesc, îmi pierd lucrul!" Am rugat-o foarte frumos: „Primeşte-mă măcar în vestibul!" I s-a făcut milă de mine: „Ştii ce? Numai să nu afle nimeni! Vino după miezul nopţii. Acum du-te la film, la cafenea..." M-aş fi dus undeva ca să uit de necazuri, dar nu aveam bani nici pentru un ceai. Noaptea târziu m-am întors la cămin, mi-am pus în fundul vestibulului patru scaune unul lângă altul şi m-am culcat. Femeia de serviciu a stins lumina, ca să nu mă observe cineva. Astfel am dormit vreo cinci-şase nopţi la rând, până când nişte cunoştinţe m-au primit în gazdă. Ziua îmi căutam de lucru. Numai pe unde n-am alergat... Nimeni nu vroia să mă angajeze. Am umblat pe sub ferestrele Comitetului Central. Doream să nimeresc la Bodiul. Nimic!

Preşedintele Sovietului Suprem a refuzat să-mi acorde audienţă. Tovarăşa Crăciun, secretara Sovietului Suprem, m-a întâmpinat cu strigăte disperate: „*Vî sdelali takoi akt! Vî zamutili studentov! Vî znaete, cito vî sdelali?!*" („Aţi comis o astfel de faptă! I-aţi tulburat pe studenţi! Vă daţi seama ce-aţi făcut?!") Am rugat-o să-mi răspundă în moldoveneşte. Nici n-a binevoit să mă asculte. A continuat: „*Vî znaete kto takoi Ştefan cel Mare?!*" („Ştiţi cine a fost Ştefan cel Mare?!") Am ieşit.

Cu mare greu am răzbătut la tovarășa A. Melnic, la C.C. al P.C.M. În anticamera dumneaei se aflau Zubcu, un bărbat între două vârste, și secretara. „Dumneata ești Moroșanu? m-a întrebat Zubcu, măsurându-mă cu privirea din cap până în picioare. Bravo! Așa trebuie să fie toți tinerii noștri! Imediat vei fi primit..." Am intrat împreună la tovarășa Melnic. I-am povestit totul. „Nu era nevoie de semnăturile celea..." mi-a reproșat dumneaei. Asta m-a făcut să înțeleg că degrabă nu-mi voi ocupa locul printre studenți. „Atunci ajutați-mă măcar să capăt un loc de muncă! Sunt șomer. Nu fac nimic de trei săptămâni. Obrazul nu-mi permite să umblu cu măciuca, să bag mâna în buzunarul omului. N-am furat de când mă țin minte! Eu am fost învățat să trăiesc cinstit! Ajutați-mă, vă rog..." „Am să vă ajut", mi-a promis. A luat receptorul și i-a sunat primului secretar al C.R. de partid Lenin și peste o oră, însoțit de instructorul Ciumac (ulterior prorector la Institutul Politehnic), țineam calea spre o uzină de beton armat, unde am și fost angajat. Mă simțeam ca un copil pe care tata îl duce de mână la școală cu intenția de a-i preveni categoric pe învățători: fiți atenți, nu-l scăpați din ochi, că-i jale!

În sfârșit, lucram! Aveam șaptezeci și cinci de ruble pe lună! Față de vântul care îmi suflase prin buzunare, această sumă mi se părea fabuloasă. Cine trebuia, nu mă scăpa din ochi. Încercau la tot pasul să mă tragă de limbă. Se arătau foarte entuziasmați de ceea ce făcusem, îmi spuneau că asta e foarte puțin, că e necesar a organiza o manifestare de amploare...

Peste patru luni cineva a început să mă caute la telefon, ba la serviciu, ba la căminul muncitoresc, unde locuiam. Dar de fiecare dată mă suna când eram lipsă. Într-o zi cel care mă căuta s-a recomandat că e de la securitate, mi-a spus-o femeia de serviciu, chiar m-a și avertizat să stau pe loc până la ora zece. Aștept. Se face ora zece. Sună telefonul: „Moroșan!" Răspund: „Da". Întrebare: „*Cito vî seiceas delaete?*" („Ce faceți acum?"). Răspund: „*Kak cito? Razve vî ne znaete? Ia prișol s tretiei smenî i hociu otdohnuti.*" („Cum ce? Nu știți? Am venit din schimbul trei și vreau să mă odihnesc."). În receptor: „*Nu ladno, podojdite menea. Budu cerez deseati-piatnadțati minut.*" („Bine, așteptați-mă. Vin peste 10–15 minute."). Intru în odaie, încep să mă bărbieresc și tot atunci aud: boc-boc! la ușă. A venit, probabil, cu mașina. Deschide ușa: „*Vî Moroșan?*" („Sunteți Moroșan?") Răspund: „*Da. Zahodite.*" („Da. Intrați."). Intră. Eu îmi termin toaleta, strâng mașina de ras. „*Davaite,*

sleduite za mnoi." („Urmați-mă.") Întreb: „*Skajite, pojaluista, mne cito-nibudi vzeati?*" („Spuneți-mi, vă rog, trebuie să iau ceva cu mine?") „*Ne nado.*" („Nu trebuie."), îmi răspunde.

Numele de familie al acelui tovarăș era Zelenin. El m-a dus la securitate, la etajul doi. Acolo mi i-a prezentat pe tovarășii Garin și Ugrik, apoi a ieșit. În locul lui Zelenin a apărut alt bărbat, care nu s-a prezentat. Tustrei au început un fel de interogatoriu. Unul mă întreba una, eu nu reușeam să-i răspund, și al doilea mă întreba imediat altceva, apoi al treilea. La un moment dat, au început să-mi pună câte două, ba și câte trei întrebări odată. Eu mi-am cerut scuze, i-am întrerupt și zic: „*Pocemu vî mne zadaiote po dva i daje po tri voprosa srazu, ne poluciv otvet ni na odin iz nih? Davaite po-celoveceski! Vî mne zadaiote vopros, ia na nego otveciaiu. Esli vî speșite, vâzâvaete menea v drugoi raz.*" („De cc îmi puneți câte două sau câte trei întrebări odată, fără a reuși să vă răspund măcar la una? Să procedăm omenește! Dumneavoastră întrebați – eu vă răspund. Dar dacă vă grăbiți, chemați-mă altă dată.")

M-au chemat și a doua zi, și peste o săptămână, și peste două luni... Îmi puneau cam aceleași întrebări... Ce-am făcut în ziua când strângcam semnăturile? Câte semnături am adunat în total? Cu ce scop le-am adunat? Cui vroiam să le transmit?...

Într-o zi lui Ugrik nu i-a plăcut cum stau pe scaun, că țin picior peste picior: „*Kak tî sidișî?! Tî cito?! Uberi nogu s noghi, a to kak dam, toliko mokroe mesto ostanetsea!*" („Cum ședzi?! Cine te crezi? Ia piciorul de pe picior, că-ți ard una de rămâne o bâltoacă!"). I-am spus că nu mi-e frică, deoarece odată și odată totul iese la iveală...

JUDECAT PENTRU CĂ AM VORBIT MOLDOVENEȘTE

În 1965 am încercat să mă întorc la studii, dar Rădăuțanu, rectorul Politehnicii, mi-a spus: „E devreme. Du-te și mai lucrează un an." Se temea... Ba mi se pare că a suferit și dumnealui...

A doua încercare am făcut-o în '66. Era în ziua de 28 iulie. În drum spre institut (cu cererea și referința de la serviciu în buzunar), mă întâlnește colegul meu de lucru Foalea: „Unde te duci, măi?" Îi răspund: „Mă duc la rector, ca să fiu restabilit!" Foalea mă oprește: „Ia-mă și pe mine, sunt foarte curios!" Zic: „Mergem".

La intrarea în institut observ o femeie zdravănă, de vreo cincizeci de ani, care m-a privit cu răutate. N-o cunoşteam. Foalea rămâne în hol, eu alerg la rectorat, prezint referinţa semnată pe data de 27 iulie 1966. Rădăuţanu o citeşte... „Iată ce-i, îmi spune, du-te la decanul facultăţii voastre, ca să-şi pună semnătura că este de acord, şi s-a făcut!"

Ies, îl iau pe Foalea, traversăm bulevardul Lenin şi îl întâlnim pe Mihai Teslaru, care venise de la ţară. Teslaru se uneşte să meargă cu noi. În dreptul magazinului „Sintetika" îi opresc: „Măi băieţi, ieri cineva mi-a furat toate cămăşile de pe sârmă. Hai să intrăm, poate îmi găsesc ceva pe plac". Zis şi făcut. La tejghea – o domnişoară de vreo optsprezece ani, smolitică, semăna să fie moldoveancă. Mă adresez în moldoveneşte: „Daţi-mi, vă rog, o cămaşă surie de opt ruble şaizeci de copeici (şi astăzi, şi cât voi mai trăi, am să ţin minte preţul şi culoarea acelei cămăşi). Vânzătoarea îmi răspunde: „*Govorite po-russki!*" („Vorbiţi ruseşte!") (Alături de noi se afla întâmplător un miliţian, care, de asemenea, se uita la cămăşi.) Mă adresez vânzătoarei a doua oară, cu amabilitate, tot în moldoveneşte, ba îi arăt şi cu degetul: „Iată aceea, vă rog...". Tânăra de la tejghea îmi întoarce spatele. Atunci îi spun: „*Devuşka, Vî nehoroşo postupaete.*" („Fetiţo, dumneavoastră procedaţi incorect."). Ea se întoarce brusc: „*Da Vî je znaete russki iazâk!*" („Doar cunoaşteţi limba rusă!"). Destul de calm, fără nici un pic de aroganţă, continui discuţia: „*A razve Vam kto-nibudi ne daiot znati moldavski?*" („Dar pe dumneavoastră vă împiedică cineva să cunoaşteţi moldoveneasca?")

În clipa aceasta la spatele meu răsună o voce de femeie: „*Vî ranişe hodili v lapteah, v desadji, nosili postolî, a seiceas ne hotite razgovarivati na russkom!...*" („Umblaţi adineaori în opinci, purtaţi sumane, iar acum nu vreţi să vorbiţi ruseşte!..."). Întorc capul, o privesc – era femeia pe care o întâlnisem la intrarea în institut. „*Izvinite, pojaluista,* îi zic, *ăto oskorblenie. Da, ia seiceas hoju v lakirovannâh tufleah, horoşo odetâi, no radi ătogo ia ne doljen otkazâvatsea ot svoego rodnogo iazâka. Pravilno, ranişe moldavane hodili v lapteah i desadji, kak vî govorite. No i russkie ranişe hodili daje v lâkovâh lapteah. I nikto ne imeet pravo ih uprekati v ătom. Prosto bâli drughie vremena i liudi tak hodili, i moldavane, i russkie. A cerez sto let inace vsio budet. Zacem je oskorbleati?*" („Mă iertaţi, dar e o jignire.

Da, acum umblu în pantofi de lac şi sunt bine îmbrăcat, dar aceasta nu mă obligă să mă dezic de limba maternă. Sunt de acord că moldovenii până nu demult umblau în opinci şi purtau sumane, după cum v-aţi exprimat. Dar şi ruşii umblau în opinci. Şi nimeni nu are dreptul să le invoce aceasta. Au fost alte timpuri şi toţi umblau aşa – şi ruşii, şi moldovenii. Peste o sută de ani vor fi alte schimbări. De ce să ne jigniţi?") Gudalina (mai târziu am aflat că anume aşa se numea doamna) s-a înfuriat: „*Tî eşcio razgovarivaeşi! Naţionalist! Tovarişci miliţioner, zaberite ego!*" („Mai îndrăzneşti să iai cuvântul?! Naţionalistule! Tovarăşe miliţioner, luaţi-l!") Scena aceasta a durat cel mult trei minute. Miliţianul s-a uitat la Gudalina, s-a uitat la mine şi îi răspunde: „*Celovek ne huliganit, nikogo ne oskorbleaet. Ia ne imeiu pravo ego zaderjivati.*" („Omul nu comite acte de huliganism. Nu jigneşte pe nimeni. Nu am dreptul să-l arestez.") Gudalina: „*Da ăto je student s politehniceskogo instituta!*" („Păi acesta e un student de la Institutul Politehnic!"). Miliţianul strânge din umeri: „*Kto on i otkuda, ia ne znaiu. No ia Vam povtoreaiu: on zdesi ne huliganit, nikogo ne oskorbleaet, mne nezacem ego zaderjivati. Ia je vsio videl i slâşal, ia prisutstvuiu zdesi s naceala razgovora.*" („Nu ştiu cine e şi de unde e. Dar vă repet: nu a încălcat ordinea publică, n-a jignit pe nimeni, nu am pentru ce-l reţine. Doar am văzut şi auzit totul, sunt martor al celor petrecute de la bun început.") Gudalina: „*A-a-a! Vî ne hotite! Vam za ăto popadiot! A tî, mi se adresează mie, stoi zdesi, ia seiceas pozvoniu ot zaveduiuşcego!*" („A-a-a! Nu doriţi. Pentru asta veţi fi pedepsit. Dar tu aşteaptă aici, acuşi dau un sunet de la şefă!")

Am luat din cui condica de reclamaţii şi m-am îndreptat spre tejghea. Casierita a sărit ca arsă, mi-a smuls condica din mână şi a ascuns-o. Totuna n-aş fi reuşit să-mi expun plângerea pe hârtie, întrucât intrase miliţia. Foalea şi Teslaru s-au mirat, credeau totuşi că-i o glumă. Imediat am fost reţinut.

La *preventiv* m-am aflat nouă zile, răstimp în care îmi vărau unul după altul diferiţi tipi, care îi înjurau pe ruşi de mama focului. În limba rusă această metodă se numeşte „*s nasedkoi*" („cu dădacă"). Ei trebuiau să mă descoase, să afle de la mine informaţii despre o oarecare organizaţie ilegală. N-am putut să-i ajut cu nimic, întrucât nici până azi n-am auzit de aşa ceva...

Apoi m-au transferat în închisoarea unde cândva fusese întemnițat Kotovski. Stăteam la subsol. Partea de sus a ferestrei se afla mai jos de nivelul asfaltului din curte. Noaptea, când mă culcam, pătura mi se părea înrourată, atât de mare era umiditatea din celulă. Podeaua – de ciment. Podul se afla la vreo șaizeci de centimetri de la suprafața patului. Mă întindeam în pat ca în mormânt...

Spațiul nu-mi permite să descriu toate procedurile umilitoare prin care a trecut Mihai Moroșanu în timpul anchetării...

Judecata a durat zece zile. Materialele sunt adunate între copertele a două volume de peste două sute de pagini fiecare. Voi extrage câte un citat din sentință (unde sunt expuse lapidar „odioasele crime" săvârșite de Mihai Moroșanu) și din când în când voi deschide dosarul pentru a scoate la lumină unele depoziții ale martorilor, pe lângă care Judecătoria Supremă a republicii a trecut cu ochii închiși.

„Podsudimâi Moroşan M.V., obuciavşiisea v Kişiniovskom politehniceskom institute, v period s 1961 po 1964 gg, sistematiceski umâşlenno iskajal sovetskuiu deistvitelnosti, otkrâto, v prisutstvii studentov, vâskazâval nedovolstvo suşcestvuiuşcimi poreadkami v naşei strane" („Acuzatul Moroșan M.V., student la Institutul Politehnic din Chișinău, în perioada 1961–1964, a falsificat premeditat realitatea sovietică, expunându-și în prezența studenților nemulțumirea față de legile existente în țara noastră.") .

Martorul Danilcenko: *„Nekotorâe rebeata uprekali ego v tom, cito oteț ego bâl raskulacen, no Moroşan govoril, cito ego roditeli bâli vâselenî nezakonno, cito oni seiceas poătomu jivut bedno."* („Unii băieți îi replicau faptul că tatăl său a fost deschiaburit, dar Moroșanu răspundea că părinții săi au fost deportați pe nedrept și de aceea acum ei sunt săraci.")

Martorul Cibotaru: *„Moroşan skazal, cito kommunistî takje mogut nepravdu scitati pravdoi i v dannoi statie (ob Evtuşenko) mojet bâti analoghicinoe. Zaharcenko otvetil emu, cito za takie slova tebea sleduet suditi vâssei meroi nakazania..."* („Moroșan a spus că comuniștii pot considera drept adevăr un neadevăr și că acest articol (despre Evtușenko) e ceva analogic. Zaharcenko i-a răspuns că pentru aceste cuvinte lui trebuie să i se aplice sentința capitală...")

Inculpatul Moroşanu: „*Ia soglaşalsea s gumannâmi vâskazâvaniami Evtuşenko, gde on govoril, cito u soldat Ghermanii takie je milâe liţa kak i u naşih soldat; i o ego vstrece s aktrisoi, gde on govoril, cito takie vstreci sposobstvuiut ulucişeniiu vzaimootnoşenii i privodeat k mirnâm soglaşeniam.*“ („Eram de acord cu ideile umane exprimate de Evtuşenko, precum că feţele soldaţilor germani sunt la fel de simpatice ca ale soldaţilor noştri; şi cu faptul că întâlnirile ca acea dintre el şi o artistă străină duc la îmbunătăţirea relaţiilor bilaterale şi la încheierea acordurilor de pace.“).

Încă un extras din sentinţă: „*Prodoljaia svoiu prestupnuiu deiatelnosti, podsudimâi Moroşan neodnokratno propagandiroval sredi studentov idei naţionalisticeskogo i şovinisticeskogo haraktera, trebuia ot studentov razgovarivati s nim tolko na moldavskom iazâke.*“ („Continuându-şi activitatea criminală, inculpatul Moroşanu a propagat mereu printre studenţi ideile sale naţionaliste şi şoviniste, cerându-le studenţilor să vorbească cu el numai în limba moldovenească.“)

Martorul Cibotaru: „*Kogda Moroşan obraşcealsea ko mne po-moldavski, ia ponimal cito Moroşan govorit, no vsegda otveceal emu na russkom.*“ („Când Moroşan mi se adresa în limba moldovenească, eu înţelegeam ce spune, dar îi răspundeam totdeauna ruseşte.“).

Martorul Zaharcenko: „*Ia nikogda ne slâşal ot Moroşana kakielibo slova ili nedovolstvo ko mne tem, cito ia russkii.*“ („Niciodată nu l-am auzit pe Moroşanu să fie împotriva mea, deşi sunt rus.“)

Martorul Mărăndici: „*S Moroşanom ia razgovarival i po-russki, i po-moldavski i on nikogda ne uprekal menea v tom, cito ia ne razgovarivaiu tolko po-moldavski, a takje ne slâşal, citobî on uprekal russkih studentov, i nikto iz russkih mne ne jalovalsea, cito Moroşan govorit cito-libo plohoie v ih adres.*“ („Cu Moroşanu discut şi ruseşte, şi moldoveneşte, şi el niciodată nu mi-a imputat că nu vorbesc numai în moldoveneşte, şi nici nu l-am auzit vreodată că le-ar imputa studenţilor ruşi că nu vorbesc limba moldovenească şi nimeni nu mi s-a plâns că Moroşanu ar fi spus ceva jignitor la adresa lui.“)

În continuarea sentinţei este descrisă activitatea „*napravlennuiu na vozbujdenie rassovoi i naţionalnoi vrajdî*“ („de provocare a învrăjbirii naţionale sau de rasă“), desfăşurată de Mihai Moroşanu la Fabrica de beton armat nr. 2. Dar iată ce spun martorii.

Martorul Kuțevițki: „*Moroșan M.V. rabotal so mnoi v odnom kabinete, i on vsegda otnosilsea ko mne vejlivo i govoril, cito on uvajaet menea za to, cito ia spravedliv*" („Moroșan M.V. a lucrat cu mine într-un birou și m-a tratat întotdeauna cu respect, spunându-mi că mă stimează fiindcă sunt obiectiv.").

Martora Tolpa: „*V moiom prisutstvii Moroșan M.V. nikogo iz evreev ne oskorbleal. Menea toje ne oskorbleal iz-za togo, cito ia finka, a ne moldavanka. Moroșan M.V. ko vsem iz kontorî otnosilsea horoșo. Nas bâlo troe: ia, russkaia jenșcina i devușka-evreika.*" („În prezența mea, Moroșan M.V. n-a jignit pe nimeni dintre evrei. Și nici pe mine, că-s finlandeză, nu moldoveancă. Moroșan M.V. s-a purtat binevoitor cu toți din birou. Suntem, fără el, trei: eu, o rusoaică și o fetiță evreică".)

Martorul Aranovici: „*Vse rabotî, kotorâe ia emu porucial, Moroșanu M.V. vâpolneal i nikogda ne govoril cito-libo, v ciom ego seiceas obvineaiut... So mnoi Moroșan M.V. vsegda razgovarival po-russki i tolko togda govoril po-moldavski, kogda ia sam obrașcealsea k nemu po-moldavski... Svoi pretenzii Moroșan M.V. treboval spravedlivo i pravilno delal zameceania vsem nacialnikam v tom, citobî produkția bâla horoșego kacestva.*" („Toate însărcinările pe care i le dădeam le îndeplinea fără să-mi facă vreun reproș și niciodată nu a spus lucrurile de care este învinuit. Cu mine a vorbit întotdeauna rușește și numai dacă mă adresam eu în moldovenește, trecea și el la limba moldovenească... Pretențiile și observațiile sale referitoare la calitatea proastă a producției, adresate șefilor, le consider binevenite.")

Martorul Metriș: „*So mnoi on razgovarival tolko po-russki i ne govoril citobî ia razgovarival po-moldavski. Moroșan M.V. nikogda ne oskorbleal menea. On bâl disțiplinirovan i trebovatelen.*" („Cu mine el vorbea doar în limba rusă și nu mă îndemna să vorbesc moldovenește. Moroșan M.V. nu m-a jignit niciodată. El este disciplinat și exigent.").

Din sentință: „*28 iulea 1966 goda, primerno v 11 ceasov (Moroșan) zașiol v magazin № 50 g. Kișiniova, gde umâșlenno, s țeliu vozbujdenia vrajdî mejdu moldavanami i lițami drughih naționalnostei, stal propagandirovati naționalisticeskie i șovinisticeskie vzgleadî.*" („La 28 iulie 1966, în jurul orei 11 (Moroșan) a intrat

în magazinul nr. 50 al oraşului Chişinău cu intenţia de a provoca discordie între moldoveni şi persoane de alte naţionalităţi, propagând ideile sale naţionaliste şi şoviniste.")

Martora Bubnovskaia: „*Moroşan M.V. ciasto zahodil v magazin i iavlealsea naşim pokupatelem. On vsegda şutil s naşimi devuşkami i vsegda razgovarival s nimi na russkom iazâke*" („Moroşan M.V. este cumpărătorul nostru permanent. El glumea mereu cu fetele noastre şi discuta cu ele în limba rusă.")

Martora Panevina (vânzătoare, anume ei îi vorbise inculpatul în limba moldovenească): „*V magazine ia rabotaiu okolo semi meseaţev, a v Moldavii jivu odin god... Za vremea rabotî ko mne nikto ne obraşcealsea na moldavskom iazâke, vse obraşceaiutsea na russkom iazâke... Moroşan M.V. govoril so mnoi obâknovennâm tonom, i ia ne slâşala, citobî on kogo-libo oskorbil. Jalobnuiu knigu Moroşan M.V. prosil u menea vejlivo, i ia napravila ego v kassu, tak kak kniga jalob nahoditsea u kassira.*" („Lucrez la magazin de vreo şapte luni, iar în Moldova trăiesc de un an... Nu mi se adresase nimeni, până atunci, în limba moldovenească, toţi mi se adresează în rusă. Moroşan M.V. a vorbit cu mine calm şi eu n-am auzit ca el să fi jignit pe cineva. Condica de reclamaţii a cerut-o amabil şi eu l-am îndreptat la casir, unde se află, de obicei, condica.").

Martora Bubnovskaia: „*Moroşan M.V. menea ne oskorbleal i drughih grajdan v moiom prisutstvii ne oskorbleal.*" („Moroşan M.V. nu m-a jignit şi n-a jignit pe nimeni în prezenţa mea.").

Martorul Başkir (miliţianul care l-a reţinut pe Moroşanu): „*Pri mne Moroşan nicego ne delal i nikakogo soprotivlenia ne okazal. Director magazina govoril, cito ego huliganskie deistvia vârajalisi v tom, cito on treboval ot rabotnikov magazina, citobî oni govorili s nim po-moldavski.*" („În prezenţa mea Moroşan n-a comis acte de huliganism şi n-a opus rezistenţă. Directorul magazinului mi-a spus că huliganismul lui s-a manifestat când le-a cerut lucrătorilor magazinului să vorbească cu el moldoveneşte.")

„*Podsudimâi Moroşan ne bâl upolnomocen obşcestvennâmi organizaţiami goroda Kişiniova i respubliki sobrati denghi ot studentov i sobrati gruppu studentov dlea vozlojenia ţvetov i lentî k*

podnojiu pameatnika Ştefanu Velikomu." („Inculpatul Moroşan n-a fost însărcinat de către organizaţiile sociale ale oraşului Chişinău şi ale republicii să strângă bani de la studenţi şi să adune o grupă de studenţi pentru a depune flori şi panglici la monumentul Ştefan cel Mare.")

Martora Stoica (studentă la Universitate, Facultatea Limbi Străine): „*Ona (prepodavateli Tkaciova) nam skazala, cito studentî postupili nepravilno, kogda stavili svoi podpisi (citobî ne peremeşceati pameatnik Ştefanu Velikomu).*" („Ea (profesoara Tkaciov) ne-a spus că studenţii au comis o eroare semnând (pentru a nu schimba locul monumentului Ştefan cel Mare).")

Martorul Repida A.V. „*...Ia rasţenivaiu s partiinâh poziţii postupok Moroşanu... Âto mog sdelati tolko celovek s ciujdoi nam ideologhiei. Mnoghie studentî poddalisi âtomu proiavleniiu burjuaznogo naţionalizma i nas âto zabespokoilo. Mî u sebea ustanovili na fakultete, kto stavil podpisi, i proveli sobranie, na kotorom bolşinstvo studentov raskaivalisi... Ia prosil prineati k Moroşanu reşitelnâe meri, vploti do izoleaţii, tak kak ego scital burjuaznâm mahrovâm naţionalistom.*" („Dacă e să analizăm acţiunile lui Moroşanu de pe poziţii de partid, astfel poate proceda doar un adept al unei ideologii străine nouă. Mulţi dintre studenţi sunt influenţaţi de aceste manifestări de naţionalism burghez, şi asta ne alarmează. La facultate a fost organizată o adunare, la care majoritatea dintre cei care au semnat şi-au exprimat regretul pentru fapta lor. Eu am rugat să fie luate nişte măsuri aspre în privinţa lui Moroşanu, chiar să fie izolat ca un înrăit naţionalist burghez.").

Avocatul Bejan: *Deistvia Moroşana M.V. v magazine № 50 takje popadaiut po statie 71* (naţionalism – *n.n.*) *U.K. MSSR, tak kak on obraşcealsea k prodavţam po-moldavski.*" („Comportamentul lui Moroşanu M.V. în magazinul nr. 50 este prevăzut de articolul 71 al Codului Penal R.S.S.M. deoarece el s-a adresat vânzătorilor în moldoveneşte.")

Şi din nou, cum s-a întâmplat în anul '49, Mihai Moroşanu este îndepărtat de baştină. De la închisoarea din Chişinău, este transferat la Odesa, apoi la Harkov, Rostov pe Don şi, în cele din urmă, este întemniţat în închisoarea din raionul Matveev-Kurganski.

– Apa acolo era atât de amară, îmi mărturiseşte Mihai, încât te ustura în gât când o beai. Influenţa îngrozitor asupra aparatului digestiv – imediat

te apuca dizenteria. Se întâmplau zile când arteziana din curtea lagărului nu funcționa și ni se aducea apă obișnuită din satul vecin. Ce bucurie! Ni se părea că bem agheasmă! Când vedeam mâncarea și apa aceea, adesea îmi dădeau lacrimile. În doi ani și două luni am slăbit cu douăzeci de kilograme... Am fost eliberat înainte de termen. Mi s-au „iertat" unsprezece luni de închisoare cu ocazia jubileului de 50 de ani ai puterii sovietice.

În septembrie '68 eram deja la Chișinău. Fratele Ion mi-a cumpărat o pereche de pantofi și un costum. Pantofii i-am distrus într-o lună de zile, bătând pragurile în căutarea unui loc de lucru. Oamenii mă primeau binevoitor, îmi spuneau că mă cunosc, dar cum se uitau în pașaportul meu, îndată mă rugau să revin peste o lună. Când am pierdut orice speranță, mi-am amintit că am dreptul să mă adresez unui deputat. Am intrat la tov. Voloșin; dumnealui, mi se pare, era pe atunci președintele Comitetului executiv orășenesc. I-am spus ce mă doare. „Da... îmi amintesc de dumneavoastră... mi-a vorbit tov. Voloșin. De ce nu vă duceți într-un raion?" „M-aș duce cu mare plăcere, i-am răspuns, dar vreau să-mi închei studiile, ca să pot câștiga o bucățică de pâine..." „Nu vă pot ajuta cu nimic. La Chișinău nu sunt locuri de muncă. V-ați convins și dumneavoastră..."

Îi răspund că într-adevăr m-am convins că pentru mine nu se află loc de muncă. Știu, însă, că zeci și sute de invitați de peste hotarele republicii sunt plasați imediat în câmpul muncii. Și îi pun pe masă un număr proaspăt al ziarului „Chișinău. Gazetă de seară", unde era publicat anunțul: „Trustul «Grajdanstroi» are nevoie de maiștri, de..." „Vedeți? i-am zis, locuri de muncă sunt. Vă rog frumos, dați-le un telefon, recomandați-vă și întrebați dacă au încheiat angajarea specialiștilor, fără să pomeniți de Moroșanu." Deputatul Voloșin a ridicat receptorul, a format numărul și a aflat că la „Grajdanstroi" într-adevăr sunt locuri vacante. *„A Moroșanu u Vas bâl?"* („Dar Moroșanu a fost pe la dumneavoastră?"), s-a interesat, dorind, probabil, să vadă, dacă nu-l mințeam. I s-a răspuns afirmativ. *„Primite ego na rabotu!"* („Luați-l la lucru!"), le-a spus deputatul Voloșin. În aceeași zi am și fost angajat...

În Moldova oamenii încă nu uitaseră de Mihai Moroșanu, de aceea i-a fost barată calea spre institut. La Moscova a avut o discuție în spiritul stagnării cu Tiulpanov, secretar științific la Ministerul Învățământului Public din U.R.S.S. *„Slâșal ia o vas i vașih deistviah! Vî takoe tvorite v*

Moldavii, a zdesi, dumaete, vas po golove budut gladiti?!" („Am auzit despre dumneavoastră şi despre acţiunile pe care le-aţi întreprins. Comiteţi atâtea boroboaţe în Moldova şi credeţi că aici veţi fi netezit pe cap?!")

Mânat din cabinet în cabinet şi întâmpinat peste tot în aşa fel de parcă intra mereu la una şi aceeaşi persoană, Mihai Moroşanu nu s-a lăsat până nu s-a văzut în audienţă la Egorov, locţiitorul ministrului Învăţământului Public din U.R.S.S. „*Ătot vopros doljno reşati vaşe ministerstvo*" („Această problemă ţine de competenţa ministerului vostru."), l-a lămurit Egorov. „*Ja bâl neskolko raz u tov. Postovogo*, l-a informat Mihai Moroşanu, *i poneal, cito on boitsea. Tov. Postovoi po naţionalnosti moldavanin. Esli on vosstanovit menea v institute, vâidet, cito on podderjivaet moldavan i ego perecisleat k naţionalistam, a ne reşaia ătot vopros, on vâstupaet protiv moldavan i ostanetsea internaţionalistom.*" („Eu am fost de câteva ori la tov. Postovoi... şi am înţeles de ce se teme el. Tov. Postovoi e moldovean de naţionalitate. Dacă mă restabileşte la institut, va rezulta că el ţine cu moldovenii şi va fi considerat naţionalist, dar lăsând nerezolvată această problemă, se pronunţă împotriva moldovenilor şi rămâne internaţionalist.")

A doua zi de dimineaţă Mihai Moroşanu se află în anticamera (pentru a câta oară!) ministrului Postovoi. „Iarăşi aţi venit?!" îl întâmpină mirată secretara. „Da, am venit", i-a răspuns Mihai Moroşanu şi i-a întins cererea pe care o purtase şi prin cabinetele Moscovei. „Vai! Aţi fost la Moscova!"

În cabinetul tovarăşului Postovoi: „Ei, ce să fac cu tine, măi Moroşanu?" „Am să vă spun ce să faceţi... Dacă mai înainte vă era frică de securitate, acum n-aveţi de ce să vă temeţi. V-am adus rezoluţie de la Moscova..." „Da' hâtru mai eşti, măi Moroşanu, măi! Lasă, că eşti student, gata!"

Mihai face o pauză, trage adânc aer în piept şi zâmbeşte:

– În clipa aceea mi se părea că m-am născut pentru a doua oară. Atât de mult suferisem...

Bucuria însă i-a fost de scurtă durată. Cei de la institut n-au vrut să-l primească la secţia de zi. Cu mare greu l-au înscris la serală şi pe deasupra l-au prevenit: „*Smotrite, Moroşanu! Na liuboie vaşe slovo studentî budut silno reaghirovati! Vî sami ponimaete!...*" („Luaţi seama, Moroşanu! Orice cuvânt al dumneavoastră poate trezi o reacţie nedorită printre studenţi! Înţelegeţi şi singur!...")

Vine sfârşitul anului de studii. Mihai Moroşanu îşi prezintă lucrările executate impecabil. Descrie variantele posibile... Nu comite nici o greşeală. Însă, este notat cu „suficient". Cum? De ce? Protestează. Cere crearea unei comisii. Comisia îl ascultă, îi studiază minuţios lucrările şi nu le găseşte nici un neajuns. Dar în loc să-i schimbe aprecierea dată de profesoară („suficient"), îl calmează: „*U Vas oceni horoşie znania... no zacem Vam drugaia oţenka? Vedi Vî ne student staţionara, Vam stipendia ne nujna... Esli mî pomeneaem oţenku, ăto budet vliati na prepodavatelea...*" („Cunoaşteţi foarte bine materia... dar la ce vă trebuie altă notă? Doar nu sunteţi la staţionar şi, deci, de bursă nu aveţi nevoie... Dacă schimbăm nota, punem profesorul în situaţie...")

Această nedreptate nu se făcea în numele onoarei, după cum afirmase comisia. Exact în timpul acela se pregătea „deschiaburirea" corpului didactic al Institutului Politehnic, operaţie în urma căreia au fost măturaţi din posturile lor douăzeci şi şase de tineri profesori, laboranţi, părinţii cărora în 1949 fuseseră deportaţi în Siberia. Deci, la ce se putea aştepta Mihai Moroşanu, considerat şi el fecior de chiabur?!

CALEA GREA SPRE REABILITARE

Nouă ani la rând Mihai Moroşanu s-a tot adresat organelor de resort cu rugămintea de a i se aproba o vizită la unchiul său din România. Unchiul, om în etate, îl aştepta de cealaltă parte a frontierei. Bătrâneţile nu-i permiteau să se deplaseze. Unicul lucru pe care îl făcea era că scria la Ambasada Sovietică din Bucureşti şi întreba când o să-i vină nepotul în ospeţie. „Eu nu trăiesc în puşcărie, oameni buni! le explica Mihai Moroşanu şefilor de la serviciu, eu sunt om liber! Însuşi faptul că dumneavoastră vă asumaţi dreptul să hotărâţi în locul meu – să-mi vizitez rudele sau nu – este o chestie ce vă înjoseşte, vă lezează demnitatea de cetăţean."

Vorbele lui Moroşanu, pline de adevăr, sunau de-a surda.

Abia în 1987 visul i s-a realizat. Despre ce au vorbit unchiul şi nepotul, care s-au văzut pentru prima dată? Despre viaţă, desigur. Pentru că viaţa este unica minune şi marea taină a universului. Bătrânul Efim Covic (fratele mamei) i-a mărturisit că îi ţine minte părinţii, ştie în ce sărăcie trăiau.

Mihai Moroşanu este mândru de părinţii săi, care au fost oameni cinstiţi, buni la suflet şi foarte muncitori. Din dragoste faţă de părinţi, din ură faţă de fărădelegile staliniste, Mihai Moroşanu se decide să lupte fără a se cruţa pentru a-i reabilita. Scrie la C.C. al P.C.M., la procuratură. C.C. al P.C.M. îl invită pe data de 14 martie 1988 la o convorbire. Procuratura republicii în luna aprilie acelaşi an îi trimite următoarea scrisoare:

„Soobşceaiu, cito Vaş oteţ Moroşan V.F., prigovorom narodnogo suda Lipkanskogo raiona ot 16 iulea 1949 goda za neplatioj v ustanovlennâi srok naloga, kotorâm bâl oblojen kak kulak, osujden k 7 godam lişenia svobodî s konfiskaţiei vsego imuşcestva i s porajeniem v pravah srokom na 3 goda, osujdion na zakonnâh osnovaniah... Zam. Prokurora Moldavskoi SSR M.D. Plămădeală." („Vă anunţ că tatăl d-stră Moroşan V.F., conform sentinţei judecătoriei populare a r-lui Lipceni din 16 iulie 1949, pentru neplata impozitului la termenul stabilit, la care a fost supus fiind culac, i s-au dat 7 ani de privaţiune de libertate, cu confiscarea averii şi cu privarea de drepturi pe un termen de 3 ani, fiind judecat conform legii... Viceprocurorul R.S.S. Moldoveneşti D. Plămădeală")

Cei de la C.C. îl sfătuiesc să se adreseze la Ministerul de Interne. Ministerul în cauză refuză să-i satisfacă cererea.

Pe data de 16 mai 1988 Mihai Moroşanu se adresează din nou la C.C., de unde i se răspunde că *„tovarişci Grossu S.C. ne mojet prineati Vas po ătomu voprosu, a pismennâh otvetov Ţ.K. ne daioi*" („tov. Grosu S.C. nu vă poate audia referitor la întrebarea aceasta, iar C.C. nu acordă răspunsuri în scris.")

Ieşirea o caută din nou la Moscova: pe data de 19 mai 1988 expediază un SOS în formă de plângere pe adresa Procuraturii Unionale: *„Kompetentnâe organî MSSR, derja v tainikah fabrikovannoe ugolovnoe delo otţa, tem samâm nezakonno lişaiut menea ălementarnogo konstituţionnogo prava zaşcitî ot naveşannogo i na menea iarlâka «otprâsk kulaka», poslujivşego vposledstvii daje v naceale vosmideseatâh godov mnojestvu vseakogo roda neobosnovannâh represii...*" („Organele competente ale R.S.S.M., ţinând în secret documentele despre crima fabricată a tatălui meu, mă privează ilicit şi pe mine de dreptul elementar, constituţional, de a mă debarasa de

eticheta „projenitură de chiabur", care a servit drept motiv, chiar la începutul anilor 80, pentru numeroasele represii neîntemeiate...")

În urma acestei plângeri, Mihai Moroşanu se alege cu o copie a sentinţei în baza căreia tatăl său în 1949 a fost condamnat la şapte ani privaţiune de libertate.

La 8 iulie 1988 trimite o telegramă Procuraturii Unionale: *„Bolşoe spasibo! Odnako sdelati vâpiski iz dela o vâselenie v Sibiri v 1949 g. „kulaţkoi semi" otţa dlea reabilitaţii jertf otkazali. Mestnâe vlasti boiatsea pridania glasnosti prestuplenia stalinistov. Ubeditelno proşu vaşei pomoşci!"* („Vă mulţumesc mult. Totuşi mi s-a refuzat a mi se da copia din dosarul privind deportarea în Sibiria în 1949 a familiei tatălui, considerat culac care îmi era necesară pentru reabilitare. Autorităţile locale se tem să dea în vileag crimele staliniştilor. Vă rog să mă ajutaţi!")

Pe data de 22 august 1988 îi vine răspuns nu de la Moscova, ci de la Procuratura R.S.S.M. Îl citez în întregime:

„Vaşa telegramma postupila k nam s poruceniem prokuraturî SSSR. Soobşceaem, cito o sostoiavşihsea reşeniah po delu Vaşei semi Vam bâl napravlen podrobnâi otvet 18 aprelea s.g. za podpisiu pervogo zamestitelea prokurora respubliki tov. Plămădeală M.D., kotorâi ostaiotsea v sile. Cito kasaetsea prosibî ob oznakomlenii s delom o vâselenii Vaşei semi, to ona ne mojet bâti udovletvorena, t.k. delo hranitsea v MVD respubliki." („Telegrama dvs. a ajuns la noi conform ordinului Procuraturii U.R.S.S.

Vă informăm că la 18 aprilie a.c. v-a fost expediat un răspuns despre deciziile luate în privinţa familiei dvs., semnat de primul viceprocuror al republicii tov. Plămădeală M.D., care rămâne în vigoare. În ce priveşte solicitarea dosarului despre deportarea familiei dvs., nu vă putem ajuta, deoarece dosarul se află la M.A.I. al republicii.")

În vârtejul acestui schimb de scrisori şi de opinii, pe data de 24 iulie 1988, în ziarul „Moldova socialistă" apare articolul „Averse, reverse şi extremităţi", semnat de ziaristul V. Atamanenko, care ni-l prezintă pe Mihai Moroşanu drept fecior de chiabur ce nu poate fi reabilitat, fiindcă în 1949 a fost deportat potrivit legii, de unde reiese că Mihai Moroşanu nu poate fi considerat victimă a represiunilor staliniste. V. Atamanenko califică durerile lui Moroşanu drept speculaţii bazate pe unele greşeli obiective

sau subiective, care au fost comise într-o anumită perioadă de dezvoltare a societății noastre.

Tot în iulie '88 ziarul „Sovetskaia Moldavia" îi aplică lui Moroşanu o lovitură nepermisă. Pe data de 2 august în „Molodioj Moldavii" îl atacă în mod necinstit secretarul organizației komsomoliste de la Institutul Agricol G. Gavrilcenko şi locțiitorul său V. Rudoi. În capul lui Mihai Moroşanu încep să zboare pietre din toate părțile: îl defăimează N. Fidirko din Tiraspol, G. Rusu din Donduşeni, S. Marin din satul Peticeni, raionul Călăraşi, F. Popov din satul Sofia, raionul Kotovsk, şi chiar P. Gusac (consăteanul lui Mihai), docent la Institutul de Medicină, care în articolul său din 31 iulie 1988, publicat în „Moldova socialistă", scrie: „...Articolul lui V. Atamanenko, trebuie s-o recunoaştem, e prima încercare serioasă de a analiza situația. ... autorul scoate în relief postura politică a unora dintre participanții la şedințele cenaclului (se are în vedere cenaclul „Alexie Matcevici" – *n.a.*), ca Moroşanu, Ghimpu şi Usatiuc, despre care lumea putea judeca până mai ieri numai pe baza declarațiilor persoanelor în cauză..."

Ce scop au urmărit lui V. Atamanenco şi ATEM-ul, care au impus acest articol ziarelor raionale? Este vorba că restructurarea a descătuşat conştiința națională. Un rol foarte important în alimentarea acestei deşteptări cu oxigenul adevărului îi revine cenaclului „Alexie Mateevici". La şedințele lui participa tot mai multă şi mai multă lume. Trezirea conştiinței naționale îşi lua avânt. Deci, potrivit canoanelor staliniste, întâi şi întâi trebuia dezinformat publicul cititor, indus în eroare, scos din echilibru. Iată de ce pe data de 24 iulie 1988 oficiosul „Moldova socialistă" i-a turnat lui Mihai Moroşanu un lighean de zoi drept în creştet. Pentru a demonstra lumii că la cenaclul „A. Mateevici" dau tonul persoane suspecte, ocnaşi, odrasle ale chiaburilor. ...Mihai Moroşanu citeşte articolul şi îl acționează în judecată pe autor şi organul de C.C. al P.C.M. „Moldova socialistă".

La 15 august 1988 el este invitat la procuratură, unde i se remite un document semnat de V.A. Kazanir, procuror interimar al orașului Chişinău, prin care este informat că: *„dopuskal vâskazâvania naționalisticeskoi napravlennosti, propoveduiuşcie naționalnuiu rozni i nepriiaznennoe otnoşenie moldavskogo naroda k drughim narodam SSSR. Pri ătom bâli prizâvî, napravlennâie na naruşenie obşcestvennogo poreadka i protivodeistvia organam vlasti i gosudarstvennogo upravlenia"*

(„și-a permis apeluri de ordin naționalist, care propagă divergențe între națiuni și o atitudine negativă a poporului moldovenesc față de alte popoare ale U.R.S.S. Au fost, de asemenea, apeluri spre încălcarea ordinii publice și de opunere de rezistență organelor de conducere și autorităților de stat").

În continuare este preîntâmpinat: *„cito pri prodoljenii podobnâh deistvii Vî mojete bâti privlecenî k stroghim meram otvetstvennosti vploti do ugolovnoi"* („că dacă astfel de acțiuni vor continua, puteți fi tras la răspundere, inclusiv penală").

Pe data de 22 august 1988 Mihai Moroșanu mai face un demers pe lângă Judecătoria populară a raionului Lenin, trimițând o copie pe adresa Ministerului Justiției. Citez un fragment: *„Bez oznakomlenia s ukazannâmi delami ia lișen realnoi vozmojnosti zaștititi moi konstituționnâe prava. Kak vidno iz stati „Averse, reverse și extremități", grajdanin Atamanenko V. oznakomilsea s âtimi delami, a ia net. Takim obrazom, kak uciastniki proțessa mî budem ne na ravnâh pravah."* („Fără a cunoaște dosarele indicate, nu am posibilitatea reală de a-mi apăra drepturile constituționale. Din articolul „Averse..." e clar că cetățeanul Atamanenco V. a făcut cunoștință cu dosarele, iar eu nu. În felul acesta, ca participanți la proces, nu vom avea aceleași drepturi.")

Cu toate că dreptul pe care-l cere Mihai Moroșanu îi este garantat de Constituție, organele în mâinile cărora se află documentele enumerate nu doresc să știe de o asemenea lege. Din cauza aceasta, judecata a fost amânată de trei ori. Abia a patra oară, după ce neobositul Mihai Moroșanu a bătut pe la toate ușile să fie recunoscut egal în drepturi cu tovarășul V. Atamanenko, i s-a permis accesul la documentele ținute în mare taină. Dosarul „strict secret", pe care, în sfârșit, l-a ținut în mână, i-a adus dovezile salvatoare.

Judecata a avut loc în octombrie 1988. A ținut opt zile. Prin hotărârea ei, persoanele care au lezat demnitatea cetățeanului Mihai Moroșanu au fost impuse să-și ceară scuze în presă.

Altă bătălie, în care Mihai Moroșanu s-a angajat din toată inima, ține de reabilitarea membrilor familiei sale. Înarmat cu dovezi incontestabile extrase din dosarul „strict secret", în noiembrie 1988 trimite o cerere pe adresa Consiliului de Miniștri al republicii, în care punct cu punct demonstrează falsitatea învinuirilor staliniste, din cauza cărora familia sa

a fost supusă represiunilor, şi roagă ca toţi moroşenii, şi părinţi, şi copii, să fie reabilitaţi. Dar abia în aprilie 1989, după cereri suplimentare, Mihai obţine un răspuns pozitiv: „*V sootvetstvii s postanovleniem Soveta Ministrov Moldavskoi SSR ot 10 aprelea 1989 goda № 115, Vî, Moroşan Mihail Viktorovici, 1939 goda rojdenia, Vaşa mati, Moroşan Tatiana Nikiforovna, 1902 goda rojdenia, a takje drughie cilenî semi: babuşka, Moroşan Olga Zinovievna, 1886 goda rojdenia, [cecmpa] Moroşan Serafima Viktorovna, 1937 goda rojdenia, brat Moroşan Ivan Viktorovici, 1939 goda rojdenia, vâselennâe 6 iulea 1949 goda v Kurganskuiu oblasti, Lebeajevski raion, kolhoz-hutor Vâsoki, po Postanovleniu Soveta Ministrov Moldavskoi SSR ot 28 iunea 1949 goda № 509 – reabilitirovanî, kak jertvî represii stalinizma. Pri âtom Moroşan Tatiana Nikiforovna, Moroşan Olga Zinovievna, Moroşan Melania Viktorovna reabilitirovanî post-mortem.*“ („În corespundere cu Hotărârea Sovietului Miniştrilor al R.S.S. Moldoveneşti din 10 aprilie 1989 nr. 115, dumneavoastră, Moroşan Mihail Victorovici, născut în anul 1939, mama dumneavoastră, Moroşan Tatiana Nichiforovna, născută în anul 1902, de asemenea ceilalţi membri ai familiei: bunica, Moroşan Olga Zinovievna, anul naşterii 1886, [sora] Moroşan Serafima Victorovna, anul naşterii 1937, fratele Moroşan Ivan Victorovici, anul naşterii 1939, deportaţi la 6 iulie 1949 în regiunea Kurgan, raionul Lebeajie, kolhozul-cătun Vâsoki, prin hotărârea Sovietului Miniştrilor al R.S.S. Moldoveneşti de la 28 iunie 1949, nr. 509, sunteţi reabilitaţi, ca jertfe ale represiilor stalinismului. Moroşan Tatiana Nichiforovna, Moroşan Olga Zinovievna, Moroşan Melania – reabilitate post-mortem.“)

Mihai Moroşanu şi-a cucerit dreptul la reabilitare într-o luptă inegală cu numeroasa armată de birocraţi, plătită bine din sudoarea poporului.

Oricum, dreptatea a triumfat. Dar oricât de luminoasă ar fi această dreptate, nimic nu-i va înlocui anii zdrobiţi de maşina stalinistă şi neostalinistă, nimic nu-i va tămădui rănile adânci, mereu sângerânde.

Mihai Moroşanu are peste 50 de ani, dintre care 40 i-a trăit mereu înjosit, huiduit, scuipat, călcat în picioare, aruncat dintr-un loc în altul. Ce minune a lui Dumnezeu ar putea să-i şteargă din memorie toate suferinţele prin care a trecut?!...

INIMA ȚĂRANULUI RUS POSTOL

Scăpând ca prin minune de furtunile războiului civil, rămânând în viață după groaznica foamete ce bântuise Rusia, țăranul Denis Postol din satul Bocikari, raionul Cerepanovsk, regiunea Novosibirsk, s-a pus cu hărnicie pe muncă și peste câțiva ani putea să se uite cu mândrie în ochii consătenilor, căci devenise gospodar în toată legea: avea pământ, avea o cositoare, o treierătoare, câțiva cai, câteva vite mari cornute și alte orătănii prin ogradă. Denis Postol nu căuta să se îmbogățească din sudoare străină, el muncea ca să trăiască omenește și să-și pună pe picioare cei șase copii: Piotr, Pavel, Ivan, Ekaterina, Galina și Nikolai. Și poate că ar fi scos-o la capăt cu cinste, dar, exact atunci când simți din plin gustul vieții, asupra Rusiei se abătu o altă molimă – colectivizarea. Și Denis Postol, fiind om înțelept, a priceput imediat că pentru bruma de avere ce o agonisise putea să înfunde pușcăria. Pentru a-și păstra libertatea și a fi în continuare tată la copii, își luă întreaga familie și se mută cu traiul în satul Kalinovka, raionul Brovor, regiunea Kiev. Aici se angajează în calitate de simplu muncitor la fabrica de cărămidă și speră să cumpere pământ, să-și construiască o casă și să-și încropească o nouă gospodărie. Însă, vorba ceea: fugi de dracul și dai peste tatăl-său – ciuma colectivizării cuprinse și Ucraina. Denis Postol este complet descurajat. Mai rabdă câțiva ani, până se mai potolește valul de deschiaburire și în 1933 se întoarce la Bocikari, ridică mâinile în sus și se predă – intră în kolhoz. Obișnuit să se spetească din zori și până în noapte pe ogoarele proprii, depune aceeași muncă și pe lanurile kolhozului, dar, ajungând la sfârșit de an, este răsplătit aproape cu nimic, și neobositul, harnicul țăran rus Denis Postol este nevoit să pornească pe calea cea mai josnică, o cale care lipsește omul de demnitate, dar îi permite totuși să supraviețuiască – calea hoției. Denis Postol n-a furat obiecte de preț, ci strictul necesar – niște grâu pe care

urma să-l macine și să potolească foamea copiilor. A fost prins, desigur. A fost judecat și întemnițat. Când a ieșit din închisoare, umbla amărât, cu ochii în pământ. Îi era rușine de consăteni – doar cu câțiva ani în urmă el fusese gospodar de frunte, iubit și stimat de toți. Și, pe lângă toate, tocmai atunci sosi și anul 1937, un an sângeros pentru întreg imperiul rus...

Denis Postol, cu biografia pe care o avea, nu avea cum să se aștepte la zile frumoase. Își adună iarăși puii în jurul său și pornește în pribegie, de data aceasta găsindu-și refugiu în regiunea Semipalatinsk, la gara Aul. Un timp lucrează grăjdar la casa de odihnă din Beriozovsk, dar mereu trăiește cu frica în spate: nu cumva să i se dea de urmă și să încapă pe mâinile autorităților. În anul 1939 pornește iarăși la drum și pleacă în raionul Tandî-Kurgan, într-un sat cu denumirea la modă pe acele vremuri – Stalinskoe. Lucrează ca dulgher la Tehnicumul agricol din localitate, iar soția și ceilalți câțiva membri ai familiei muncesc pe ogoarele kolhozului „Trud zemledelța" („Munca agricultorului").

Nu intenționez să fac o comparație, pur și simplu, gândindu-mă la viața acestui chinuit om de naționalitate rusă, mi-am amintit de „Balada celor cinci motănași" de Ion Druță. Mâța-mamă, având grija celor cinci mâțișori, îi duce pe fiecare în locuri de nădejde, pentru a-i feri de suferințe, pentru a-i aranja cu traiul. Pare că aceeași grijă îl obsedează și pe țăranul rus Denis Postol: măcar copiii lui să fie feriți de pericol, măcar ei să ducă o viață mai omenească. Poate din cauza aceasta își tot seamănă odraslele prin locurile pribegiei sale. În satul Stalinskoe, departe de baștină, își lasă două fete, Ekaterina și Galina, și soția, Daria Nikiticina...

Denis Postol își punea toate speranțele în fiul său Nikolai, pe care și-l dorea un sprijin la bătrânețe. Se întorc, deci, amândoi în satul natal (bătrânul simțea că viața sa înclină spre asfințit), trăiesc sub povara greutăților și lipsurilor provocate de sărăcie, dar și de cel de al Doilea Război Mondial, în care fusese antrenată Rusia. Feciorul Nikolai, impus de împrejurări, repetă greșeala săvârșită de taică-său cu aproape zece ani în urmă – fură grâu de la kolhoz pentru a supraviețui, este prins și ținut la închisoare timp de un an, fără a fi judecat...

Din acest moment, dosarul 018218 al Securității din R.S.S.M. nu mai conține nici o informație asupra vieții lui Denis Postol, care pare să fi decedat. În prim-plan apare figura feciorului său Nikolai, cu un destin și

mai nemilos. Nikolai îşi ispăşeşte păcatele în închisoare şi după eliberare imediat este înrolat în armata sovietică. Timp de o lună trece cursurile tânărului ostaş la Alma-Ata, apoi e trimis pe Frontul al doilea ucrainean şi luptă contra fascismului până la sfârşitul războiului. În anul 1945, cu toate că era invalid de război, nu este lăsat la vatră, fiind transferat să-şi continue serviciul într-o unitate militară din oraşul Bălţi.

E greu de ghicit prin ce l-a fermecat Moldova de după război pe ostaşul Nikolai Postol. Prin clima ei blândă, prin ambundenţa de fructe, poate, prin bunătatea oamenilor... Peste câţiva ani îl aflăm pe Nikolai într-o unitate militară la Kazan, de unde este lăsat la vatră şi nu-şi alege drept loc de trai nici satul natal, nici satul Stalinskoe, unde locuiau mama şi două surori, ci oraşul Bălţi. Aici se căsătoreşte, i se naşte un copil. Tot la Bălţi face cunoştinţă cu un alt „refugiat" rus, Anatoli Miliutin, originar din satul Kamâşovka, raionul Ţâmleansk, regiunea Rostov. Anatoli se trăgea dintr-o dinastie de feţe bisericeşti. Şi bunicul, şi tatăl au fost preoţi. Pentru a-şi salva viaţa, tatăl său, Vladimir, a fost nevoit să-şi părăsească baştina şi să se ascundă de călăii bolşevici; a lucrat căruţaş, şef de gospodărie la o grădiniţă; mai târziu, a studiat la o şcoală pedagogică, devenind învăţător de muzică; a murit în timpul războiului, în urma unui bombardament. Aşadar, şi Anatoli Miliutin simţise încă din copilărie „mângâierea divină" a puterii sovietice.

După război această forţă diabolică s-a dezlănţuit în toată amploarea şi pe plaiul mioritic al Basarabiei, care nu-şi putea reveni după foametea distrugătoare. Cei doi ruşi împărtăşeau destinul amar al moldovenilor. Nikolai îi spunea lui Anatoli: „Familia mea trăieşte în sărăcie, nu găsesc nimic bun în viaţa aceasta... Dar să vezi tu cum o duc oamenii în ţările capitaliste, în Austria, Ungaria, Germania, pe unde am trecut în timpul războiului. Noi vom trăi bine numai după ce vom distruge Uniunea Sovietică..." (dosarul 018218, volumul 2, p. 36–37).

În luna august 1948 Anatoli Miliutin şi Nikolai Postol se decid să creeze o organizaţie antisovietică, pe care o numesc „Comitetul Revoluţionar pentru Eliberarea Popoarelor Rusiei".

Obiectivele imediate ale organizaţiei:

1. Completarea rândurilor organizaţiei cu persoane orientate contra puterii sovietice.

2. Editarea şi difuzarea în mijlocul populaţiei a foilor volante antisovietice.

3. Achiziţionarea de arme în scopul unei insurecţii armate.

4. Stabilirea de legături cu alte formaţii antisovietice, în special cu banderoviştii din Ucraina Apuseană.

5. Săvârşirea actelor de terorism asupra comuniştilor şi activiştilor sovietici, imediat ce Anglia şi America încep războiul contra U.R.S.S.

6. Eliberarea deţinuţilor din lagăre, o dată cu începerea războiului menţionat mai sus, şi atragerea lor de partea organizaţiei pentru a-i mobiliza la luptă contra puterii sovietice.

Realizând primul punct al programului, Anatoli Miliutin şi Nikolai Postol au reuşit să-i coopteze în organizaţie pe următorii cetăţeni: Vasile Barbovschi (moldovean); Boris Novac (moldovean); Vasili Hriplivăi (ucrainean); Petru Capusta (moldovean); Simion Untu (moldovean); Aleksei Koval (ucrainean); Sava Lopatinski (rus din satul Şibutânţî, regiunea Kameneţ-Podolsk, stabilit cu traiul la Bălţi); Kondrat Borisov (rus); Maksim Hrapcenkov (rus); Artiom Borisov (rus); Porfiri Silvestrov Gurievici (rus); Ivan Hrisanovici Kovaliov (rus); Akim Danilovici Borisov (rus); Ion Ieşan (moldovean); Aleksandr Filipovici Korceak (ucrainean); Grigori Pilevaniuk (ucrainean); Mihail Doneţ (rus); Dumitru Păduret (moldovean); Alexandru Gonţa (moldovean); Giuro Holentunder (croat); Nikolai Usatăi (ucrainean).

Antisovieticii din Bălţi aveau o ştampilă care reprezenta un hulubaş. Aplicată pe un colţişor de hârtie, ştampila menţionată (hulubaşul) le servea drept parolă.

Completând treptat rândurile organizaţiei cu noi membri, Anatoli Miliutin şi Nikolai Postol au conceput şi textul primei foi volante, numită de ei *apel*. Redăm conţinutul în întregime:

APEL

către ofiţeri şi soldaţi, către muncitori, ţărani şi intelectualitate!

Ce v-a dat vouă Stalin în timpul celor douăzeci şi patru de ani cât a domnit în ţară? Numai robie, închisori, kolhozuri şi o viaţă mai mult flămândă decât sătulă.

Unde vă este pământul şi libertatea, pentru care aţi vărsat atâtea lacrimi şi atâta sânge? Unde vă este egalitatea, dreptatea, unde e bunăstarea voastră? Stalin v-a luat totul, chiar şi sufletul şi mintea. El vrea să construiască pe oasele voastre comunismul mondial. Dar unde sunt libertăţile despre care ţipă în gura mare faimoasa constituţie stalinistă? Nu le avem, ele există doar pe hârtie.

Popoarele Rusiei suferă şi vor continua să sufere atâta timp, cât timp va exista stalinismul.

Şiroka strana moia rodnaia,
Mnogo v nei kolonii, lagherei.
Ia drugoi takoi stranî ne znaiu,
Gde tak mnogo placiut materei...
(Necuprinsă-i ţara mea natală,
Are multe lagăre şi colonii
Nu cunosc în lume altă ţară
Unde-ar plânge atât de multe mame... – trad. red.)

Oare voi nu vedeţi aceste sute de colonii şi lagăre, în care se aud gemând milioane dintre fraţii şi surorile voastre, oare nu auziţi plânsul sfâşietor al milioane şi milioane de mame?...

Unica noastră salvare e o revoluţie de eliberare. Numai prin forţa armelor putem traduce în viaţă idealurile la care am visat, şi anume:

1. Lichidarea kolhozurilor, împărţirea pământului, fabricilor şi uzinelor truditorilor.

2. Libertatea cuvântului, a presei, adunărilor, libertatea confesiunilor religioase şi a convingerilor politice.

3. Libertatea creaţiei, ştiinţei şi artei.

4. Libertatea şi inviolabilitatea persoanei.

5. Retribuirea normală a muncii.

6. Libertatea iniţiativei particulare.

7. Inviolabilitatea tuturor felurilor de proprietate privată.

Deci, la arme, fraţilor! Nu mai putem răbda! A bătut ceasul luptei de eliberare!

Moarte stalinismului! Libertate şi pace popoarelor!

Trăiască Revoluţia de eliberare a popoarelor din Rusia!

Comitetul Revoluţionar pentru Eliberarea Popoarelor Rusiei".

Pe cât de clarvăzătoare erau gândurile activiştilor antisovietici din Bălţi, pe cât de nobile le erau intenţiile, pe cât de mare era riscul la care se supuneau, pe atât de neînsemnată, poate chiar nulă, era experienţa lor de luptă conspirativă. Clocotul fierbinte al sângelui tineresc, bucuria unui fapt împlinit l-au împins pe Nikolai Postol să copie de la Anatoli Miliutin textul *Apelului*, ca să-l aibă mai aproape de inimă. Dar acasă soţia îi găseşte foaia volantă, se face foc şi pară, ridică un scandal infernal şi îl ameninţă că, dacă îl mai prinde o dată ocupându-se cu asemenea chestii, îl părăseşte şi divorţează...

Pentru un om cumsecade viaţa de familie este scumpă, sunt scumpi copiii. Nikolai îi promite soţiei că n-o să mai revină la cele iniţiate împreună cu prietenul său. Dar un om cumsecade ţine şi la concepţia sa despre lume, la idealurile sfinte, tot atât de mult cum ţine la familie şi la copii. Nikolai Postol îşi continuă activitatea în cadrul organizaţiei, participă la întrunirile ilegale, cooptează noi membri dintre tovarăşii săi de încredere. Într-o zi, însă, n-a reuşit să difuzeze foile volante şi, întorcându-se acasă, şi-a amintit că ar putea să dea peste ele soţia. Ce să facă? Avea patruzeci de foi volante. Douăzeci le-a dat lui Aleksei Koval, iar pe celelalte douăzeci le-a ascuns într-un hogeag prăvălit sub streaşina din curte. Un copil de vreo trei anişori, jucându-se prin ogradă, s-a vârât în hogeag, a scos foile volante şi a început să le împrăştie. Nikolai a observat imediat, le-a strâns în grabă şi le-a aruncat în foc. Asta însă n-a scăpat de ochii ageri ai soţiei sale: „Iarăşi te-ai apucat de apelurile tale!?" Şi, bineînţeles, a ridicat un scandal şi mai furtunos...

Peregrinările nu l-au ocolit nici pe Nikolai Postol. Dosarul nr. 018218 nu specifică motivele care l-au făcut să părăsească Moldova. Că au fost la mijloc neînţelegerile din sânul familiei sau iadul bolşevic instaurat în Moldova, poate deportările în masă?... Din dosar aflăm doar că în martie 1950 Nikolai Postol ajunge în regiunea Tandî Kurgan (localitate menţionată anterior), lucrează acolo timp de şase luni, reia peregrinările, care durează o altă jumătate de an, şi în martie 1951 îl aflăm iarăşi la Bălţi. Aici se angajează muncitor la căile ferate şi... nimereşte în braţele deschise ale KGB-ului, care îl strânge puternic la piept şi îl califică, exact ca şi pe ceilalţi ilegalişti, drept trădător de patrie şi duşman al poporului.

Se ştie că frăţiorii mai mici ai lui Beria ticluiau dosarele după bunul lor plac, completându-le doar cu informaţiile care le conveneau lor. Cu toate acestea, pe ici, pe colo s-au strecurat în dosare şi unele documente ce nu pot fi citite fără emoţii. Să luăm, spre exemplu, doar un fragment din scrisoarea lui Anatoli Miliutin, trimisă din închisoare celor apropiaţi:

„Bună ziua, scumpa mea fetiţă Liusenka *(*numele soţiei lui Anatoli – *n.n.*), micuţa mea Lorocika *(*fiica inculpatului – *n.n.*), Nikolai Mihailovici, Aleksandra Ivanovna, Vova, Kolea şi Lucik!

Pot să vă comunic că eu sunt sănătos, ceea ce vă doresc şi vouă din tot sufletul.

Liusenka, eu ţi-am trimis pardesiul meu – poţi să-l vinzi, iar mie cumpără-mi o pufoaică veche, de vreo cincizeci de ruble. Pachete cu provizii nu-mi trebuie defel. Ce înseamnă asta, să-mi trimiţi mie, ca unui copil, biscuiţi, dulceaţă şi altele? Doar Lorocika, sunt sigur, nici nu vede asemenea bunătăţi..." (dosarul 018218, volumul 7, p. 13).

Acesta a fost, poate, unicul şi ultimul răvaş adresat de către Anatoli Miliutin din închisoare familiei şi prietenilor. Dar nici până azi răvaşul n-a ajuns la destinatari, în aceeaşi zi fiind interceptat de agenţii KGB-ului. Drept dovadă ne serveşte inscripţia de pe verso: „Dannaia rukopisi otobrana u Miliutina A.V." („Manuscrisul de faţă a fost luat de la..." şi mai jos urmează semnătura: „Solnţev" (acelaşi dosar, volumul 7, p. 13).

Din mărturiile inserate în dosarul amintit mai putem deduce că pe cât erau de bogaţi în gânduri şi idei aceşti tineri neînfricaţi, pe atât de sărace le erau gospodăriile, sufereau din cauza lipsurilor, trăiau în mizerie. În momentul arestării, organele respective făceau şi inventarierea averii, care mai târziu (după judecată) urma să fie confiscată.

Aduc câteva exemple. Referitor la ucraineanul Vasili Hriplivăi: „Averea nu i-a fost sechestrată din cauză că nu o are" (dosarul 018218, volumul 1, p. 53).

Referitor la moldoveanul Petru Capusta:

„Inventarul averii:

1. casă de lut, 10x6 metri;
2. o masă de stejar cu patru picioare;
3. o etajeră de stejar".

Soția lui Petru Capusta este impusă să semneze o scrisoare de garanție. Iată conținutul ei:

„Eu, Capusta Aculina Vasilievna, prin scrisoarea de față, garantez că voi păstra întreagă, nu voi permite să fie deteriorată sau furată averea soțului meu, Petru Fomici Capusta, aflat sub arest, și anume:

1. o casă de lut cu dimensiunile de 6x10 metri, 1 (una);
2. o masă de stejar cu patru picioare, 1 (una);
3. o etajeră de stejar, 1 (una).

Voi păstra averea enumerată mai sus până la o hotărâre specială a judecătoriei referitoare la soțul meu. Drept care și semnez.

28.11.51".

De relevat că Aculina Capusta a semnat în grafie latină (dosarul 018218, volumul 1, p. 62).

Un alt exemplu, referitor la Sava Lopatinski, rus de naționalitate:

„Nu i-am confiscat nimic, întrucât nu am găsit nimic" (dosarul 018218, volumul 1, p. 86).

Toți ilegaliștii antisovietici – și cei ruși, și cei moldoveni, și cei ucraineni – din această organizație erau săraci lipiți pământului. Ei n-au avut loc la mesele încărcate cu mâncăruri și băuturi alese, la care se ghiftuiau frații lor, trimiși în Moldova cu misiuni speciale: să jefuiască, să deporteze, să înăbușe mișcarea de eliberare, să-i bolșevizeze pe băștinași sau, dacă folosim termenul întâlnit în unele dosare secrete – să-i *sovietizeze*. Nu au avut loc la masa jefuitorilor și călăilor, fiindcă împărtășeau alte convingeri, cele pe care și le-au expus în programul și în manifestul lor...

Lui Kondrat Borisov i-au confiscat doar livretul militar; lui Porfiri Silvestrov i-au confiscat două medalii: *„Za uceastie v Velikoi Otecestvennoi Voine"* („Pentru participarea la Marele Război pentru Apărarea Patriei") și *„Za pobedu nad Ghermaniei"* („Pentru biruința asupra Germaniei"). Lui Grigori Pilevaniuk i-au confiscat medalia *„Za otvagu"* („Pentru vitejie")...

Aceste distincții militare nu au fost confiscate pe drept, fiindcă posesorii lor au luptat sincer contra nazismului german, aveau sufletul curat față de patrie și față de popor. Și atunci, în 1951–1952, s-ar fi cuvenit să fie menționați cu alte medalii pentru faptul că s-au angajat în lupta contra fascismului din U.R.S.S. – bolșevismul. Dar... nimeni nu este profet în țara sa, mai ales într-o țară sugrumată de dictatură. În consecință,

fondatorii organizației ilegale antisovietice din Bălți Anatoli Miliutin și Nikolai Postol, pe data de 11 martie 1952, au fost condamnați („*bez uceastia gosudarstvennogo obvinitelea*" („fără participarea acuzatorului de stat"), după cum s-a menționat în sentință – *n.n.*) la moarte prin împușcare.

Vasile Barbovski, Vasili Hriplivâi, Boris Novac, Simion Untu, Petru Capusta, Kondrat Borisov, Achim Borisov, Aleksei Koval, Sava Lopatinski, Alexandru Gonța, Mihail Doneț, Aleksandr Korceak și Giuro Holentunder au încasat câte douăzeci și cinci de ani privațiune de libertate plus cinci ani lipsă de drepturi cetățenești.

Alți membri ai „Comitetului Revoluționar pentru Eliberarea Popoarelor Rusiei" s-au ales cu termene mai reduse de pedeapsă.

Cei doi condamnați la moarte au avut la dispoziție trei luni de zile, răstimp în care li s-a acordat dreptul de a înainta cereri de grațiere organelor superioare judecătorești din U.R.S.S. și de a aștepta răspunsul.

Pe data de 12 iulie 1952 din Moscova sosi un glonte, care răpi viața lui Anatoli Miliutin. De fapt, la grațiere el nici nu putea să se aștepte, doar descindea dintr-o dinastie de preoți.

Lui Nikolai Postol Judecătoria Supremă din imperiu i-a înlocuit pedeapsa capitală (probabil, s-a ținut cont de faptul că Nikolai era veteran și invalid de război) cu o condamnare la douăzeci și cinci de ani privațiune de libertate și cinci ani lipsă de drepturi cetățenești.

De ce se temea atât de mult tatăl și ce acesta evitase cu atâta abilitate, anume de aceea n-a scăpat feciorul...

Mihail Ursachi, deținut politic moldovean, care a trăit patruzeci de ani în Siberia, a lucrat la Inta în aceeași mină de cărbuni cu Nikolai Postol. Munceau în diferite schimburi. Mihail Ursachi mi-a vorbit despre colegul său de suferințe cu lacrimi în ochi. Îl iubea, fiindcă Nikolai Postol era un om sincer, cinstit, harnic și un inventator iscusit (surcica nu sare departe de trunchi – așa fusese și taică-său, Denis).

Într-o noapte mina de cărbuni unde trudea Nikolai s-a prăbușit. Când l-au scos din pământ, nici nu puteai să-l recunoști, era complet strivit, un boț de carne cu toate oasele fărâmițate. Se afla în comă...

Ascultându-l pe acest om, mă întrebam: oare nu tot așa s-a prăbușit și bolșevismul cu revoluția lui peste poporul rus, strivindu-l și făcându-l de nerecunoscut? Și nu numai peste ruși...

Nikolai Postol a stat mult timp la spital, în sala de reanimare. A ieşit de acolo schilodit, calic. Dar a rămas în viaţă. Avea inima sănătoasă, puternică.

Inimă, aş adăuga eu, călcată în picioare în curs de zeci şi zeci de ani. Inimă care a trecut arzând prin marea dramă a ruşilor de după revoluţie: peregrinări istovitoare dintr-un capăt de ţară în altul în căutarea unui refugiu şi a unei coji de pâine; sărăcie până la mizerie, foamete, deportări, genocid. O inimă zdrobită, dar în care nu s-a stins focul sacru al năzuinţei spre libertate şi acest foc, pare-se, începe să pâlpâie tot mai sigur şi să frigă dureros tălpile călăilor.

PRIZONIER PE VIAŢĂ

Pe ostaşul român Untu sovieticii l-au luat prizonier contrar oricăror legi de pace sau de război. Conform armistiţiului semnat la 12 septembrie 1944, România trecuse de partea aliaţilor. Astfel, paisprezece divizii române îi „petreceau" pe nemţi pe un front de 120 kilometri. Printre cei care curăţau teritoriul ţării de fiara fascistă se afla şi Simion Untu. Aproape de munţii Buzăului sovieticii i-au ajuns din urmă şi i-au făcut prizonieri. Nu, nu i-au confundat pe ostaşii români cu nemţii. Asta se vedea din comportamentul sovieticilor – faţă de români erau indulgenţi, îi cruţau. Dacă un prizonier neamţ se apleca să-şi potolească setea dintr-o băltoacă, sau dintr-un părăiaş, neamţul pe loc era secerat. Vasăzică, trupele sovietice erau bine informate şi asupra armistiţiului, şi asupra evenimentelor de pe front. De ce atunci încălcau orice lege, orice bun simţ şi îi luau pe români prizonieri, ca pe nişte duşmani?

Scopul urmărit de sovietici este dezvăluit în *Memoriul* alăturat scrisorii Regelui Mihai I către preşedintele Statelor Unite Roosevelt, din 24 ianuarie 1945: „Un număr de aproximativ 150 000 de oameni, ridicaţi din Moldova după 26 august 1944, încă deţinuţi de armata sovietică şi neputând fi consideraţi în mod legal prizonieri de război, constituie o lovitură dată stării noastre de spirit, ceea ce nu poate fi trecut cu vederea. Este foarte dificil să explici această situaţie unei familii româneşti, în care unul din fii luptă alături de trupele sovietice în Ungaria, în timp ce celălalt fiu este deţinut de armata sovietică în condiţiile mai sus arătate".

Şi asta se întâmplă în timpul când România pierduse deja în bătălia contra nemţilor circa 80 000 de ostaşi şi ofiţeri, când toate uzinele şi fabricile ei lucrau pentru victorie.

Deci, esenţa actelor săvârşite de sovietici pe teritoriul României o constituie demoralizarea, înfricoşarea şi slăbirea potenţialului uman al ţării. Cu alte cuvinte, Uniunea Sovietică îi zâmbea României, bucurându-se pentru contribuţiile aduse războiului antifascist şi, în acelaşi timp, îi înfigea cuţitul în spate.

În numărul celor 150 000 de prizonieri români complet nevinovaţi intra şi ostaşul Simion Untu, originar din satul Gura Căinarului, raionul Floreşti.

– La Bârlad ne-au închis şi ne ţineau într-un depozit unde se păstrase linte... Strângeam de pe jos şi mâncam boabe de linte... Apoi ne-au dus la Vaslui şi ne-au trecut pe partea asta.

– Grupul de prizonieri era mare?

– Două companii... Români, nemţi... Pe care îi prindeau, pe aceia îi luau...

Despre soarta celorlalţi prizonieri Simion Untu nu ştie nimic, pentru că înainte de a fi întemniţat în vreun lagăr sovietic, cu riscul de a cădea răpus de gloanţele ostaşilor roşii, el a fugit. Pe drumuri ocolite, prin păduri, a mers pe furiş ca un iepure şi într-o noapte a ajuns la Gura Căinarului. Acasă n-a găsit pe nimeni. A tras la rude. Din povestirile lor a aflat că mama cu ceilalţi fraţi se refugiaseră în România. Să treacă înapoi Prutul era imposibil, frontiera era păzită cu străşnicie. Dacă rămâne aici, va fi înrolat în armata sovietică sau va fi deportat...

Simion Untu hotărî să profite de slăbiciunile „eliberatorilor". Oricât ar fi de puternici, oricât ar fi de înarmaţi, ocupanţii au slăbiciuni. Sunt hrăpăreţi, lacomi.

– La comisariat am uns, îmi mărturiseşte Simion Untu, ca să nu mă ia în armata rusă. Şi m-au lăsat liber, mi-au dat răgaz o lună şi jumătate...

– Cum v-aţi apropiat de şefii comisarului?

– Nici nu m-am dus la dânşii. I-am uns prin alţii... În satul nostru era o femeie care trăia cu Gonciarov, unul dintre şefi. Gonciarov mai târziu a fost preşedinte în Gura Căinarului...

– Cu ce l-aţi uns?

– Cu perne, cu pielicele de cârlan...

– Multe perne şi pielicele i-aţi dat?

– Mai ţin eu minte...

– După o lună şi jumătate, nu v-au luat la armată?

– Nu, că m-am căsătorit şi mi l-am luat de naş pe preşedintele sovietului sătesc. Astfel am scăpat. Începusem şi să lucrez la moara din sat. Eram ajutor de mecanic...

Moara din Gura Căinarului fusese construită de doi fraţi evrei, care se stabiliseră acolo cu traiul, îşi făcuseră case, gospodării bune. În 1944, ştiind a ce miroase puterea sovietică, cei doi fraţi au lăsat totul baltă şi au fugit cât mai departe de primejdie. Administraţia comunistă a pus mâna pe moară, pe avere, iar casele le-a repartizat muncitorilor. În una din cele două case locuia soţia lui Nikolai Postol, membru al organizaţiei ilegale antisovietice „Comitetul Revoluţionar pentru Eliberarea Popoarelor Rusiei", care era originară din Bălţi şi fusese transferată la moara din Gura Căinarului în calitate de laborantă. În 1951 veni în sat şi Nikolai Postol. În curând, Simion Untu află de la el despre existenţa organizaţiei clandestine din Bălţi, care avea drept obiectiv lupta contra puterii sovietice şi instaurarea unei societăţi democratice. Programul organizaţiei i-a răscolit sufletul (toate cele şapte puncte în prezent stau la baza transformărilor iniţiate în fostele republici ale fostei U.R.S.S.). Simion Untu a aderat fără să ezite la organizaţia ilegală antisovietică, recrutându-i în rândurile ei şi pe Dumitru Pădureţ, pe Gonţa Alexandru...

– Câţi membri a avut organizaţia?

– Douăzeci şi cinci.

– După datele de care dispun eu, erou cu doi mai puţin.

Am luat lista ilegaliştilor antisovietici din Bălţi, am citit-o dintr-un capăt până în celălalt şi l-am întrebat:

– Aţi observat cine lipseşte?

– În lista matale nu figurează N. şi M., a concretizat Simion Untu.

– Au fost şi ei membri ai organizaţiei?

– Pe Novac l-am recrutat eu personal. Am vorbit cu dânsul aşa cum vorbesc cu mata. Iar el mi-a spus că l-a recrutat pe Miliutin, Dumnezeu să-l ierte, că acesta e mort...

– Au participat şi ei la întrunirile organizaţiei?

– Nu, dar ştiau ce facem noi... Într-o zi la Novac a venit un ofiţer de la MGB, pe urmă, peste un timp, a mai venit o dată...

– De unde ştiţi?

– Cum să nu ştiu, dacă l-am văzut cu ochii mei?

– Şi de ce credeţi că era de la MGB?

– Fiindcă era rus, de ai noştri nu lucrau acolo... Când l-am văzut şi a doua oară, mi-am zis: gata, am pus-o de mămăligă! Şi exact aşa a fost. Peste câteva zile ne-au arestat... La cercetări eu negam totul, dar când l-au adus la confruntare pe Nikolai Postol, care a recunoscut că aşa şi pe dincolo, cutare şi cutare, n-am avut încotro...

– Dumneavoastră aţi fost condamnat la douăzeci şi cinci de ani privaţiune de libertate şi cinci ani lipsă de drepturi cetăţeneşti...

– Nu numai eu. Mai mulţi. Anatoli Miliutin, conducătorul organizaţiei, a fost împuşcat... Iar cei doi, care nu figurează în lista matale, nici n-au fost atinşi. Eu chiar am scris din lagăr şi m-am interesat: unde-i Novac? Am primit răspuns că nu-i acasă, e dus. Şi peste jumătate de an s-a întors iar în sat...

– Unde aţi stat în lagăr?

– La Inta, la minele de cărbuni... Când a murit Stalin, ne-au slăbit cu paza, nu ne mai ţineau sub ţeava armei. Cine dorea, putea să trăiască în afara lagărului. Nikolai Postol şi-a chemat soţia acolo. Eu am stat la ei în gazdă o toamnă, o iarnă şi o primăvară...

– Aţi ieşit la libertate în 1956?

– Da.

– Cu Novac v-aţi întâlnit?

– Cum nu?!

– N-aţi vorbit nimic?

– Ce puteai să vorbeşti, când ei erau la putere? Am tăcut şi gata. Eram bucuros să-mi văd soţia şi copiii, să capăt o bucăţică de pâine. Aveam doi copii...

– Ce profesie avea Novac?

– După război lucra la punctul de vin. Acum, mi se pare, e preot, sau dascăl...

– Propagă credinţa în Dumnezeu?

– Da.

– Mama şi fraţii dumneavoastră au revenit la baştină sau au rămas în România?

– Au rămas la Bucureşti. Toţi s-au aranjat bine, au case la bloc şi la sol... Eu am trăit singur aici, fără mamă, fără fraţi. Am vrut să plec la ei în ospeţie, dar nu mi s-a permis. Aveam documentele făcute, eram foarte disciplinat, lucram foarte binc. Îmi promiteau că, iaca, ai să te duci, ai să te duci... În 1970 a decedat mama. Şi nici la înmormîntare nu mi-au dat voie...

ÎN CĂUTAREA RAIULUI

Această schiţă documentară are la bază o istorie pe cât de romantică, pe atât şi de dramatică. Subiectul ei îl constituie un caz concret, descris în dosarul 018218 (al securităţii), volumul 5, paginile 300–316.

La începutul secolului douăzeci în satul Paleşnik raionul Goreşniţk, regiunea Belovarsk din Iugoslavia, trăia un băiat, fecior de ţărani, cu numele Ştefan Holentunder. Când îi miji mustaţa, Ştefan se făcu un romantic, un visător. Chiar şi prin somn se vedea cum pleacă în ţara cea frumoasă şi bogată, fără seamăn pe lume, în ţara adevăratei democraţii – America. Visul nu l-a părăsit până când tânărul nu s-a pornit la drum.

Cum a ajuns el în acel rai al omenirii şi unde a lucrat, rămâne o taină. În schimb, se ştie cu exactitate că o fermecătoare domnişoară americană, pe nume Maria, l-a îndrăgit la culme, l-a luat în căsătorie şi peste nouă luni i-a născut un fecior, pe care, în cinstea soţului său, l-a botezat tot Ştefan. Când Ştefan cel mititel începu să vorbească liber engleza, babacul Holentunder îşi achipui buzunarele şi văzu că îi erau ticsite cu dolari. La ce să mai stea în America? Mulţumi Celui de Sus, îşi luă cimotiile, traversă oceanul şi sosi în patrie. Pe banii agonisiţi cumpără la Paleşnik cinci hectare de pământ, îşi construi o casă, înjghebă o gospodărie bună şi se bucura de viaţă, muncind din noapte până în noapte. Soţia sa Maria, din dragostea sinceră şi mare ce i-o purta, i-a mai dăruit câţiva copii – pe Iosif, Ivan, Giuro şi Mato. Deci, avea cinci băieţi, cinci feţi-frumoşi! Cel mai mare fecior, care purta numele lui taică-său, nicidecum nu putea să uite engleza, ba mai mult chiar, când se ridică flăcău, se făcu şi el un visător, un romantic şi în 1932 plecă în America. Din prima scrisoare pe care a trimis-o acasă, rudele au aflat că se angajase în calitate de muncitor la o uzină din oraşul Milwankee. Timp de aproape zece ani Holentunderii din Iugoslavia

au vorbit cu feciorul lor mai mare numai prin răvaşe, s-au văzut numai prin fotografii. Când îl aşteptau să se întoarcă în patrie, căci era şi el doldora de dolari şi era căsătorit cu o frumoasă americană, tocmai atunci i-a zguduit o veste groaznică. Începuse cel de-al Doilea Război Mondial. Întâlnirea n-a mai avut loc, circulaţia poştei s-a întrerupt.

În aprilie 1941 nemţii au intrat în Iugoslavia. Au ajuns şi în satul Paleşnik. Pe Giuro l-au umflat aşa cum l-au găsit, în hăinuţe subţirele, au cerut de la părinţi doar certificatul de naştere (paşaport nu avea) şi l-au dus la gară. Pentru prima dată Ştefan Holentunder plângea ca un copil. Pentru prima dată regreta că n-a ascultat de soţie şi nu a rămas cu traiul în America...

Pe peronul gării erau adunaţi vreo cincizeci de tineri de seama lui Giuro. L-au bocit ca pe un mort. Presimţeau că n-au să-l mai vadă niciodată. Nemţii i-au încărcat în vagoane, locomotiva a ţiuit sinistru şi trenul a pornit...

Au trecut două săptămâni. Într-o bună zi poştaşul le-a adus un plic expediat din Austria. L-au descleiat cu mâinile tremurânde. În plic se afla un răvaş scris chiar de mâna lui Giuro. Dragul lor fecior îi înştiinţa că-i viu şi sănătos. Nemţii i-au descărcat din tren în oraşul austriac Graz, unde au stat o zi la cercul de repartizare a braţelor de muncă. Seara au fost luaţi de acolo. Giuro, împreună cu consăteanul Iosif Şlut, au nimerit la capitalistul Adler Gotfreid. Acest bogătaş locuieşte în oraşul Leoben şi are mult pământ în jurul satului Schlandnizdorf, la trei kilometri de oraş. Giuro cu prietenul său Iosif trăiesc şi lucrează la moşia lui Adler Gotfreid.

Părinţii au izbucnit în plâns de bucurie. Bine că Giuro n-a fost închis într-un lagăr. Bine că e în Austria. Poate că austriecii sunt mai cuminţi, mai omenoşi? Speranţa le-a încălzit sufletul. I-au trimis răspuns şi peste puţin timp au primit a doua scrisoare, apoi a urmat a treia şi a patra...

În primăvara anului 1943 la moşia lui Gotfreid Adler au fost aduşi să muncească cinci flăcăi din Ucraina: Bogdan Fursa, Vasili Gherasimciuk, Ivan Baida, Piotr Derevenko şi Ivan Logvinov. Giuro Holentunder s-a împrietenit cu tuscinci. Aveau aceeaşi soartă. Toţi erau robi. Munceau cât e ziulica de mare şi în afară de hrană şi îmbrăcăminte nu primeau nici un sfanţ. În clipele libere, mai ales noaptea, după stingere, discutau mult despre viaţă. Giuro povestea visător despre taică-său, despre fratele său mai mare din America.

– Acolo e raiul pe pământ, le spunea. Acolo nu este robie ca în Europa. Dacă voi avea norocul să scap de aici, voi pleca şi eu peste ocean, la fratele Ştefan...

Flăcăii sovietici îl ascultau şi zâmbeau pe sub mustăţi, zâmbeau ironic. Ei fuseseră educaţi în alt spirit. În concepţia lor, America nu era decât o groapă plină cu gunoi în stare de putrefacţie. Unicul lor ideal îl constituia socialismul, care în curând se va instaura în toate ţările, absolut în toate. Măturа socialismului va curăţa întreaga planetă de murdăria capitalistă. Şi erau foarte mândri că orânduirea ideală, căreia îi aparţine viitorul, s-a născut anume în ţara lor. Ei nu admiteau nici gândul că undeva lumea poate să trăiască mai bine decât în U.R.S.S.

– Noi vom birui, ai să vezi!

Timp de doi ani optimismul şi sinceritatea celor cinci sovietici l-au influenţat mult pe Giuro. Treptat-treptat, visele sale romantice au părăsit direcţia apuseană, îndreptându-se cu siguranţă spre răsărit. Şi, pe bună dreptate! O dată ce viitorul omenirii vine de acolo, de ce să fugi de el? Cel mai logic ar fi să te porneşti în întâmpinare...

În luna mai anul 1945 trupele sovietice au trecut învingătoare prin Leoben şi robii care munceau pe moşia lui Adler Gotfreid au fost puşi în libertate. Toţi jubilau.

– Ei bine, nu ţi-am spus noi că vom birui? îi ziceau lui Giuro prietenii sovietici.

– Am biruit!

– Dar acesta e abia începutul!...

– Lasă prăpădita ceea de Americă şi hai cu noi în Uniunea Sovietică!

Giuro parcă atâta şi aştepta. Un cuvânt. O invitaţie. I-a cuprins unul după altul pe toţi cinci, şi-a rupt în bucăţele certificatul de naştere (unicul act de identitate pe care îl avea) şi a exclamat:

– Sunt al vostru, băieţi!

– Da tu, Iosif, ce ai de gând să faci?

– Eu mai rămân în slujbă la Gotfreid Adler, a răspuns Iosif Şlut.

– O să-ţi pară rău!...

Au încălecat pe cai – câteva perechi de cai luaţi din gospodăria moşierului. Au chiuit voinicеşte. Au dat bici cailor şi au luat-o spre răsărit, spre ţara unde se făurea viitorul întregii omeniri.

În fantezia sa de om visător, Giuro se vedea deja stabilit cu traiul în U.R.S.S. Se vedea om bogat, într-un castel luxos, unde îşi cheamă toate rudele, inclusiv pe fratele din prăpădita ceea de Americă.

– Di-di, căluţule, înainte!

O habă de vreme au călătorit în bună pace şi veselie. Au intrat în Ungaria. Patrulele sovietice i-au oprit.

– Încotro?

– Ne repatriem!

– Staţi, fraţilor, că repatrierea se face după anumite reguli!

Li s-au luat caii. Au fost duşi în lagărul din Eizenştadt. Sovieticii îl numeau centru de repatriere, dar semăna mai mult a lagăr. Au fost înscrişi pe o listă. Giuro s-a dat drept ucrainean, născut în localitatea Ciuhelei, raionul Baziliisk, regiunea Kameneţ-Podolsk (baştina prietenului său Ivan Baida).

Au trăit în lagăr o zi, două, trei, şapte, zece zile! În sfârşit, după două săptămâni de aşteptări chinuitoare, a sosit şi vestea fericită de repatriere. Solemnităţile au început imediat şi lui Giuro i s-au părut puţin stranii. Întâi şi întâi toţi s-au repezit buluc la cei câţiva frizeri aduşi în lagăr. Au făcut cozi lungi. Alte cozi le-au făcut la baie, altele la primirea îmbrăcămintei şi a încălţămintei. Tunşi chilug şi împopoţonaţi în straie militare, abia dacă se mai recunoşteau unul pe altul...

Iată şi gara! Iată şi trenul! La fiecare zece oameni fusese numit un superior care îi învăţa cântece soldăţeşti...

Pe Giuro nu-l prindea somnul. Îi băzăiau în cap felurite gânduri. La sosirea în orăşelul Hmelniţk, regiunea Vinniţa, toţi repatriaţii tunşi chilug şi dichisiţi în straie kaki au fost repartizaţi în diferite unităţi militare. Giuro a nimerit în regimentul 748 infanterie, fiind despărţit de cei cinci prieteni.

La aşa ceva nu se aşteptase. El venise în Uniunea Sovietică alergând în întâmpinarea viitorului. Vroia să se stabilească aici cu traiul, să muncească şi să câştige bine, mai bine decât în America. Avea un vis şi trebuia să şi-l realizeze. Să cumpere pământ, să-şi construiască un castel, să se căsătorească cu o rusoaică frumoasă, să crească o casă de copii...

Giuro era disperat. A intrat la comandantul regimentului şi i-a povestit sincer despre păţania sa.

– D-a-a-a, făcu mirat comandantul. Interesantă poveste...

– Nu-nu! Nu e o poveste. Eu v-am spus adevărul, pe cuvântul meu de onoare!

– Şi mai departe?

– Daţi-mi voie să plec în ţara mea.

– Pe ce bază să-ţi dau voie? Doar nu ai nici un document. Certificatul de naştere, după cum mi-ai mărturisit, l-ai rupt şi l-ai aruncat în Austria... Nimeni n-o să te creadă pe cuvânt. Ba mai rău chiar: vei fi considerat drept un afacerist care vrea să se eschiveze de la serviciul militar şi vei fi judecat...

Giuro Holentunder a oftat din greu.

– Deci, slujbă uşoară, i-a urat comandantul.

Trenul militar s-a aflat în drum mai bine de două săptămâni. Giuro a avut destul timp să se gândească şi la rudele din Iugoslavia, şi la fratele din America, şi la Iosif Şlut rămas în Austria. A cugetat pe îndelete şi la vorbele auzite din gura comandantului. Imaginea ce şi-o creaşe despre Uniunea Sovietică, o ţară mult superioară Americii, o ţară ce construieşte viitorul luminos al omenirii, începu să se destrame, să se scufunde ca în ceaţă...

Din vara lui 1945 până în decembrie 1946 a slujit Uniunii Sovietice în regimentul 748 infanterie, dislocat în satul Zapadvorovka, la optsprezece kilometri de Vladivostok. A fost ostaş de rând, nu a participat la operaţii militare, nu s-a învrednicit de decoraţii. A trăit cu durere în suflet, a mai prins la minte. Visul naiv al adolescenţei i s-a spulberat.

La demobilizare, în decembrie 1946, ştia bine ce are de făcut. Primise bilet de călătorie, după cum şi ceruse, până în satul Şevirovo, raionul Budionnâi, regiunea Stalin, unde locuia Ivan Logvinov, pe care şi-l făcuse prieten în Austria. Drumul spre Ucraina trecea prin Moscova. Giuro s-a oprit pentru câteva zile în această vestită capitală a Rusiei, a rugat umil să fie primit la Ambasada Iugoslaviei şi când s-a văzut printre compatrioţi, n-a putut să-şi reţină lacrimile. Le-a demonstrat că şi el este un iugoslav sadea, le-a povestit trista sa aventură şi în încheiat scurt:

– Vreau să mă întorc în patrie. Nu mai doresc nimic...

La ambasadă şi-au luat notiţe referitor la Holentunderii din Paleşnik – mamă, tată, fraţi, alte rude apropiate –, şi-au notat şi adresa fratelui său din Statele Unite şi i-au spus:

– Vom cerceta cazul şi dacă tot ce ne-ai povestit se va adeveri, te vom trimite în ţară. Procedura de informare va dura trei-patru luni. Te poftim să ne mai faci o vizită prin martie–aprilie. Sau poţi să ne scrii. Te vom informa cum stau chestiile...

De la Moscova Giuro a plecat la prieteni, la băieții optimiști și sinceri alături de care muncise pe ogoarele lui Adler Gotfreid. Mai întâi l-a vizitat pe Ivan Logvinov din satul Șevirovo, raionul Budionnăi, regiunea Stalin. Au vorbit mai mult despre armată, despre orașul Vladivostok, despre imensele bogății ale pădurilor siberiene. S-a ferit să-i amintească de discuțiile fierbinți din Austria. Nu avea nici un rost. De ce să-i toarne sare pe rană? Logvinov era amărât, trăia sărac...

Ce să facă bietul Giuro timp de trei-patru luni de zile? În kolhoz iarna nu era de lucru. În centrul raional, un orășel mic, fără uzine, fără fabrici, nu avea unde să se angajeze. Cum să stea el aproape o jumătate de an pe capul unui om care abia leagă tci de curmei? Și atunci, când va veni luna aprilie, de unde să ia bani pentru a pleca la Moscova după acte?

– Știi ce, frate, i-a spus lui Ivan Logvinov, eu am să fug în Iugoslavia.

– Treaba ta, i-a răspuns Ivan.

S-au despărțit. Dar educația sa nu-i permitea să plece imediat, să părăsească Uniunea Sovietică fără să-i vadă și pe ceilalți prieteni. Cine știe, va mai avea ocazia să-i întâlnească sau nu? I-a făcut o vizită și lui Piotr Derevenko, în satul Velikie Zozulinî, raionul Bazeliisk, regiunea Kameneț-Podolsk, petrecând câteva zile și în sărăcia acestuia. Apoi s-a dus să-și ia rămas-bun de la a doua sa baștină, de la satul Ciuhelei din același raion (doar așa indicase în actele de repatriere în lagărul de la Eizenștadt – că-i născut în Ucraina, în localitatea Ciuhelei). Astfel i-a văzut și pe ceilalți trei prieteni – pe Vasili Gherasimciuk, Bogdan Fursa și Ivan Baida. La toți cinci a zăbovit mai bine de o lună. A înțeles că nici unul dintre ei nu e în stare să-l angajezc undeva la lucru ori să-i acorde un ajutor cât de mic. Întocmai așa cum n-ar fi putut să-l ajute nici cu câțiva ani în urmă, când se speteau la Adler Gotfreid.

Le-a spus la fiecare pe rând că vrea să fugă în Iugoslavia. Ei nu l-au încurajat, dar nici nu l-au oprit. Care a strâns din umeri, care i-a zis: „Fă cum vrei".

Giuro n-a găsit o altă ieșire. S-a pornit spre frontieră. Până în luna aprilie nu avea nici ce să mănânce, nici unde să se ascundă de frigul iernii.

În aventura de la frontieră Dumnezeu l-a avut în grija sa. Mulți români din Bucovina care încercau să treacă Prutul au fost cosiți de gloanțele bolșevice. Giuro, însă, a rămas în viață. La mijlocul lunii martie se afla

deja în fața tribunalului sovietic, care l-a condamnat la un an și șase luni privațiune de libertate pentru încercarea de a fugi în străinătate. Și-a ispășit păcatele în lagărul de corecție prin muncă de lângă orașul Stalinsk, regiunea Kemerovo, mai gustând o porție de viață sovietică. Când i s-a încheiat termenul de detenție, a fost trimis în satul Linsdorf, la șapte kilometri de Odesa, unde se afla un centru de repatriere a cetățenilor străini. La Linsdorf nu l-au primit, din motiv că nu avea nici un document de proveniență iugoslavă.

În septembrie 1948 Giuro umbla pe străzile orașului Odesa, căutându-și de lucru. Intra pe la uzine, pe la fabrici. Șefii de la cadre îi cereau cărticica de muncă, pașaportul, iar el nu avea nimic, decât o hârtiuță, în care scria când a ieșit din închisoare. Cine să-și asume răspunderea pentru un ocnaș? „Uite-așa, și-a zis Giuro, ia măcar și te dă cu capul de pereți!"

Hămesit de foame și rupt de oboseală, s-a oprit într-un parculeț, s-a așezat pe o bancă și a intrat în vorbă cu un bătrânel care citea ziarul „Pravda". I-a povestit despre nenorocirea sa, rugându-l:

– Ajutați-mă să găsesc un loc de lucru, accept să fiu și măturător...

– Văd că ești om cinstit, l-a lăudat bătrânelul, poftim. Și i-a întins un călcâi de pâine.

Giuro luă pâinea și începu să rupă câte o fărâmiță.

– Cât privește lucrul...

Bătrânelul făcu o pauză. Odesitul rămâne odesit. S-a gândit că portul lor și așa mișună de haimanale. La ce le-ar mai trebui și ocnașul acesta? Continuă:

– Iată ce am să te sfătuiesc eu. Du-te în Moldova, acolo trăiesc oameni buni și n-ai să te prăpădești. Ia-o spre Bălți, de exemplu...

Când trenul a trecut de Călărași, în vagon au intrat câțiva militari înarmați să-și facă datoria – să controleze actele pasagerilor. Giuro nu avea permis de intrare în zona de frontieră, prin urmare, a fost arestat și trimis sub escortă la Bălți.

Astfel, bătrânelul odesit, dorind să-și salveze orașul natal de un ocnaș, i-a făcut parcă un bine lui Giuro. Șeful miliției din Bălți l-a ascultat înțelegător, i-a făcut pașaport în baza hârtiuței din lagăr și l-a angajat la fabrica de zahăr ca hamal.

La primul salariu Giuro Holentunder şi-a cumpărat nişte haine simple, foarte ieftine, a plătit chiria şi, când a socotit banii care i-au mai rămas, a constatat că până luna viitoare n-o să moară de foame. Acesta îi era primul câştig, de care se învrednicise în cei aproape patru ani de viaţă în Uniunea Sovietică. Zâmbi cu amărăciune. Exact patru ani (din 1916 până în 1920) se aflase şi taică-său în America. Dar cum s-a întors el de acolo! Să muncească Giuro două vieţi la fabrica de zahăr din Bălţi, totuna n-ar reuşi să agonisească atâta bogăţie!

Şi-a pus în gând să trăiască mai mult flămând, dar să adune copeică la copeică şi, fie peste un an, fie peste doi, să plece la Ambasada Iugoslaviei din Moscova şi să-şi capete dreptul de a se repatria.

La Bălţi şi-a făcut prieteni moldoveni, ruşi, ucraineni. Printre ei se aflau Boris Novac, Vasili Hriplivăi, Sava Lopatinski. Primii doi erau de vârsta lui, Sava Lopatinski – cu aproape treizeci de ani mai mare. Tustrei urau regimul sovietic, nu sufereau legile comuniste şi erau membri ai organizaţiei ilegale „Comitetul Revoluţionar pentru Eliberarea Popoarelor Rusiei". Giuro a luat cunoştinţă de obiectivele organizaţiei în cauză. Ele prevedeau răsturnarea orânduirii existente în imperiul sovietic şi edificarea unei societăţi pe principii democratice; împroprietărirea ţăranilor şi a muncitorilor, inviolabilitatea persoanei şi a tuturor felurilor de proprietate, libertatea presei şi a convingerilor politice...

Contactul cu ilegaliştii antisovietici din Bălţi l-a readus din nou pe unda romantismului. Căci Giuro nu a mai plecat la Ambasada Iugoslavei din Moscova nici peste doi, nici peste patru ani. El parcurse Uniunea Sovietică dintr-un capăt în celălalt. Văzuse bogăţiile fabuloase ale acestui colos de pe glob şi mizeria strigătoare la cer, în care se înecau milioane de oameni nevinovaţi. Aflase despre măcelurile la care s-au dedat bolşevicii venind la putere, despre teroarea roşie... La Bălţi auzi despre evenimentele din 1946, când autorităţile de ocupaţie au luat toată pâinea, lăsând pradă morţii bătrâni, femei şi copii. În 1949 fu martor al deportărilor masive...

Giuro ştia că omul se naşte liber şi trebuie să trăiască liber. Libertatea o merită toţi, independent de rasă şi credinţă. Romantismul său căpătă nuanţe revoluţionare. Îşi amână repatrierea. Da, se va întoarce mai târziu în Iugoslavia, poate se va întoarce sărac lipit pământului, dar, cel puţin, va şti că şi-a onorat datoria de cetăţean al planetei – a luptat şi a stârpit fascismul stalinist...

Acolo, însă, unde apare o idee luminoasă, numaidecât se amestecă și forțele negre. În organizația antisovietică din Bălți s-a strecurat o coadă de topor (de fapt, anume pe cozi de topor și se ține orice imperiu). Și Giuro Holentunder, în loc să se întoarcă în patrie ca erou antistalinist, este condamnat de tribunalul militar la douăzeci și cinci de ani privațiune de libertate plus cinci ani lipsă de drepturi cetățenești, luând calea spre lagărele din Siberia.

Dincolo de sentință, dosarul nr. 018218 nu ne mai prezintă nici o informație despre viața croatului Giuro Holentunder. Ne putem doar imagina, putem doar presupune la ce se gândea, ce frământări îi măcinau sănătatea. În 1952, când a fost judecat, avea vârsta de treizeci de ani. Probabil, la această vârstă adăuga încă treizeci de ani, termenul de detenție în lagăr. Ce-i zicea inima? Nimic bun în urmă, nici o speranță înainte. Uniunea Sovietică...

Pe data de 14 februarie 1993 m-am întâlnit cu Simion Untu din Gura Căinarului, raionul Florești, fost membru al organizației antisovietice din Bălți (unul dintre puținii ilegaliști rămași în viață). L-am întrebat:

– Vă mai amintiți de Giuro Holentunder?

– D-apoi cum?! Am muncit împreună la Inta, la minele de cărbuni... Ne povestea mereu despre Iugoslavia. Avea un singur vis: să-și mai vadă o dată patria și după aceea măcar și să moară...

Moartea lui Stalin a redus cu mult termenele de detenție ale deținuților politici. Giuro a ieșit la libertate. De data aceasta, sunt sigur că s-a repatriat. Dar mai este el în viață? Sau l-or fi secerat gloanțele războiului din Iugoslavia, o consecință neagră a aceluiași regim stalinist-fascist?...

Iunie 1993

CUPRINS

ORGANIZAȚIA NAȚIONALĂ DIN BASARABIA „ARCAȘII LUI ȘTEFAN“ 3
Un creștin răzvrătit contra sistemului 11
Înfiripărea 16
Martiri ai sfântului ideal 22

PARTIDUL DEMOCRAT-AGRAR ÎN ILEGALITATE (1950–1953) 27
Despre organizația ilegală propriu-zisă 31
În ghearele morții 39
Și-a început calea pe lume 46

LA SFÂNTUL MUNTE 57

ATENTAT LA DEMNITATEA NAȚIONALĂ 67
Robi la vârsta de 10 ani 73
Mirare și mândrie pentru neamul său 76
Lupta pentru memorie 78
Judecat pentru că am vorbit moldovenește 87
Calea grea spre reabilitare 97

INIMA ȚĂRANULUI RUS POSTOL 103
Prizonier pe viață 112
În căutarea raiului 116